

Ex Lib. Prosperi de Rosa

BIBL. NAZ.
Vitt. Emanuele III.

RACCOLTA
VILLAROSA

A

6715
NAPOLI

2025

10

605291

Race. V. A 671

DE ARTE

(5)

BENE

MORIENDI,

LIBRI DUO,

AUCTORE

ROBERTO BELLARMINO

S. R. E. CARDINALI,

e Societate Jesu.

OPUSCULUM QUINTUM.

VENETIIS, MDCCXLVI.

Apud JOANNEM TIBERNINUM

Sub Signo Providentiæ.

Superiorum Permissu, ac Privilegiis.

PRÆFATIO.

Ogitanti mihi in solito meo recessu, in quo a negotiis publicis vacans, mihi ipse vaco, quæ causa sit, cur artem bene moriendi, quæ notissima omnibus esse deberet, paucissimi addiscere studeant; nihil occurrit aliud, nisi, quod Sapiens ait, stultorum infinitum esse numerum. (*Eccles. i.*) Quæ potest enim fingi vel cogitari stultitia major, quàm artem illam negligere, ex qua bona summa & sempiterna dependent; & artes plurimas ac pene innumerabiles magno labore perdiscere, & non minore studio exercere, quibus peritura bona vel conservantur vel augentur? Porro artem bene moriendi artem esse artium omnium maximam, nemo negabit, qui attentè cogitare voluerit, in morte reddendam esse Deo rationem de omnibus, quæ toto vitæ spatio egerimus, dixerimus, cogitaverimus. (*Matth. 12.*) usque ad verbum unum otiosè prolatum, diabolo accusante, conscientia testificante, Deo judicante, pœna mortis æternæ vel præmio sempiterno nos expectante. Videmus quotidie cùm judicium expectatur de rebus etiam infimis, litigantes quietem nullam capere; sed nunc Advocatos adire, nunc Procuratores, nunc Judices, nunc istorum ipsorum amicos vel affines; & in obitu pen-

dente causa coram summo Iudice, de vita vel de morte sempiterna, sæpe reus imparatus, & morbo oppressus, vix sui compos, cogitur rationem reddere de iis rebus, de quibus, dum bene valeret, fortasse numquam cogitavit. Hinc turmatim miseri mortales in gehennam ruunt: & ut loquitur sanctus Petrus, *Si justus vix salvabitur, impius & peccator ubi parebunt?* (1. Petr. 4.) Ego igitur operæ prætium esse duxi, ut me ipse primum, deinde fratres meos admoneam, ut artem bene moriendi magnificamus; & si qui sint, qui ab aliis doctioribus magistris hanc artem nondum didicerint, ea saltem, quæ nos de hac arte ex Libris sacris & scriptis veterum magistrorum colligere curavimus, non despiciant.

Sed antequam ad præcepta hujus artis veniamus, operæ prætium esse duxi de natura mortis quærere, utrùm mors in rebus bonis vel malis reponenda sit. Et quidem si mors absolutè consideretur, sine ulla dubitatione mala censenda est, quippe quæ vitæ opponitur, quam bonam esse negare non possumus. Accedit præterea, quòd *Deus mortem non fecit, sed invidia diaboli mors introivit in orbem terrarum*, (Sapient. 1. & 2.) ut Sapiens docet, cui subscribit Apostolus Paulus, cum ait: *Per unum hominem peccatum in mundum intravit, & per peccatum mors, in quo omnes peccaverunt.* (Roman. 5.) Certè si Deus mortem non fecit, mors bona non est; cum omne, quod Deus fecit, bonum sit, dicente Moyse: *Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona.* (Genes. 1.)

Quam

Quamvis autem mors in se bona non sit, tamen sapientia Dei sic mortem quasi condire novit, ut ex morte multa bona oriri possint. Hinc David canit: *Pre-tiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus*, (*Psal. 115.*) & Ecclesia de Christo loquens, ait: *Qui mortem nostram moriendo destruxit, & vitam resurgendo reparavit*. Certè mors, quæ mortem destruxit, & vitam reparavit, nisi valde bona esse non potuit: proinde si non omnis, aliqua saltem mors bona fuisse dicenda est. Itaque sanctus Ambrosius librum *De bono mortis* inscribere non dubitavit, in quo libro satis apertè demonstrat, mortem, quamvis ex peccato natam, suas habere non exiguas utilitates.

Accedit denique ratio, quæ mortem, quamvis in se malam, ex gratia Dei multa bona producere posse demonstrat. Primum enim, magnum bonum ex morte colligimus, cum ea finem imponit miseriis plurimis & maximis hujus vitæ. Job sanctus disertis verbis queritur de miseriis vitæ præsentis. *Homo*, inquit, *natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis*. (*Job. 14.*) Ecclesiastes ait: *Laudavi magis mortuos, quàm vi-ventes, & feliciorẽ utroque judicavi, qui necdum natus est, nec vidit mala, quæ sub sole fiunt*. (*Eccles. 4.*) Ecclesiasticus autem addit, & dicit: *Occupatio magna creata est omnibus hominibus, & jugum grave super filios Adam, a die exitus de ventre matris eorum, usque in diem sepultura in matrem omnium*. (*Eccles. 40.*) Apostolus quoque de miseriis hujus vitæ conqueritur, & ait: *Infelix*

ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? (Rom. 7.)

His igitur testimoniis eloquiorum Divinorum satis probatur, mortem id habere in se boni, quod liberet hominem a miseriis plurimis huius vitæ. Deinde, excellentius bonum mors adfert, cum janua efficitur a carcere ad Regnum. Id sancto Joanni Evangelistæ & Apostolo revelatum est a Domino, cum propter fidem exularet in insula Patmos: *Audiui*, inquit, *vocem de cælo dicentem mihi*, *Scribe*, *Beati mortui, qui in Domino moriuntur*. *A-*
mmodo jam dicit Spiritus, *ut requiescant a laboribus suis*; *opera enim illorum sequuntur illos*. (Apoc. 10.) Beata planè mors Sanctorum est, quæ jussu cœlestis Regis ab ergastulo carnis animam educit, & ad Regnum cœleste perducit; ubi defunctæ laboribus animæ sanctæ dulciter requiescunt, & pro mercede operum bonorum, coronam Regni percipiunt. Sed & animabus, quæ ad Purgatorium deducuntur, non exiguum beneficium mors adfert; cum eas a timore gehennæ liberat, & certas de futura ac sempiterna felicitate constituit. Quid, quod ipsis etiam reprobis hominibus mors adveniens, aliquid utilitatis adferre videtur, dum eos a corpore separans, id efficit, ut mensura pœnarum non amplius crescat? Propter has egregias utilitates mors hominibus piis non ostendit faciem horrendam, sed blandam; non terribilem, sed amabilem. Hinc Apostolus Paulus securè clamat: *Mihi vivere Christus est*, & *mori lucrum*, (Phil. 1.) desiderium habens *dissolvi*, & *esse cum Christo*. Et in Epistola priore ad Thessalonicenses, ad-

mo.

P R Æ F A T I O: 7

monet Christianos probos, (2. *Theff.* 4.) ut non contristentur in mortibus charorum, neque eos ut mortuos lugeant, sed ut dormientes aspiciant. Sed vixit etiam mulier quædam sancta avorum nostrorum memoria, nomine Catarina Adorna, Genuensis, quæ sic ardebat amore Christi, ut incredibili desiderio cuperet dissolvi, & ad dilectum migrare: hinc quasi mortis amore capta, eam sæpe ut pulcherrimam & speciosissimam laudabat; id solùm in ea reprehendens, quòd se quærentes fugeret, & se fugentes quæreret. Consulât Lector Vitam B. Catharinæ Genuensis capit. VII.

Ex his igitur, quæ dicta sunt, habemus, mortem ut prolem peccati, malam esse, sed ex gratia Christi, qui mortem subire pro nobis dignatus est, factam esse multis modis utilem & salutarem, amabilem & desiderabilem.

C A P I T U M

L I B R I P R I M I.

- Cap. I. **D**E primo praecepto Artis bene moriendi, quod est, ut, qui cupit bene mori, bene vivat. Pag. 11
- II. De secundo praecepto Artis bene moriendi, quod est, mori mundo. 13
- III. De tertio praecepto Artis bene moriendi, quod est, de tribus virtutibus Theologicis. 20
- IV. De quarto praecepto Artis bene moriendi, quod continet tria documenta. Evangelica. 26
- V. De quinto praecepto Artis bene moriendi, in quo detegitur error divitum huius mundi. 34
- VI. De praecepto sexto Artis bene moriendi, quo explicantur tres virtutes morales. 39
- VII. De septimo praecepto Artis bene moriendi, quod est, de Oratione. 45
- VIII. De octavo praecepto Artis bene moriendi, quod est, de Jejunio. 55
- IX. De nono praecepto Artis bene moriendi, quod est, de Eleemosyna. 63
- X. De decimo praecepto Artis bene moriendi, quod est, de Sacramento Baptismi. 73
- XI. De praecepto undecimo Artis bene moriendi, quod est, de Confirmatione. 80
- XII. De duodecimo praecepto Artis bene moriendi, quod est, de Eucharistia. 84
- XIII. De praecepto decimotertio Artis bene moriendi, quod est, de Pœnitentia. 89
- XIV De praecepto decimoquarto Artis bene moriendi, quod est, de Sacramento ordinis. 96
- XV.

CAPITULUM.

- XV. De quintodecimo praecepto Artis bene moriendi, quod est de Matrimonio. 10
XVI. De sextodecimo praecepto Artis bene moriendi, quod est de Sacramento Unctionis extrema. 110

LIBRI SECUNDI.

- Cap. I. **D**E primo praecepto Artis bene moriendi, vicina jam morte, quod est de meditatione mortis. 127
II. De secundo praecepto Artis bene moriendi, vicina jam morte, quod est de Iudicio extremo. 132
III. De tertio praecepto Artis bene moriendi, vicina jam morte, quod est de Gehenna. 141
IV. De quarto praecepto Artis bene moriendi, vicina jam morte, quod est de Gloria Beatorum. 146
V. De quinto praecepto Artis bene moriendi, vicina jam morte, quod est de Testamento condendo. 153
VI. De sexto praecepto Artis bene moriendi, vicina jam morte, quod est de Confessione peccatorum. 156
VII. De septimo praecepto Artis bene moriendi, vicina jam morte, quod est de Sacrosancto viatico. 160
VIII. De octavo praecepto Artis bene moriendi, vicina jam morte, quod est de Unctione extrema. 170
IX. De nono praecepto Artis bene moriendi, vicina jam morte, quod est de prima tentatione diaboli, id est, de Hæresi. 173
X. De decimo praecepto Artis bene moriendi, vicina jam morte, quod est de secunda tentatione, id est, de Desperatione. 176
XI. De undecimo praecepto Artis bene moriendi. A. 5

10. INDEX CAPITUM.

- riendi, vicina jam morte, quod est de ter-
tia tentatione, id est, Odio Dei. 181
- XII. De duodecimo praecepto Artis bene mo-
riendi, vicina jam morte, quod est de re-
medio primo adversus tentationes diaboli. 185
- XIII. De praecepto tertiodecimo Artis bene
moriendi, vicina jam morte, quod est de
secundo remedio adversus tentationes dia-
boli. 189
- XIV. De praecepto quartodecimo Artis bene
moriendi, vicina jam morte, quod est de
iis, qui non ex consueto morbo, sed ex a-
lia causa moriuntur. 193
- XV. De felici morte eorum, qui Artis bene
moriendi didicerunt. 197
- XVI. De infelici morte eorum, qui Artem
bene moriendi discere neglexerunt. 201
- XVII. Summa totius Artis bene moriendi. 211

DE ARTE BENE
MORIENDI
LIBER PRIMUS.

C A P. I.

*De primo præcepto Artis bene moriendi,
quod est, ut qui cupit bene mori,
bene vivat.*

Egredior nunc præcepta artis bene moriendi. Distribuemus autem hanc artem in partes duas : in priore trademus præcepta, quibus utendum erit, dum bene valemus : in posteriore trademus ea, quibus opus erit, cum morbo periculoso laboramus, ut credibile fit, mortem esse præ foribus, ac in parte priore trademus primùm præcepta, quæ pertinent ad virtutes ; deinde ea, quæ pertinent ad Sacramenta : his enim duobus maximè juvamus, tum ad bene vivendum, tum ad bene moriendum. Sed his omnibus præponendum esse videtur generale præceptum, ut bene vivat, qui bene

ne mori desiderat: nam cum nihil sit mors, nisi vitæ finis? certe omnis, qui usque in fine bene vivit, bene moritur; neque potest malè mori, qui numquam malè vixit: quemadmodum etiam, qui malè semper vixit, malè moritur; nec potest non malè mori, qui numquam bene vixit. Id quod in omnibus similibus rebus cernimus: omnis enim, qui rectam viam tenet, ad locum, ad quem tendit, sine errore pertingit; contra verò qui a recta via aberrat, numquam exitum viæ inveniet: & qui diligenter in studia scientiarum incumbit, brevi doctus, vel etiam & doctor evadit; & qui scholas frequentat, sed ad percipiendas disciplinas animum non accommodat, oleum & operam perdit.

Sed objiciet fortasse aliquis boni latronis exemplum, qui semper malè vixit, & bene beatèque vitam finivit. Non ita est, quin potius pius ille latro piè sanctèque vixit & ea de causa piè quoque sanctèque mortem obivit: nam tametsi partem vitæ majorem in sceleribus consumpserit, tamen partem aliam vitæ usque adeo sanctè traduxit, ut peccata præterita faciliè purgaverit, & merita eximia comparaverit. Nam & charitate in Deum flagrans, Christum ab impiorum calumniis palam defendit; & charitate in proximum pariter flagrans, sodalem suum blasphemantem admonuit & corripuit, atque ad meliorem vitam revocare conatus est; vivebat enim vitam hanc mortalem, cum sodali suo diceret: *Neque tu times Deum, qui in eadem damnationes es? Et nos quidem justè, nam digna factis recipimus: hic verò nihil mali gessit.* (*Luc. 23.*) neque mortuus erat, sed vivebat idem ipse latro, cum

præclaram illam vocem emisit, Christum confitens & invocans: *Domine, memento mei, cum veneris in Regnum tuum*. Itaque videtur hic unus fuisse ex illis, qui ultimi venerunt ad vineam, & ante primos accepere mercedem.

Vera igitur & generalis est sententia illa, Qui bene vivit, bene moritur: & illa etiam, Qui malè vivit, malè moritur. Neque tamen negandum est, rem esse periculis plenam, differre ad ultimum vitæ conversionem a peccatis ad justitiam; & longè feliciores esse, qui jugum legis Dei portare incipiunt *ab adolescentia sua*, (Thr. 3.) ut Jeremias loquitur: & omni ex parte felicissimos, qui *empti sunt ex hominibus. primitia Deo, & Agno*; qui non solum *cum mulieribus non sunt coinquinati*, sed nec in ore eorum est inventum mendacium, & sine macula sunt ante thronum Dei. (Apoc. 14.) qualis fuit Jeremias Propheta, & plusquam Propheta Joannes, & in primis mater Domini, & alii atque aliæ, quos Dei solius scientia novit. Maneat igitur primum pronunciatum, regulam bene moriendi pendere a regula bene vivendi.

C A P. II.

De secundo præcepto Artis bene moriendi, quod est, mori mundo.

JAM verò ut quis bene vivat, necesse in primis est ut moriatur mundo, antequam moriatur vitæ corporali. Omnes enim qui mundo vivunt, mortui sunt Deo; neque fieri ullo modo potest, ut quis iactat

piat vivere Deo, nisi prius moriatur mundo. Hæc autem veritas in Scripturis sanctis tanta evidentia prædicatur, ut nisi ab infidelibus & incredulis in dubium revocari possit. Ac ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum, producam sanctos Apostolos, Joannem, Jacobum, & Paulum, testes omni exceptione majores, quippe in quibus Spiritus sanctus, qui Spiritus est veritatis, apertissimè loquebatur. Sic igitur scribit Joannes Apostolus & Evangelista, Christum ipsum loquentem inducens: *Venit princeps mundi hujus, & in me non habet quidquam.* (Jo. 14.) ubi mundi principem intelligit diabolum, qui princeps est omnium iniquorum; & per mundum intelligit cætum omnium peccatorum, qui diligunt mundum, & diliguntur a mundo. Idem paulò post: *Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit: si de mundo fuissetis, mundus, quod suum erat, diligeret; quia verò de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus.* (Joan. 15.) Et alio loco: *Ego non pro mundo rogo, sed pro his, quos dedisti mihi.* (Joan. 17.) ubi manifestè Christus pronuntiat, mundi nomine intelligi eos, qui cum principe suo diabolo audient in iudicio: *Ite maledicti in ignem æternum.* Idem in Epistola sua addit: *Nolite diligere mundum, neque ea, quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo: quoniam omne, quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ, quæ non est ex Patre, sed ex mundo est: & mundus transit, & concupiscentia ejus: qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum.* (Jo. 17. 1. Jo. 2.

Audiam

Audiamus nunc Coapostolum ejus Jacobum, qui in Epistola sua sic loquitur: *Adulteri, nescitis quia amicitia hujus mundi inimica est Dei? Quicumque ergo voluerit amicus esse saeculi hujus, inimicus Dei constituitur.*

Audiamus denique Coapostolum utriusque Paulum, Vas electionis: hic in Epistola priore ad Corinthios, scribens fidelibus omnibus, dicit: *Debueratis de hoc mundo exiisse.* (1. Cor. 5.) & in eadem Epistola addit: *Dum judicamur, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur.* (1. Cor. 11.) ubi manifestè pronunciat, mundum totum in die novissimo esse damnandum. Proinde per mundum non intelligit cælum & terram, neque omnes homines, qui sunt in mundo, sed eos tantum qui diligunt mundum. Justi enim & pii mortales, in quibus charitas Dei, non carnis concupiscentia regnat, sunt quidem in mundo, sed non de mundo, injusti autem & impii, non solum in mundo sunt, sed etiam de mundo, & per hoc, non charitas Dei regnat in cordibus eorum, sed concupiscentia cordis, hoc est, luxuria; & concupiscentia oculorum, hoc est, avaritia; & superbia vite, hoc est, elatio mentis, qua se efferunt super alios, & Luciferi arrogantiam & superbiam, non Christi Jesu humilitatem & mansuetudinem imitantur.

Quæ cum ita sint, si quis velit artem bene moriendi verè perdiscere, oportet eum sermō, & non verbo & lingua, sed opere & veritate exire de mundo, imò etiam mori mundo, & cum Apostolo dicere, *Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* (Gal. 6.) Est autem negotium hoc.

hoc non ludus puerorum, sed res maxima & difficillima. Et ideo Dominus interrogatus an pauci sint, qui salvantur, respondit: *Contendite intrare per angustam portam.* (*Luc. 13.*) & apertius apud Matthæum: *Intrate per angustam portam; quia lata porta & spatiosa via est qua ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam. Quam angusta porta & arcta via est qua ducit ad vitam, & pauci sunt qui inveniunt eam!* (*Matt. 7.*)

In mundo vivere, & mundi bona contemnere, res est difficillima: videre res pulchras, & non amare; gustare dulcia, & non delectari; honores contemnere, labores appetere, novissimum locum libenter tenere, gradus altiores aliis omnibus cedere, denique in carne quasi sine carne vivere, Angelica potius quam humana vita dicenda esse videtur. Et tamen Apostolus scribens ad Ecclesiam Corinthiorum, in qua pene omnes cum conjugibus suis vitam ducebant, ac per hoc non Clerici, non Monachi, non Anachoretæ; sed, ut nos nunc loquitur, seculares erant; sic tamen eos alloquitur: *Hoc itaque dico, fratres: Tempus breve est. Rebus utitur, ut & qui habent uxores, tanquam non habentes sint; qui flent, tanquam non flentes; & qui gaudent tanquam non gaudentes; & qui emunt tanquam non possidentes; & qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur: praterit enim figura huius mundi.* (*1. Cor. 7.*) Quorum verborum hæc sententia est, ut hortetur Apostolus fideles, ut erecti ad spem cœlestis felicitatis, rebus terrenis tam parùm afficiantur, ac si ad eos non pertinerent: ament uxores, sed amore tam moderato, ac si eas.

eas non haberent : si flere necesse est ob
amissionem filiorum vel fortunarum ; tam
moderatè fleant , ac si non tristarentur ne-
que flerent : si gaudium se offert ob lu-
crum vel honorem adeptum ; tam modicè
gaudeant , ac si non gauderent , id est ,
ac si gaudium ad ipsos non pertineret : si
domum vel agrum emunt ; ita modicè re-
bus illis afficiantur , ac si eas non posside-
rent . Denique jubet Apostolus , sic nos
in mundo degere , ac si hospites & pere-
grini , non cives essemus . Quod etiam
Apostolus Petrus adhuc apertius docet ,
cùm ait ; *Obsecro vos tanquam advenas &
peregrinos abstinere vos a carnalibus desi-*
deriis , quæ militant adversùs animam .
(1. Pet. 2.) vult enim hic beatissimus
Apostolorum Princeps , ut etiam in pro-
pria civitate & domo sic vivamus , ac si
in aliena domo & regione viveremus ; pa-
rùm omnino solliciti , si res in eo loco
deficiant vel redundant . Id verò ideo
præcipit , ut sic abstineamus *a carnalibus*
desideriis , quæ militant adversùs animam :
non enim carnalia desideria facilè insur-
gunt , cùm ea videmus , quæ ad nos non
pertinent . Hoc igitur est in mundo esse ,
& de mundo non esse ; quod ad eos per-
tinet , qui mundo mortui , soli Deo vivunt ;
ac per hoc mortem corporalem non ti-
ment , quæ ipsis non detrimentum sed lu-
crum apportat , juxta illud Apostoli Pauli ,
Mihi vivere Christus est , & mori lucrum .
(Phil. 1.)

At quot , quæso , nostris temporibus
inveniemus sic mundo mortuos , ut jam
didicerint etiam carni bene mori , ac per
hoc salutem suam in tuto ponere ? Ego
certè non dubito , in Ecclesia Catholica
non.

non solum in Monasteriis & in Clero ; sed etiam in sæculo non paucos inveniri homines sanctos , & mundo verè mortuos , qui artem bene moriendi didicerint . Sed illud etiam negari non posse video , plurimos inveniri , non solum non mortuos mundo , sed mundo supra modum addictos , & voluptatum , honorum & divitiarum ardentissimos amatores , qui nisi mundo mori constituent , & reipsa mundo moriantur , (1. Cor. 11.) fine dubio mala morte peribunt , & cum ipso mundo , ut Apostolus loquitur , damnabuntur .

At inquit fortasse amatores mundi ; nimis difficile est , mundo mori dum in mundo sumus , & ea bona negligere , quæ Deus hominibus ad fruendum creavit . His ergo respondeo , non hoc Deum velle vel jubere , ut opes & honores atque alia mundi bona penitus negligantur vel abjiciantur : nam & Abraham amicus Dei in primis fuit , & divitias ingentes possedit . David quoque , & Exechias , & Josias , Reges ditissimi , & simul Deo amicissimi fuisse leguntur ; quod idem de multis Christianis Regibus & Imperatoribus dicere possemus . Non igitur bona mundi hujus , opes , honores , voluptates Christianis hominibus penitus interdiciuntur : sed amor immoderatus rerum mundi hujus , qui *concupiscentia carnis , concupiscentia oculorum , & superbia vite* a Joanne Apostolo nominatur . Abraham certè ditissimus erat , sed non solum divitiis moderatè utebatur , sed etiam omnia statim ad nutum Dei profunderè paratissimus erat . (Gen. 1.) Qui enim filio unico , optimo , & amantissimo non pepercit , cum eum Deus ab ipso

ipso patre immolari mandavit; quantò faciliùs opes, omnes ad nutum Domini profudisset? Itaque Abraham dives opum erat, sed ditior fide & chatitate; & ideo non erat de hoc mundo, quin potiùs mundo mortuus erat. Quod idem dici potest de aliis sanctis viris, qui divitiis, potentia & gloria, Regnìs etiam & Imperio præditi, pauperes spiritu fuerunt, & mundo mortui, soli Deo viventes, artem bene moriendi accuratissimè didicerunt. Itaque non abundantia opum, neque celsitudo honoris, neque Regnum aut imperium faciunt hominem esse de mundo, velut vivat in mundo, sed *concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum; & superbia vite*, quæ uno verbo cupiditas dicitur, & divinæ charitati opponitur. Proinde si quis incipiat, Deo aspirante, ipsum Deum verè diligere propter se, & proximum propter Deum; incipiet exire de mundo, & crescente charitate, minuetur cupiditas, & incipiet ille idem mori mundo: non enim potest charitas crescere, quin cupiditas minuat. Ita fiet, ut quod regnante cupiditate videbatur non posse fieri, ut videlicet homo in mundo vivens non esset de mundo; crescente charitate, & imminuta cupiditate, reddatur facillimum: quod enim cupiditati est onus importabile & durum, id charitati est jugum suave, & onus leve.

Quod ergo supra diximus, exire de mundo & mori mundo non esse ludum puerorum, sed rem maximam & difficillimam; verissimè dictum est de iis, qui potentiam gratiæ Dei non noverunt, & charitatis dulcedinem non gustaverunt; & qui animales sunt, spiritum non habent.

bentes : gustato enim spiritu desipit **omnis** caro . Igitur omnis , qui seriò cupit artem bene moriendi perdiscere , ex qua arte pendet salus æterna , & omnis vera felicitas , non differat exire de mundo , & planè mori mundo ; cùm fieri nullo modo possit , ut quis mundo vivat & Deo , & terra fruatur & cœlo .

C A P. III.

De tertio præcepto Artis bene moriendi , quod est , de tribus virtutibus Theologicis .

DOcuimus in superiore Capite , non posse bene mori , qui exit de mundo , & non moritur mundo : nunc addendum est , quid sit agendum ei , qui mortuus est mundo , ut vivat Deo : non enim datur bene mori , nisi ei qui bene vixit , ut in primo capite demonstravimus . Summa bene vivendi ponitur ab Apostolo in prior ad Timotheum in illis verbis : *Finis præcepti est charitas de corde puro , & conscientia bona , & fide non ficta .* (1. Tim. 1.) Non ignorabat Apostolus responsionem Domini ad eum qui interrogaverat , *Quid faciendo vitam æternam possidebo ?* (Luc. 10.) respondit enim ; *Si vis ad vitam ingredi , servata mandata :* (Matth. 19.) sed voluit explicare paucissimis verbis finem præcepti primarii , ex quo tota Lex , & totius legis intelligentia & adimpletio , & via ad vitam æternam dependet : & simul docere voluit , quæ virtutes sint necessariae ad perfectam iustitiam , de quibus alibi dixerat , *Nunc manent , fides , spes , charitas , trahæc ;*

hac; major autem horum est charitas, (1. Cor. 13.) Ait igitur, *Finis præcepti est charitas*, hoc est, finis omnium præceptorum, quorum observatio ad bene vivendum est necessaria, in charitate positus est; sic, ut qui charitatem Dei habeat, omnia præcepta adimpleat, quæ ad primam tabulam pertinent; & qui charitatem proximi habeat, omnia præcepta adimpleat, quæ pertinent ad tabulam secundam. Declarat hanc posteriorem partem, quæ obscurior videri poterat, idem Apostolus in Epistola ad Romanos, dicens: *Qui diligit proximum, legem implevit, nam, Non adulterabis, Non occides, Non furaberis, Non falsum testimonium dices, Non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Dilectio proximi malum non operatur; plenitudo ergo legis est dilectio.* (Rom. 13.) Ex qua ratiocinatione unusquisque per se potest intelligere, omnia præcepta, quæ ad Deum colendum referuntur, in una charitate impleri. Nam quemadmodum charitas proximi erga proximum non operatur malum, sic etiam charitas Dei erga Deum operari non potest malum: proinde plenitudo Legis, tam erga Deum quam erga proximum, est dilectio.

Quæ sit autem vera & perfecta charitas tam erga Deum quam erga proximum, declarat idem Apostolus, dicens, *Charitas ex corde puro, conscientia bona, & fide non ficta.* In quibus verbis per conscientiam bonam intelligimus cum sancto Augustino Præfatione in Psalmum trigésimum primum, virtutem Spei, quæ est una ex tribus virtutibus Theologicis. Dicitur autem Spes conscientia bona, quia

22. *De Arte Bene Morien di.*

nascitur ex conscientia bona: quemadmodum desperatio ex conscientia mala: hinc est illud sancti Joannis: *Charissimi si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum.* (Joan. 3.) Sunt igitur tres virtutes, in quibus perfectio Legis Christianæ consistit; Charitas ex corde puro, Spes ex conscientia bona, & Fides non ficta. Sed quemadmodum ordine perfectionis prima est Charitas, sic ordine generationis prima est Fides, juxta illud ejusdem Apostoli: *Nunc manent fides, spes, charitas, tria hæc; major autem horum est charitas.* (1. Cor. 13.)

Ordiamur a Fide, quæ prima omnium existit in corde hominis justificandi. Non sine causa beatus Apostolus ad fidem addidit, *non ficta*. Fides enim incipit justificationem, modò sit vera & sincera, non falsa vel ficta. Fides hæreticorum non incipit justificationem, quia non est vera, sed falsa: fides malorum Catholicorum non incipit justificationem, quia non est sincera, sed ficta. Dicitur autem ficta duobus modis; quando vel revera aliquis non credit, sed fingit se credere; vel credit quidem, sed non vivit, ut credit esse vivendum. Utroque modo videntur esse intelligenda verba illa B. Pauli in Epistola ad Titum: *Consistentur se nosse Deum, factis autem negant.* (Tit. 1.) sic enim ea interpretantur sancti Patres, Hieronymus in Commentario, & Augustinus Serm. 31. De verbis Apostoli.

Et ex hac prima virtute hominis justi facile potest intelligi, quanta sit multitudo eorum, qui non bene vivunt, ac per hoc malè etiam moriuntur. Prætermitto infideles, paganos, hæreticos, atheos, qui

ar.

artem bene vivendi prorsus ignorant. Inter Catholicos quantus est eorum numerus, qui verbis confitentur se nosse Deum, factis autem negant? qui confitentur Christum esse judicem vivorum & mortuorum, & tamen ita vivunt ac si judicem nullum haberent? qui Matrem Domini virginem esse fatentur, & blasphemando meretricem appellare non timent? qui preces, jejunia, eleemosynas, opera cætera virtutum laudant, & vitia contraria semper exercent? Omitto cætera, quæ nota sunt omnibus. Non igitur Fidem non fictam se habere jactent, vel non credunt, quod se credere mentiuntur, vel non vivunt ut Fides Catholica præcipit esse vivendum; ac per hoc agnoscant, se nondum cœpisse bene vivere, nec sperent feliciter se morituros, nisi gratia Domini aspirante, artem bene vivendi, & bene moriendi perdiscant.

Altera virtus hominis verè justæ Spes est, sive *conscientia bona*, ut eam hoc loco appellandam censuit Magister noster Paulus Apostolus. Hæc virtus ex Fide nascitur, non enim sperare potest in Deo, qui vel Deum verum non novit, vel eum potentem & misericordem esse non credit. Sed ad Spem excitandam & roborandam, ut non solum spes, sed etiam fiducia dici possit, plurimum valet conscientia bona. Qua fronte enim Deum adibit, arque ab eo beneficia petet, qui sibi conscius est peccati in Deum admissi, & per veram poenitentiam nondum expiati? Quis enim ab inimico beneficia petit? quis ab eo confidit se adjuvandum, quem sibi iratum esse non dubitat? Audi Sapientem.

piem, quid de spe impiorum sentiat. *Spes impii*, inquit. *tanquam lanugo est, qua a vento tollitur, & tamquam spuma gracilis, qua a procella dispergitur, & tamquam fumus, qui a vento diffusus est, & tamquam memoria hospitis unius diei prætereuntis.* Hæc Sapiens; qui sapientissime admonet impios, spem illorum rem esse fragilem, non solidam; brevem, non diuturnam. possunt enim dum vivunt, aliquo modo sperare se aliquando pœnitentiam acturos, & Deo reconciliandos; sed cùm mors advenerit, nisi Deus eos misericordia speciali præveniat, & pœnitentiam illis inspiret, spes in desperationem commutabitur, & cum aliis impiis dicent id, quod in eodem loco legitur: *Ergo erravimus a via veritatis; & iustitia lumen non luxit nobis. (Sap. 5.) &c. Quid nobis profuit superbia? aut divitiarum iactantia quid contulit nobis? transferunt illa omnia tamquam umbra.* hæc Sapiens, qui nos sapienter admonuit, ut si volumus bene vivere & feliciter mori, non audeamus vel ad punctum horæ in peccatis hære, inani fiducia decepti, multum adhuc nobis vitæ superesse, & tempore suo pœnitentiam seriam nos acturos, hæc enim inanis fiducia multos decepit, & adhuc decipiet, nisi artem bene moriendi, dum tempus adest, prudenter addiscant.

Restat virtus tertia, quæ jure dicitur Regina virtutum, videlicet Charitas, cum qua nemo perit, sine qua nemo vivit, neque in via, neque in patria. Dicitur autem vera charitas illa esse, quæ nascitur *ex corde puro*; non quod puritas cordis charitatem propriè gignat. *Charitas (1. Jo. 4.) enim ex Deo est*, ut loquitur

tur S. Joannes; & clarius S. Paulus, cum ait: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis.* (Rom. 5.) Dicitur igitur charitas esse ex corde puro, quia charitas non accenditur in corde impuro, sed purificato per fidem divinam ab erroribus juxta illud Apostoli Petri, *Fide purificans corda eorum:* (Act. 15.) & per spem divinam purificato ab amore & cupiditate rerum terrenarum. Quemadmodum enim ignis non accenditur in lignis viridibus humore aqueo plenis, sed in lignis aridis; sic etiam ignis charitatis exigit corda purificata ab amore terreno, & ab inani fiducia in viribus propriis.

Ex his potest intelligi, quæ sit vera charitas, quæ verò falsa & fucata. Nam si quis fortè de Deo libenter loquatur, & in precibus usque ad lachrymas compugnatur, & opera quædam bona faciat, elemosynas distribuens, & sæpe jejunans; sic tamen ut in corde retineat amorem obscenum, inanem gloriam, odium erga proximum, & alia id genus, quæ cor impurum & sordidum reddunt, iste non charitatem divinam & veram, sed charitatis inanem speciem vel simulacrum gerit. Prudentissimè igitur S. Apostolus non simpliciter Fidem, Spem, & Charitatem nominavit, cum de vera & perfecta justitia loqueretur; sed ait: *Finis precepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta.* (1. Tim. 1.) Atque hæc est ars vera bene vivendi, & feliciter moriendi, si quis in hac vera & perfecta charitate ad mortem usque perseveret.

C A P. I V.

*De quarto praecepto Artis bene moriendi ,
quod continet tria documenta
Evangelica .*

QUamvis ea quæ dicta sunt de Fide ,
Spe , & Charitate , sufficere posse vi-
deantur ad bene vivendum ; tamen ad hæc
ipsa præstanda perfectius & facilius , tria
documenta Christus ipse in Evangelio no-
bis dare dignatus est . sic enim ait apud
Evangelistam Lucam : *Sint lumbi vestri præ-
cincti , & lucerna ardentes in manibus ve-
stris ; & vos similes hominibus expectanti-
bus Dominum suum quando revertatur a
nuptiis ; ut cum venerit , & pulsaverit ,
confestim aperiant ei . Beati servi illi , quos
cum venerit Dominus , invenerit vigilantes :*
(*Luc. 12.*) Hæc parabola duobis modis
potest intelligi ; de præparatione ad adven-
tum Domini in die novissimo , & ad ad-
ventum in die obitus uniuscujusque no-
strum . Atque hæc posterior explicatio , quæ
est S. Gregorii in Homilia tertiadecima
super hoc Evangelium , videtur magis ad
rem nostram facere : nam expectatio diei
novissimæ non pertinebit nisi ad illos , qui
tunc in vivis reperientur ; Dominus autem
eam proposuit Apostolis , & nobis omni-
bus . Certè autem Apostoli , & Apostolo-
rum successores per multa sæcula longissi-
mè aberant a die novissima . Deinde diem
novissimam multa signa prævenient , quæ
homines excitabunt , dicente Domino :
*Erunt signa in sole & luna , & stellis ,
& in terris pressura gentium , arescenti-
bus hominibus præ timore & expectatione ,*
qua

qua supervenient universo orbi. (Matth. 21.) Adventum verò Domini ad iudicium particulare in die obitus cuiusque nostrum nulla certa signa prævenient. & hunc adventum significant illa verba in Sanctis Scripturis sapissimè repetita, venturum Dominum ut furem, videlicet quando minùs expectatur.

Exponamus igitur breviter hanc parabolam, & intelligamus, præparationem ad mortem rem esse omnibus nobis præ omnibus rebus maximè necessariam. Tria nobis omnibus Dominus præcipit; primum, ut simus præcincti lumbos; deinde, ut lucernas ardentes in manibus habeamus; postremò, ut vigilemus, expectantes adventum Domini, qui quando sit venturus, non minùs ignoramus, quàm ignorent plerique omnes furis adventum. Explicemus verba illa, *Sint lumbi vestri præcincti*. Sententia litteralis horum verborum ea est, ut simus parati & expediti ad currendum obviam Domino, cum nos per mortem vocaverit ad iudicium particulare. Similitudo præcinctorum lumborum sumpta est ex more Orientalium, qui longis vestibus utebantur, & cum celeriter ambulaturi erant, colligebant vestem, & lumbos præcingebant, ne vestis longitudo cursum impediret. Hinc de Angelo Raphaële, qui venerat comitaturus Tobiam juniorem, dicitur in libro Tobie: *Tunc egressus Tobias invenit juvenem splendidum, stantem præcinctum, & quasi paratum ad ambulandum.* (Tob. 5.) & ex hac Orientalium consuetudinem Scripsit Sanctus Petrus: *Propter quod, succincti lumbos mentis vestra, sobrii perfecte sperate,* &c. (1. Pet. 1.) & Sanctus

Paulus in Epistola ad Ephesios ; *State , inquit , succincti lumbos vestros in veritate . (Eph. 6.)*

Porro habere succinctos lumbos , res duas significat ; primò virtutem castitatis , secundò promptitudinem ad occurrendum Christo venienti ad iudicium , si-
ve particulare siue generale . Priorem expositionem explicant Sancti Patres , Basiliius in Explicatione capitis quintidecimi Isaiaë Prophetæ ; Augustinus in libro de Continentia , & Gregorius in Homilia 13. super Evang. Et verè concupiscentia carnis , præter omnes animi perturbationes , impedit velocem & expeditum cursum ad occurrendum Christo venienti ; quemadmodum e contrario nihil magis expeditum hominem reddit ad Christum sequendum , quàm castitas virginalis . Nam & in Apocalypsi legimus , virgines Christum sequi *quocumque jerit* , (*Apoc. 14.*) & Apostolus hortatur , & dicit : *Qui sine uxore est , sollicitus est quæ Domini sunt , quomodo placeat Deo : qui autem cum uxore est , sollicitus est quæ sunt mundi , quomodo placeat uxori , & divi-*
sus est . (Cor. 7.)

Sed altera expositio , quæ non restringit præcinctos lumbos ab solam continentiam , sed extendit ad expeditum obsequium Christi in omnibus rebus , est Sancti Cypriani in libro de Exhortatione martyrii , capite octavo ; & eam sequuntur , qui Commentaria scripserunt in Evangelium Lucæ . Sententia igitur huius loci Evangelici est , ut negotia omnia huius vitæ , etiam optima & necessaria , non ita occupent animos nostros , ut im-
pediant

pediant cogitationem primariam occurrenti Christo, cum nos vocaverit per mortem ad reddendam rationem omnium operum nostrorum, imo etiam verborum & cogitationum, usque ad verba otiosa & cogitationes inutiles. Quid ergo facient cum mors advenerit improvisa, qui toti sunt in rebus temporalibus occupati, & de reddenda Deo ratione de omnibus operibus, de omnibus verbis, de omnibus cogitationibus, de omnibus desideriis, de omnibus omissionibus, nullo umquam tempore cogitaverunt? num isti præcincti lumbos current obviam Christo? an potius implicati & irretiti jacebunt in sordibus suis obmutescentes & desperantes? quid enim respondebunt Judici dicenti, Cur non attendistis ad verba mea, quibus vos admonui dicens: *Primum querite Regnum Dei, & justitiam ejus; & hæc omnia adjicientur vobis?* (Matth. 6.) & cur non considerastis verba illa, quæ sæpe in Ecclesia publice vobis decantata sunt: *Martha, Martha sollicita es, & turbaris erga plurima: porro unum est necessarium, Maria optimam partem elegit, qua non auferetur ab ea?* (Luc. 10.) Si reprehendi Marthæ sollicitudinem, quæ mihi ipsi servire devotissimè cupiebat; an mihi placere poterit sollicitudo tua congregandi divitias supervacaneas, aucupandi honores periculosos, explendi cupiditates noxias; & interim oblivisci Regnum Dei, & justitiam ejus, quod est præ omnibus maximè necessarium?

Sed veniamus ad alterum officium servi diligentis & fidelis: *Et lucerna ardent in manibus vestris.* (Luc. 12.)

Non fatis est servo fideli, succingi lumbos, ut liberè & expeditè currat obviam domino; sed requiritur lucerna ardens, quæ viam ostendat, cum nocturno tempore! Dominus a nuptiali convivio rediens expectetur. Lucerna hoc loco legem Domini significat, quæ viam bonam ostendit: (*Psal. 118.*) *Lucerna*, inquit David, *pedibus meis verbum tuum.* (*Prov. 6.*) & *Lex lux*, inquit Salomon in Proverbiis. Sed hæc lucerna non illuminat neque viam ostendit, si relinquatur in cubiculo vel in domo, itaque in manibus habenda est ut viam rectam demonstret. Multi sunt qui leges divinas & humanas noverunt; sed ideo peccata multa committunt, vel opera bona & necessaria prætermittunt, quia non gerunt lucernam in manibus, id est, non applicant scientiam legis ad opera. Quàm multi sunt viri doctissimi, qui peccata gravissima perpetrant, quia cum operantur, non consulunt legem Domini, sed iram, aut libidinem, aut aliquam aliam ex perturbationibus animi? Si Rex David, cum Bethsabeam nudam aspexit, consulisset legem Domini, *Non concupisces uxorem proximi tui*, nunquam in tam grande scelus incidisset: sed quia consuluit pulchritudinem mulieris, oblitus divinæ legis, vir alioqui justus & Sanctus, adulterium perpetravit. Oportet igitur lucernam legis Domini non reconditam in cubiculo, sed in manibus semper habere, & Spiritus Sancti vocibus obedire, qui jubet, ut *in lege Domini meditemur die ac nocte*: (*Psal. 1.*) & cum ipso Propheta dicamus: *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis.* Utinam dirigantur.

ur via mea ad custodiendas justificationes tuas : (*Psalm. 118.*) Qui enim lucernam legis Domini semper ante oculos mentis habet , Domino suo venienti securus occurret .

Restat officium tertium atque postremum servi fidelis , ut semper vigilet , incertus quando dominus veniet . *Beati* , inquit , *sunt servi illi , quos cum venerit dominus , invenerit vigilantes . (Luc. 12.)* Noluit Dominus noster id efficere , ut homines omnes certo tempore de vita discenderent , ne toto præcedente tempore indulgerent crapulæ & ebrietati , ludis & jocis , aliisque operibus malis , & paulò ante mortem converterentur ad Deum . Voluit igitur divina providentia aut nihil esset incertius hora mortis , dum alii moriuntur in utero matris , alii vix nati , alii in extremo senio , alii in flore juventutis : & rursus alii diu languent , alii repente moriuntur , alii a morbo gravissimo ac pene incurabili convalescunt ; alii leviter agrotant , & cum videntur a morte securi , crescit morbi vis , & eos extinguit . Ad hanc incertitudinem designandam Dominus noster in Evangelio dicit : *Et si venerit in secunda vigilia & si in tertia vigilia venerit , & ita invenerit , beati sunt servi illi . Hoc autem scitote , quoniam si sciret paterfamilias qua hora fur veniret , vigilarer utique , & non sineret perfodi domum suam . Et vos estote parati ; quia qua hora non putatis , Filius hominis veniet . (Ibid.)* Porro ut intelligeremus quanti momenti sit , nobis persuaderi incertitudinem temporis , in quo Dominus ad judicandum veniet , sive in morte singulorum , sive in fine

mundi, nihil sæpius Scriptura sancta repetit, quàm vocem illam, (*Matt. 24. & 25. Marc. 13. Luc. 12. & 21. Matth. 24. Luc. 12. 1. Thess. 5. 2. Pet. 3. Apoc. 3. & 16.*) *Vigilate*, & similitudinem furis, qui venire solet, quando minùs creditur esse venturus. Verbum *Vigilate* repetitur passim in Evangelio Matthæi, Marci, & Lucæ, & similitudo furis, non solum in Evangelis, sed etiam in Epistolis Apostolorum, & in Apocalypsi.

Ex his omnibus intelligi potest, quanta sit negligentia & ignorantia, ne dicam dementia & stultitia maximæ partis hominum, qui toties admoniti ab ipso Spiritu veritatis per Scriptores sanctos, qui mentiri non poterant, ut præparemur ad mortem, ut ad negotium maximum & difficillimum, & a quo pendent sempiterna & summa felicitas nostra, vel sempiternum summumque exitium: tamen pauci sunt qui ad voces, vel potius tonitrua & Spiritus excitentur.

Sed dicet aliquis, Quid consilii nobis suggeris ut vigilemus sicut oportet, & vigilando ad mortem feliciter obeundam præparemur? Nihil utilius mihi occurrit, quàm ut frequenter per serium conscientiaë examen ad mortem nos præparemus. Et quidem Catholici homines singulis annis ad confessionem peccatorum accessuri non omittunt conscientiaë examen. Et rursus cum ægrotare incipiunt, ex decreto Pii Quinti Pontificis Maximi prohibentur Medici ægrotos secundo invisere, nisi per confessionem peccata, præmisso conscientiaë examine, expiaverint. Denique, nulli fere sunt in Ecclesia Catholica, qui, morte imminente,

te , præmissio conscientiae examine , peccata sua non confiteantur . Sed quid dicemus de illis , qui morte repentina abripiuntur ? quid de illis , qui phrenesi laborant , vel in delirium incidunt ante confessionem ? quid de illis qui morbi gravitate oppressi , ne cogitare quidem possunt quot & quæ peccata commiserint ? quid de illis , qui moriendo peccant , vel peccando moriuntur , ut qui in bello injusto , vel singulari certamine , vel in adulterio deprehensi interficiuntur ?

Ad hæc & similia prudenter & religiosè vitanda , nihil utilius excogitari potest , quàm ut qui salutem suam æternam cordi habent , bis diebus singulis , manè videlicet & vespere , conscientiam suam diligenter discutiant ; quid videlicet nocte vel die præcedente egerint , dixerint , cupiverint , cogitaverint , in quo peccati labes intervenerit : & si quid ejusmodi repererint , præsertim quod lethale videri possit , non differant veræ contritionis remedium quærere , cum proposito primo quoque tempore ad Sacramentum poenitentiae accedendi . Itaque petant a Deo contritionis donum , recogitent gravitatem peccati , detestentur ex animo culpam suam , discutiant seriò quis quem offenderit , homunculus videlicet Deum omnipotentem , & servus inutilis Dominum cæli & terræ : non parcat oculus lachrymis , nec manus transfusioni pectoris : denique propositum verum & efficax concipiant , Deum numquam amplius peccando irritandi , neque patrem optimum offendendi . Hoc examen , si

mane & vespere, aut saltem semel in die rite frequentetur; vix fieri poterit ut quis moriendo peccet, vel peccando moriatur, vel ut delirio, vel amentia, vel casibus aliis præveniatur. Atque ex hoc fiet, ut bene ad mortem comparatis nobis, neque incertitudo mortis officiat, neque vitæ perpetuæ felicitas desit.

C A P. V.

De quinto præcepto Artis bene moriendi, in quo detegitur error divitum hujus mundi.

AD ea quæ supra dicta sunt, addenda est refutatio, cujusdam erroris qui passim grassatur inter divites hujus sæculi, & multum impedit vitam bonam, mortemque felicem. Error autem in eo positus est, quod existimant divites, opes quas possident, absolute & simpliciter esse suas, quando justo titulo eas possident; ac per hoc posse jure suo illas consumere, largiri, distrahere: neque posse illis dici, Cur ita facis? cur tam splendide vestis? cur tam opipare epularis? cur tam liberaliter in alendis canibus aut accipitribus, vel in ludis alcæ, vel in aliis oblectationibus pecunias perdis? Respondebunt enim, Quid ad te? de re mea non licet mihi facere quod volo? Hic verò error est sine dubio gravissimus, & maxime perniciosus. Esto enim divites hujus sæculi domini sint opum suarum, si com-

si comparantur ad alios homines: tamen si comparantur ad Deum, domini non sunt, sed administri, aut œconomi, aut villici. Id verò multis testimoniis possum ostendere.

Audi Prophetam regium: Domini, inquit, est terra & plenitudo ejus, orbis terrarum, & universi, qui habitant in eo. (Psalm. 23.) & rursus alibi: Mea sunt omnes fera sylvarum, jumenta in montibus, & boves. Si esuriero, non dicam tibi; meus est enim orbis terra, & plenitudo ejus. (Psalm. 49.) & in libro primo Paralipomenon, cum in ædificationem Templi obtulisset David tria millia talentorum auri, & septem millia talentorum argenti probatissimi, & marmor Parium abundantissime: & ad exemplum Regis, Principes tribuum obtulissent auri talenta quinque millia, argenti talenta decem millia, & æris talenta decem & octo millia, ferri quoque centum millia talentorum; dixit David ad Deum: Tua est Domine magnificentia, & potentia, & gloria, atque victoria, & tibi laus: cuncta enim quæ in cælo sunt, & in terra, tua sunt. Tuum Domine Regnum, & tu es super omnes Principes: tua divitia, & tua est gloria: tu dominaris omnium, &c. Quis ego, & quis populus meus, ut possimus hæc tibi universa promittere? tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. (1. Par. 29.) His addi potest testimonium insus Dei, qui per Aggæum Prophetam dicit: Meum est argentum, & meum est aurum; (Agg. 2.) quod ideo Dominus dixit, ut populus intellige-

ret, ad novam Templi ædificationem nihil omnino defuturum, cum ipse Templum reædificari juberet, cujus est aurum & argentum, quod in universo terrarum orbe reperitur.

Addam ex Testamento novo & verbis Christi duo alia testimonia. Parabola extat apud Lucam de villico iniquitatis. *Homo quidam*, inquit Dominus, *erat dives, qui habebat villicum; & hic diffamatus est apud illum, quasi dissipasset bona ipsius, & vocavit illum, & ait illi: Quid hoc audio de te? redde rationem villicationis tue; jam enim non poteris villicare.* (*Luc. 16.*). Nomine divitis non potest esse dubium quin intelligatur Deus, qui, ut paulò ante dicebamus, per Aggæum clamat: *Meum est argentum, & meum est aurum* (*Agg. 2.*) Nomine villici sive œconomi, ut legitur in codicibus Græcis; intelligi debet homo dives, ut exponunt Sancti Patres, Joannes Chrysostomus apud Sanctum Thomam in Cathena aurea, Augustinus in Quæstionibus Evangelicis, libro 2. quæst. 34. Ambrosius, Beda, Theophylactus & Euthymius, & alii in hunc locum Sancti Evangelistæ Lucæ. Omnis igitur homo dives sæculi hujus, si Evangelio credit, fateri debet, opes, quas possidet, sive titulo justo sive injusto, non esse suas: sed si justo titulo possidet, se villicum sive œconomum esse Dei; si injusto, esse furem & latronem. Quòd autem homo dives in hoc mundo non sit dominus opum, quas possidet, ex eo potest intelligi, quòd accusatum injustitiæ apud Deum, Deus aut per mortem corporis, aut per egestatem illum

illum amovet a villicatione, hoc enim significant illa verba: *Redde rationem villicationis tuae: jam enim non poteris villicare.* Neque defunt Deo rationes multæ redigendi divites ad inopiam, & sic eos amovendi a villicatione: naufragia, latrocinia, grandines, erucæ, nimix pluvix, nimix siccitates, nimix procellæ, & alia id genus multa, voces Dei sunt, quæ divitibus dicunt, *Non poteris diutius villicare.*

Quod autem in extrema parabola Dominus dicit, *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis; ut, cum defeceritis, recipiant vos in aterna tabernacula.* (Luc. 16.) non significat eleemosynas esse faciendas de injustis divitiis, sed eleemosynas esse faciendas de divitiis, quæ revera non sunt divitiæ, sed umbræ divitiarum. Id aperte colligitur ex eodem loco Evangelii secundum Lucam, ubi Dominus dicit: *Si in iniquo mammona fideles non fuistis; quod verum est, quis credet vobis?* (ibid.) quorum verborum hæc est sententia: *Si in mammona iniquo, id est, si in divitiis falsis fideles non fuistis, ut eas liberaliter largiremini pauperibus; quis credet vobis divitias veras, divitias virtutum, quæ hominem verè divitem faciunt?* Sic intellexit & explicavit hunc locum sanctus Cyprianus in Sermone De opere & eleemosynis, nec multò aliter exposuit sanctus Augustinus in libro secundo Quaestionum Evangelicarum, quaestione trigesima quarta, ubi mammonam iniquitatis esse dicit divitias, quas soli iniqui & stulti reputant pro divitiis; cum homines justi & sapientes nihili eas faciant, & sola dona spiritualia divitias veras esse contendunt.

Alter

Alter locus Evangelicus est in eodem capite 16. sancti Lucæ, qui potest haberi tamquam commentarius parabolæ de villico iniquitatis. *Homo quidam*, inquit Dominus, *erat dives*, qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendide. Et erat quidam mendicus, nomine Lazarus, qui jacebat ad januam ejus ulceribus plenus, cupiens saturari de micis quæ cadebant de mensa divitis, & nemo illi dabat: sed & canes veniebant, & linge-
bant ulcera ejus. Factum est autem ut moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in sinum Abrahe. Mortuus est autem & dives, & sepultus est in inferno. (Luc. 12.) Hic certe dives epulo unus erat ex illis, qui existimant se dominos esse divitiarum suarum, & non villicos aut oecos nomos Dei, ideo non existimabat se peccare in Deum, si indueretur purpura & bysso, & epularetur quotidie splendide, & canes multos aleret, fortasse etiam mimos & histriones. Dicebat enim intra se: Ego res meas consumo, nulli facio injuriam, non violo leges Dei, non blasphemor, non pejero, observo Sabbatum, honoro parentes, non hominem occido, non adulterium perpetro, non furor, non falsum testimonium dico, non concupisco uxorem aut rem alienam. At si res ita se habet, cur sepultus est inferno? cur cruciatur in igne gehennæ? Fatendum igitur est, falli omnes, qui arbitrantur se esse dominos absolutos opum suarum, nam si dives epulo habuisset alia peccata graviora, Scriptura sancta aliquo modo eorum meminisset. Sed cum nihil addiderit, videtur omnino intelligi voluisse, supervacaneum illum cultum corporis in vestibus nimis pretiosis, &

& quotidianos magnosque sumptus in conviviiis, & multitudinem servorum & canum, cum nulla misericordia erga pauperem ulceribus plenum, satis magnam causam fuisse, cur dives ille sepultus sit in inferno, æternis ardoribus cruciandus.

Sit igitur certa lex bene vivendi & bene etiam moriendi, sæpe cogitare, & sæpiùs considerare ac mente revolvere, reddendam esse Deo rationem de supervacaneo luxu in palatiis, in hortis, in curribus, in multitudine servorum, in pretio vestium, in conviviiis, in coacervandis opibus, in aliis sumptibus non necessariis, ob quæ fit injuria magna multitudinì pauperum & ægrotorum, quibus deest quod aliis superest; qui sine dubio & nunc ad Deum clamant, & in die Judicii clamare non desinent, donec ipsi quoque cum divite epulone flammis inextinguibilibus cremandi tradantur.

C. A. P. V I.

*De præcepto sexto Artis bene moriendi,
quo. explicantur tres virtutes
morales.*

QUAMVIS tres virtutes Theologicæ, Fides, Spes, Caritas, compendio quodam contineant omnia præcepta bene vivendi, ac per hoc etiam bene moriendi; tamen Spiritus sanctus auctor primarius omnium Librorum divinatorum, ad majorem intelligentiam hujus artis saluberrimæ, addere voluit tres alias virtutes, quæ mirum in modum adjuvant homines, ut bene vivant & bene etiam moriantur. Ex sunt, Sobrietas, Justitia, & Pietas; de quibus sic loqui-

loquitur Apostolus Paulus in Epistola ad Titum: *Apparuit gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem & secularia desideria, sobriè, & justè, & piè vivamus in hoc saculo, expectantes beatam spem, & adventum gloria magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi. (Tit. 2.)* Erit ergo sextum præceptum bene vivendi & bene moriendi, *ut abnegantes impietatem & secularia desideria, sobriè, & justè, & piè vivamus in hoc saculo.* habetur hîc summa totius divinæ Legis ad unam sententiam incredibili brevitate contracta. *Declina a malo, & fac bonum, (Psal. 36.)* ait sanctus Propheta David. In malo duo sunt; aversio a Deo, & conversio ad creaturas, juxta illud Jeremiæ, *Duo mala fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, & foderunt sibi cisternas, cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas. (Jerem. 2.)* Quid igitur faciet qui utrumque malum cupiet declinare? abnegabit *impietatem & secularia desideria.* Impietas enim avertit a Deo, & secularia desideria convertunt ad creaturas. Quod verò atinet ad faciendum bonum, tunc legem implemus, cum *sobriè, & justè, & piè* vivimus, hoc est, cum sumus sobrii erga nos ipsos, justi erga proximum, & pii erga Deum.

Sed placet hæc paulò copiosius explicare, ut saluberrimum brevissimumque præceptum faciliùs ad praxim redigi possit. Quid igitur est impietas? Vitium contrarium pietati. Quid pietas? Virtus sive donum Spiritus sancti, quo Deum respicimus, colimus, & veneramur ut patrem. Jubeatur ergo sic abnegare impietatem, *ut piè*
viva.

vivamus in hoc sæculo: vel quod in idem recidit; sic piè vivere in hoc sæculo, ut omnem abnegemus impietatem. Sed cur duo ista posita sunt, cum alterum sufficeret? Nimirum placuit Spiritui sancto ita loqui, ut intelligamus, debere nos, si volumus Deo placere, sic pietatem colere, ut nullam admixtam habeat impietatem. Neque enim desunt inter Christianos, qui pietatem colunt, dum orant Deum, dum Sacrificio tremendo assistunt, dum Sacerdotem concionantem audiunt: sed interim vel blasphemant Deum in ludo, vel jurant per Deum sine causa, vel vota Deo facta non implent. Id verò quid aliud est, quam piè colere Deum, & impium esse in Deum? Oportet igitur eos, qui cupiunt benè vivere ut detur illis benè mori, ita piè Deum colere, ut abnegent omnem impietatem, imo etiam omnem umbram, quamvis tenuissimam, impietatis. Parùm enim prodest, quotidie Missam audire, & Christum in sacro Mysterio venerari, si interim impie Deum blasphememus, vel per Deum pejeres.

Est verò illud etiam diligenter attendendum, quòd non dixit Apostolus, *abnegantes impietatem*, sed *omnem impietatem*, id est, omne genus impietatis; & non solum atrocem, sed etiam levem impietatem. Quod adversus eos dicitur, qui non magnificiunt jurare sine necessitate, in locis sacris petulanti oculo, quamvis non lascivo, foeminas respicere, inter sacra solemnina confabulari, & alia id genus peccata committere; quasi Deum præsentem esse, & omnia cernere, & peccata quantumvis levia notare non crederent. Deus noster Deus zelotes est, *visitans iniquitatem pa-*

trum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt eum; & faciens misericordiam in millia his, qui diligunt eum, & custodiunt praecepta ejus. (Exod. 20.) Hoc ipsum exemplo suo docuit Filius Dei, qui cum mitis & humilis esset, & cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur non comminabatur: (2. Petr. 2.) tamen cum vidisset in templo vendentes columbas, & nummularios sedentes, (Joan. 2.) zelo magno succensus, flagello facto ex funiculis eiecit vendentes & ementes, & mensas nummulariorum evertit; & dixit: Scriptum est, Quia domus mea domus orationis est, & vos fecistis illam speluncam latronum. atque hoc ipsum bis fecit, semel anno primo praedicationis, teste S. Joanne, & semel anno postremo, testibus tribus aliis Evangelistis. (Matth. 21. Marc. 11. Luc. 19. Joan. 2.)

Pergamus ad secundam virtutem, quae dirigit actiones erga proximum. Secunda virtus est Justitia, de qua dicit Apostolus: Abnegantes saecularia desideria, iuste vivamus. Hic etiam locum habet illa sententia generalis, Declina a malo & fac bonum. (Psalm. 36.) non enim potest esse vera justitia erga proximum, ubi non cessant saecularia desideria. Quid enim significant desideria saecularia, nisi concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum, & superbiam vitae, quae non sunt ex Deo, sed ex mundo, sive saeculo? Itaque sicut justitia injusta esse non potest, sic etiam saecularia desideria non possunt ullo modo cum justitia vera conjungi. Poterit quidem filius hujus saeculi verbo & lingua simulare justitiam, sed opere & veritate eam praestare nullo modo poterit. Prudentissi-

mè igitur sanctus Apostolus non dixit solum, *justè vivamus*; sed præmisit, *abnegantes secularia desideria*; ut radicem infectam veneno concupiscentiæ prius evelendam esse significaret, quàm bona arbor justitiæ plantari in corde bono & optimo possit.

Quid autem sit justè vivere, non videtur in dubium revocari debere: notum enim omnibus est, justitiam hoc jubere, ut detur unicuique suum. *Reddite*, inquit Apostolus, *omnibus debita*; *cui tributum, tributum*; *cui vectigal, vectigal*; *cui timorem, timorem*; *cui honorem, honorem*. (Rom. 13.) Principi debetur tributum, parentibus honor, dominis timor: sic enim loquitur Dominus per Malachiam, *Si pater ego sum, ubi est honor meus? & si dominus ego sum, ubi est timor meus?* (Mal. 1.) Venditori debetur justum pretium, operario justa merces, & sic de aliis ad eundem modum. Nec minori ratione, sed multò etiam majore, ii, ad quos pertinet distribuere bona communia, secundum justitiam distributivam ea conferre debent magis merentibus; non secundum acceptionem personarum magis conjunctis vel magis dilectis. Si quis igitur artem bene vivendi & bene moriendi discere velit, audiat Sapientem initio libri sui clamantem: *Diligite justitiam, qui judicatis terram*. (Sap. 1.) audiat & S. Jacobum in Epistola sua lamentantem: *Ecce merces operariorum, qui messuerunt regiones vestras, qua fraudata est a vobis, clamat: & clamor eorum in aures Domini sabaoth introivit*. (Jac. 5.)

Restat virtus tertia, quæ est sobrietas. quæ non minùs contraria sunt desideria.

sacu-

facularia, quàm iustitiæ. Neque enim per
 Sobrietatem hoc loco intelligimus solum
 virtutem contrariam ebrietati, sed in uni-
 versum virtutem temperantiæ sive mode-
 rationis, quæ facit ut homo secundum ra-
 tionem, non secundum cupiditatem me-
 tiatur, quæ sunt necessaria ad corpus cu-
 randum vel conservandum. Porro virtus
 ista rarissimè apud homines invenitur, &
 facularia desideria videntur domos pene
 omnium divitum replevisse. Sed qui sa-
 piunt, non attendere debent ad id quod
 stulti faciunt, quantumvis plurimi ac pene
 innumerabiles sint; sed ad id quod faciunt
 sapientes. Certè sapientissimus fuit Salo-
 mon, & tamen oravit Deum, dicens :
Duo rogavi te, ne deneges mihi antequam
moriar. Mendicitatem, & divitias ne de-
deris mihi, tribue tantum victui meo ne-
cessaria. (Prov. 30.) Apostolus Paulus sa-
 piens erat, & dicebat: *Habentes alimenta,*
& quibus tegamur, his contenti sumus: ni-
hil enim intulimus in hunc mundum; haud
dubium quod nec auferre quid possumus.
 (1. Ti. 6.) quæ ratio sapientissima est :
 Quorsum enim solliciti esse debemus de
 supervacaneis divitiis, cum eas nobiscum
 asportare ad locum, ad quem per mortem
 pergimus, nequeamus? Christus Dominus
 non solum Salomone & Paulo sapientior,
 sed ipsa divina sapientia erat, & tamen di-
 cebat: *Beati pauperes, & va vobis diviti-*
bus: (Luc. 6.) & de se ipse dixit: *Vul-*
pes foveas habent, & volucres cæli nidos:
Filius autem hominis non habet ubi caput
reclinat. (Luc. 9.) Si in ore duorum vel
 trium testium stabit omne verbum, (Deut.
 19.) quantò magis in ore trium horum
 sapientissimorum virorum stare debet o-
 mne

mne verbum? Quid si addamus quoddam divitiarum quæ nobis supersunt, nostræ non sunt, sed pauperum, ut communis sententia sanctorum Patrum & Scholasticorum Doctorum habet: nonne stulti sunt, qui diligenter custodiunt id, unde ad gehennam divino judicio damnabuntur?

Si quis igitur cupiat artem bene vivendi & feliciter moriendi omnino perdiscere, non sequatur turbam, quæ non credit vel non magnificat nisi quæ, videt, sed Christum & Apostolos ejus sequatur, qui verbo & opere docuerunt negligenda esse præsentia, & expectandam esse *beatam spem, & adventum gloriae magni Dei, & Salvatoris Jesu Christi.* (Tit. 2.) Verè enim tam magna res est, quam speramus in glorioso adventu Domini nostri Jesu Christi de cælo ad judicium, ut omnis gloria, & omnes divitiæ, & omnia gaudia præterita mundi hujus habenda sint, quasi non fuerint, & stultissimi & infelicissimi judicandi sint, qui in re tanti momenti stultis potius quàm sapientibus fidem habere voluerint.

C A P. VII.

*De septimo præcepto Artis bene moriendi,
quod est de Oratione.*

DUximus hætenus præcepta bene moriendi ex tribus virtutibus Theologicis, Fide, Spe, & Charitate; & rursum ex tribus moralibus, Sobrietate, Justitia, & Pietate; de quibus omnibus beatus Apostolus Paulus nos admonuit. Addam nunc aliud præceptum ex tribus operibus virtutum, Oratione, Jejunio, & Eleemosyna, quod

quod ab Angelo Raphaele didicimus, sic enim legimus in libro Tobiae Raphaelem Angelum esse locutum, *Bona est oratio cum jejuniis & eleemosyna, magis quam thesauros auri recondere.* (Tob. 12.) Est autem hoc ternarium operum bonorum, fructus trium virtutum, Religionis, Misericordiae, & Temperantiae, quæ cum Pietate, Justitia, & Sobrietate magnam habent similitudinem. Nam quemadmodum Pietas respicit Deum, Justitia proximum, Sobrietas seipsum: sic etiam Oratio, quæ est actio Religionis, respicit Deum; Eleemosyna, quæ est actio Misericordiae, respicit proximum; Jejunium, quod est actus Abstinæntiæ, respicit seipsum. De Oratione multi multa scripserunt: nos pro ratione instituti nostri tria solum capita explicabimus; unum de necessitate Orationis, alterum de fructibus Orationis, tertium de modo fructuose Orandi.

Necessitas Orationis in divinis litteris adeo perspicua est, ut nihil ea clarius vel præcipiatur, vel ostendatur. Quamvis enim sciat Deus, quibus rebus indigeamus, ut Dominus ipse affirmat apud Matthæum: (Matth. 6.) tamen vult ut ea petamus, & per orationem, quasi per manus spirituales, vel instrumentum aliquod ad hanc rem accommodatum, ea capiamus. Audi Dominum apud Lucam; *Oportet semper orare, & non deficere:* (Luc. 18.) item, *Vigilate omni tempore, orantes.* (Luc. 21.) Audi Apostolum: *Sine intermissione orate.* (1. Thess. 5.) Audi Ecclesiasticum: *Non impediaris orare semper.* (Eccles. 18.) Quæ præcepta non hoc significant, ut nihil alitid agamus, sed ut hujus tam salubris exercitationis numquam obliviscamur, & ad eam

eam identidem revertamur. Id quod nos Dominus & Apostolus ejus exemplo suo docuerunt. Christus enim & Apostolus non ita semper orabant, ut non etiam populos docerent, & signis ac prodigiis sermonem confirmarent; & tamen dici poterant semper orare, quia frequentissimè orabant. Quomodo intelliguntur illa, *Oculi mei semper ad Dominum.* (*Psal.* 24.) & : *Semper laus ejus in ore meo.* (*Psal.* 33.) & illud de Apostol. *Erant semper in templo, laudantes & benedicentes Deum.* (*Luc.* 24.)

Jam verò fructus Orationis præcipuè sunt tres, Meritum, Satisfactio, & Impetratio. De merito testimonium Christi habemus in Evangelio, *Cùm oratis, non eritis sicut hypocrita, qui amant in synagogis & in angulis platearum stantes orare, ut videantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Tu autem cùm oraveris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora Patrem tuum in abscondito, & Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.* (*Matth.* 6.) Quibus verbis non prohibet Dominus orationem in loco publico fieri; nam & ipse publicè oravit, (*Joan.* 11.) antea quàm Lazarum excitaret: sed prohibet orationem publicam, quando ea fit, ut qui orat a multis videatur; idque ob inanis gloriæ cupiditatem: alioqui etiam in templo possumus orare, & ibidem invenire cubiculum cordis, & in eo orare Patrem *in abscondito*. Illud autem, *reddet tibi*, significat meritum: nam quemadmodum de Phariseo dixit, *recepit mercedem suam*, id est, laudem humanam: sic de orante in cubiculo cordis, & solum Deum respiciente, intelligendum est, reddendam illi esse mercedem a Patre, *qui videt in abscon-*

Secundo. De satisfactione pro peccatis præteritis, notum est ex usu Ecclesiæ, in qua semper cum iungitur satisfactio, cum eleemosyna & jejuniis adiungitur oratio: imo verò sæpe omittitur eleemosyna vel jejunium, sed oratio numquam omittitur. Denique quod sit impetratoria beneficiorum multorum, docet pulcherrimè sanctus Joannes Chrysostomus in duobus libris de oratione, ubi utitur similitudine manuum humanarum. Nam quemadmodum homo nascitur inermis & nudus, & egenus omnium rerum, & tamen queri non potest de Creatore, quia dedit illi manus, quæ sunt organum organorum, quibus potest homo sibi parare cibum, & vestes, & domum, & arma, & reliqua omnia: sic etiam homo spiritualis nihil potest sine ope divina, sed habet orationis virtutem, quasi organum organorum spiritualium, per quam facillè potest omnia sibi parare.

Præter hos tres primarios fructus, sunt alii permulti. Nam in primis, Oratio mentem illustrat. Neque enim fieri potest, ut homo mentis oculos in Deum, qui lux est, intentè defigat, quin ab eo aliquantulum illustretur. *Accedite ad eum*, inquit David, & *illuminamini*. (*Psal.* 33.) Deinde, Oratio spem & fiduciam alit. Quòd enim aliquis cum alio frequentius loquitur, eò fidentiùs ad eum accedit. Tertio, inflammat Oratio charitatem, & mentem ad majora dona recipiendam capaciores reddit, ut S. Augustinus affirmat. (*Lib.* 2. *De serm. Domini in mente cap.* 7.) Quarto, augeat humilitatem & timorem castum. Nam qui ad orationem accedit, intelligit se Dei esse mendicum, ac per hoc humiliter coram eo apparere solet; & diligenti-

tissimè cavet ne eum offendant, cuius ope in rebus omnibus eget. Quintò, gignit oratio frequens in animo orantis contemptum rerum omnium temporalium. Neque enim fieri potest ut non vilescant & lordeant omnia terrena illi, qui cœlestia ac æterna assidue speculatur. vide S. Augustinum in libro nono Confessionum. (*Lib. 9. cap. 1. & 10.*) Sextò, parit oratio delectationem incredibilem, cum per eam fiat ut incipiat homo gustare quàm suavis sit Dominus. Quanta autem sit hæc suavitas, vel ex eo potest intelligi, quòd nonnullos non solum pernoctare, sed etiam dies integros cum integris noctibus in oratione conjungere sine labore potuisse novimus. Denique, præter utilitatem & voluptatem affert etiam oratio dignitatem atque honorem non exiguum oranti. Ipsi enim etiam Angeli animam illam honorant, quam cernunt tam familiariter, & tam crebrò ad colloquium divinæ Majestatis admitti. Vide S. Joan. Chrysoft. libro primo De orando Deum.

Restat ut de ratione bene orandi aliquid dicamus, in qua re posita est præcipuè ars bene vivendi, ac per hoc etiam ars bene moriendi. Nam quod ait Dominus: *Petite & dabitur vobis.* (*Luc. 11.*) & *Omnis qui petit, accipit*; declaravit sanctus Jacobus in Epistola sua esse intelligendum cum conditione, si bene petamus. *Petit*, inquit, *& non accipitis, eo quòd male petatis.* (*Jac. 4.*) Licebit ergo sic ratiocinari: Qui benè petit donum bene vivendi, utique accipiet; & qui bene petit perseverantiam bene vivendi usque ad mortem, & per hoc ipsam felicem mortem, sine dubitatione accipiet. Explicemus igitur

Opusc. V.

C

bre.

breviter conditiones bonæ orationis, ut discamus bene orare, bene vivere, & bene mori.

Prima conditio est Fides, dicente Apostolo: *Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt?* (*Rom. 10.*) cui consonat sanctus Jacobus: *Postulet in fide nihil hesitans.* (*Jac. 1.*) Sed hæc necessitas Fidei non ita intelligenda est, ut necesse sit certò credere, Deum facturum esse, quod petimus; sic enim fides non rarò falsa inveniretur, ac per hoc nihil omnino impetraremus. Credendum igitur est Deum esse potentissimum, sapientissimum, optimum, fidelissimum; & proinde posse, & scire, & paratum esse facere quod petimus, si deceat illum dare, & nobis expediat accipere quod petivimus. Hanc fidem postulavit Christus ab illis duobus cæcis, qui curari desiderabant: *Creditis quia hoc possum facere vobis?* (*Matth. 9.*) Eadem fide oravit David pro filio ægrotante, nam non certò credidisse, Deum facturum, sed posse facere, quod petebatur, demonstrant illa verba: *Quis scit si forrè donet eum mihi Dominus?* (*2. Reg. 12.*) simili fide orasse Apostolum Paulum, ut auferretur ab eo stimulus carnis, dubitari non potest; (*2. Cor. 12.*) quoniam oravit ex fide, & fides ejus falsa fuisset, si certò credidisset Deum facturum fuisse quod eo tempore petiit; non enim tunc quod petiit impetravit. Neque alia fide orat Ecclesia, ut omnes hæretici, pagani, schismatici, denique mali Christiani convertantur ad pœnitentiam; quos tamen certum est non omnes converti, de qua re vide sanctum Prosperum in libris de vocatione gentium. (*Lib. 1. cap. 4.*)

Altera conditio bonæ orationis, eaque valde necessaria, spes sive fiducia est. Quamvis enim non oporteat per fidem, quæ est opus intelligentiæ, certò statuere, Deum facturum esse quod petimus; oportet tamen per spem & fiduciam, quæ est actio voluntatis, firmiter adharere benignitati divinæ, & certò confidere, Deum facturum esse quod petimus. Hanc conditionem quæsit Dominus in paralytico, cui dixit: *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* (Matth. 9.) Eamdem requirit Apostolus ab omnibus, cum ait: *Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ ejus.* (Heb. 4.) & multò antea Propheta Deum dicentem induxit: *Quoniam in me speravit, liberabo eum.* (Psalm. 90.) Quia verò fiducia nascitur ex perfecta fide, ideo cum Scriptura requirit fidem in rebus magnis, adjungit aliquid pertinens ad fiduciam, hinc legimus apud Marcum: *Quicumque dixerit huic monti, Tollere & mittere in mare, & non hæstaverit in corde suo, sed crediderit quia quodcumque dixerit, fiat, fiet ei.* (Mar. 11.) de qua fide gignente fiduciam intelligitur illud Apostoli: *Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, &c.* (1. Corinth. 13.) Hinc scribit Joannes Cassianus in Collatione de oratione, (Collat. 9. cap. 52.) signum certum impetrationis esse, cum quis in oratione certò confidit se accepturum quod petiit; & nullo modo in ea petitione hæsitat, & lætitia spiritali orando perfunditur.

Tertia conditio est Charitas, sive Justitia, qua justificamur a peccatis: non enim certò impetrant beneficia Dei, nisi qui sunt ejus amici, sic enim loquitur David in Psalmis: *Oculi Domini super justos, & aures*

ejus ad preces eorum. (*Psalm. 33.*) & in alio loco : *Iniquitatem si aspexi in corde meo , non exaudiet Dominus.* (*Psalm. 65.*) & in Testamento novo Dominus dicit : *Si manseritis in me , & verba mea , id est , præcepta mea , in vobis manserint ; quodcumque volueritis , petetis , & fiet vobis.* (*1. Joan. 3.*) & Discipulus dilectus : *Si cor nostrum non reprehenderit nos , fiduciam habemus apud Deum ; & quicquid petierimus , accipiemus ab eo ; quoniam mandata ejus custodimus , & ea qua sunt placita coram eo facimus.* (*1. Joan. 3.*) Neque huic doctrinæ contrarium est , quòd Publicanus petens a Deo indulgentiam peccatorum , justificatus discesserit : nam peccator pœnitens non impetrat ut peccator , sed ut pœnitens : ut peccator enim inimicus est Dei ; ut pœnitens amicus Dei esse incipit . Nam is qui peccat , facit quod Deo non placet ; sed is quem peccasse pœnitet , facit quod Deo maximè placet .

Quarta conditio est Humilitas , qua is qui orat , non in sua justitia , sed in Dei benignitate confidit . *Ad quem respiciam , inquit Deus , nisi ad pauperculum , & contritum spiritu , & tremementem sermones meos ?* (*Isai. 66.*) Ecclesiasticus addit : *Oratio humiliantis se , nubes penetrabit ; & non discedet , donec Altissimus aspiciat.* (*Eccles. 35.*)

Quinta conditio Devotio est , quæ facit ut qui orat , non negligenter oret , ut plerique facere solent ; sed attentè , sollicitè , diligenter atque ardentè oret . Réprehendit enim Dominus graviter eos qui solis labiis orant . *Populus hic , inquit Dominus per Isaiam , labiis me honorat , cor autem eorum longè est a me.* (*Isa. 29. Matt. 15.*)

Ori-

Oritur autem hæc virtus ex fide viva, & non solo habitu; sed in actu posita. Qui enim attentè & firma fide cogitat, quanta sit majestas Dei, quanta vilitas nostra, quàm magna res, quam petimus, vix fieri potest ut non cum summa humilitate, reverentia, devotione, ardore ad orandum accedat.

Placet hìc adjungere duo sanctorum Patrum egregia testimonia. Sanctus Hieronimus in Dialogo adversus Luciferianos, *Ad orationem, inquit, assisto, non orarem, si non crederem, sed si verè crederem, illud cor, quo Deus videtur, mundarem, manibus tunderem pectus, genas lachrymis rigarem, corpore inhorrescerem, ore pallerem, jacerem ad Domini mei pedes, eosque sœtu perfunderem, crine tergerem, harerem certè trunco crucis, nec priùs emitterem quàm misericordiam impetrarem, nunc verò creberrimè in oratione mea, aut per porticus deambulo, aut de fœnore computo, aut abductus turpi cogitatione, etiàm ea, qua dictu erubescenda sunt, gero. Ubi est fides? siccine putamus orasse Jonam? sic tres pueros? sic Danielelem inter leones? sic certè latronem in cruce? S. Bern. in Serm. de 4. modis orandi, Omnino, inquit, oportet nos orationis tempore curiam intrare cœlestem, illam utique curiam, in qua Rex regum stellato sedet solio, circumdante innumera-bili & ineffabili beatorum spirituum exercitu. Quanta ergo cum reverentia, quânto timore, quanta illuc humilitate accedere debet a palude sua procedens & repens ranuncula vilis? Quàm tremebundus, quàm supplex, quàm denique humilis & sollicitus, & toto intentus animo, Majestati gloria in præsentia Angelorum, in concilio ju-*

storum & congregatione assistere poterit miser homuncio? In cunctis igitur actionibus nostris multa est opus animi vigilantia, sed præcipue in oratione.

Sexta conditio Perseverantia est, quam Dominus duabus parabolis propositis commendavit apud Evangelistam Lucam. (*Luc. 11.*) Prior est de illo, qui media nocte perrexit ad amicum, ut accommodaret ei tres panes; qui cum sæpe rejiceretur quod esset importunum tempus, tamen perseverans in petendo, obtinuit quod petebat (*Luc. 18.*) Posterior est de vidua, quæ interpellabat Judicem ut eam vindicaret de adversario suo, qui Judex quamvis esset valde malus, & neque Deum timeret, neque hominem revereretur; tamen victus perseverantia & importunitate mulieris, vindicavit illam de adversario suo. Ex his colligit Dominus, multò magis perseverandum nobis esse in oratione ad Deum, qui justus & benignus est. Atque ut addit sanctus Jacobus, *dat omnibus affluenter, & non improperat*; (*Jac. 1.*) hoc est, *dat liberaliter omnibus dona sua petentibus, & non improperat importunitatem*, quòd videlicet nimis sæpe molesti sint in petendo, Deus enim est sine mensura dives, & sine mensura misericors. Addit S. Augustinus in Explicatione ultimi vers. Psalm. 65. ad illa verba, *Benedictus Deus, qui non amovit orationem meam, & misericordiam suam a me*; *Si videris non esse amotam deprecationem tuam, securus es, quia non est amota a te misericordia eius.*

C A P. V I I I.

*De octavo precepto Artis bene moriendi,
quod est de Jejunio.*

S Equitur ut de Jejunio, secundum ordinem ab Angelo positum, breviter exponamus. Ac, omissis multis, quæ Theologi de jejunio disputant, ea solum adferemus, quæ ad rem nostram faciunt. Propositum nobis est artem bene vivendi exponere, quatenus ea ad artem bene moriendi viam sternit. Ad hanc artem tria illa sufficere videntur, quæ disputavimus de oratione, necessitas, fructus, & modus. Necessitas jejunii pendet ex duplici lege, divina & humana: de lege divina testis est Joel Propheta, qui ex parte Dei dicit: *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio & fletu, & planctu.* (Joel. 2.) Idem habetur ex Jona Propheta, qui testatur, (Jon. 3.) Ninivitas ad placandum Deum prædicavisse jejunium & saccum; & tamen nulla tunc erat lex positiva de jejunio. Idem intelligi potest ex verbis Domini apud sanctum Matthæum: *Tu autem cum jejunas, unge caput tuum, & faciem tuam lava, ne videaris hominibus jejunans, sed Patri tuo, qui est in abscondito; & Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.* (Epist. 16.)

Addamus unum vel alterum ex Patribus; Sanctus Augustinus sic loquitur in Epistola ad Casulanum. *Ego in Evangelicis & Apostolicis litteris, totaque Instrumento, quod appellatur Testamentum novum, animo id revolvens, video preceptum esse jejunium: quibus autem diebus non oporteat*

jejunare, & quibus oporteat, præcepto Domini vel Apostolorum non invenio definitum. (*Epist. 16.*) Sanctus Leo, in Sermone de jejunio decimi mensis, Illa, inquit, qua rerum futurarum figuras gerebant, impletis qua significavere, finita sunt, jejuniorum verò utilitatem novi Testamenti gratia non removit, & continentiam corpori atque animæ semper profuturam pia observatione suscepit. Quia sicut permanet ad intelligentiam Christianam, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies, & cætera talia mandatorum: ita quod in eisdem libris de jejuniorum sanctificatione præceptum est, nulla interpretatione vacatur. hæc sanctus Leo, qui non voluit significare, illis iisdem temporibus jejunandum esse Christianis quibus jejunabant Judæi: sed præceptum jejunandi Hebræis traditum, observandum esse Christianis juxta determinationem eorum qui præsent Ecclesiæ, quod ad tempus & modum attinet. Quæ autem illa determinatio sit, notius est omnibus quàm ut sit a me necesse declarari. Atque hæc de necessitate jejunii.

Porro fructus & utilitates jejunii facile demonstrabimus. Ac primum, utilissimum est jejunium ad animam præparandam ad orationem & rerum cœlestium contemplationem, ut Angelus Raphael significavit, cum ait: *Bona est oratio cum jejunio.* (*Exod. 34.*) Sic Moyses quadraginta dierum jejunio animam præparavit, antequam ad colloquium Dei auderet accedere: sic Elias quadraginta dies jejunavit, (*3. Reg. 19.*) ut cum Deo in monte Horeb, eo modo quo poterat, colloqui posset: sic Daniel jejunio hebdomadarum,

trium

trium præparatur ad revelationes Dei recipiendas: sic Ecclesia in profestis magnarum celebritatum jejunia instituit, ut Christiani paratiores reddantur ad vacandum rebus divinis. Porro sancti Patres hanc ipsam utilitatem jejunii passim prædicant. Consultat Lector sanctum Athanasium in libro de virginitate; sanctum Basilium in Oratione prima & secunda de jejunio; sanctum Ambrosium in Libro de Elia & jejunio; sanctum Bernardum in Sermone de Vigilia sancti Andreæ. Sed verba sancti Joannis Chrysostomi ex Homilia prima in Genesim, quæ pauca & illustria sunt, non gravabor adducere. *Jejunium, inquit Chrysostomus, anima nostra alimentum est, leves ei pennas producit ut in sublime feratur, & summa contemplari queat.*

Altera utilitas jejunii est ad carnem edomandam, & hoc nomine jejunium valde placet Deo, cui placet ut carnem crucifigamus cum vitiis & concupiscentis ejus, ut docet Apostol. in Epistol. ad Galat. qui etiam hac ipsa de causa dicebat, *Castigo corpus meum, & in servitutem redigo, ne fortè cum aliis prædicavero, ipse reprobus efficiar.* (Galat. 5.) Nam de jejunio hæc verba exponunt Chrysostomus & Theophylactus in Commentario, & sanctus Ambrosius in Epistola ad Ecclesiam Vercellensem. Hanc utilitatem jejunii prædicant sancti Patres, Cyprianus in Sermone de jejunio, Basilus in oratione 1. de jejunio, Chrysostomus Homilia prima in Genesim; Hieronymus in Epist. ad Eust. de custodia virginitatis, & Augustinus libro primo Confessionum, capite trigesimo primo, & Ecclesia universa ad Officium Horæ primæ canit ex Hymno sancti Am-

brofii, *Carnis terat superbiam potus cibi-
que parcitas.*

Tertia jejunii utilitas est ad Deum co-
lendum : honori enim sibi ducit Deus ,
cùm ejus causa jejunamus . Sic enim Apo-
lus loquitur in Epistola ad Romanos : *Ob-
secro vos , ut exhibeatis corpora vestra ho-
stiam viventem , sanctam , Deo placentem ,
rationabile obsequium vestrum ,* Græcè *λογι-
κὴν λατρείαν* , id est , *rationabilem cul-
tum.* (*Roman. 12.*) Et de hoc cultu lo-
quitur sanctus Lucas , cùm de Anna vidua
dicit : *Non discedebat de templo , jejunis
& obsecrationibus serviens nocte ac die .*
(*Luc. 6.*) Et ipsa magna Nicæna Syno-
dus Canone quinto vocat jejunium Qua-
dragesimæ , mundum & solemne munus ,
quod offertur ab Ecclesia Deo , quomodo
etiam loquitur Tertullianus libro de Re-
surrectione carnis , ubi sacrificia Deo gra-
ta vocat feras & aridas escas . Et sanctus
Leo in sermone secundo de Jejunio deci-
mi mensis , *Pro consummata* , inquit , *per-
ceptione omnium fructuum , dignissimè lar-
gitori eorum Dea continentia libamen offer-
tur.* Denique sanctus Gregorius in Homi-
lia sextadecima scribit , per Quadragesima-
le jejunium offerri Deo decimas & primi-
tias vitæ nostræ .

Quarta utilitas jejunii est Satisfactio pro
peccatis . Id primùm ostendunt exempla
Scripturarum . Ninivitæ jejunio Deum pla-
caverunt , ut Jonas testatur . (*Jon. 3.*) I-
dem Judæi fecerunt , qui jejunantes cum
Samuele Deum placaverunt , & victoriam
de hostibus retulerunt . (*1. Regul. 7.*) A-
chab Rex impius , jejunio & cilicio Deum
ex parte placavit . (*3. Regum 21.*) He-
bræi tempore Judith & Esther non alio
sacri-

sacrificio, (*Judith. 4. Ester. 4.*) quàm jejunio, fletu & planctu apud Deum misericordiam invenerunt. Hanc eandem doctrinam peteres Patres perpetuò docuerunt. Tertullianus in libro de Jejunio; *Sicut*, inquit, *primum usus cibi perdidit, sic jejunium Deo satisfaciat*. Sanctus Cyprianus in Sermone de Lapsis, *Iram*, inquit, & *offensam Dei jejuniiis & fletibus, sicut monet ipse, placemus*. Sanctus Basiliius Oratione prima de Jejunio, *Pœnitentia*, inquit, *sine jejunio infructuosa & otiosa est, per jejunium satisfacito Deo*. Sanctus Joannes Chrysostomus Homilia prima in Genesim, *Deus*, inquit, *veluti pater indulgens hanc nobis, qua per jejunium fit, curationem invenit*. Sanctus Ambrosius in libro de Elia & jejunio, *Jejunium*, inquit, *culpa mors, excidium delictorum, remedium salutis est*. Sanctus Hieronymus in Commentario ad caput tertium Jonæ, *Saccus*, inquit, & *jejunium arma sunt pœnitentia, auxilia peccatorum*. Sanctus Augustinus Sermone sexagesimo de Tempore, *Nemo*, inquit, *pro laude humana, sed pro peccatorum indulgentia jejundet*. Sanctus Leo Sermone quarto de jejunio septimi mensis docet, jejunii sacrificio Deum placari. Sanctus Bernardus Sermone sexagesimo sexto in Cantica, *Ego*, inquit, *interdum abstineo, sed abstinentia mea satisfactio est pro peccato, non superstitio pro impietate*.

Quinta denique utilitas Jejunii est, quòd est meritorium, & ad beneficia divina impetranda multum valet. Anna uxor Elcanæ per jejunium, cum esset sterilis, filium habere meruit, (*1. Reg. 1.*) sic enim

interpretatur sanctus Hieronymus libro secundo in Jovinianum illa verba Scripturæ, Porro illa flebat, & non capiebat cibum. Anna, inquit, inanem cibo ventrem filii meruit implere. Sara item per jejunium triduanum a dæmone liberatur, ut scribitur in libro Tobie. Sed est insignis locus in Evangelio pro merito jejunii, (Tob. 3.) sic enim Dominus loquitur: Tu autem cum jejunas, unge caput tuum, & faciem tuam lava, ne videaris hominibus jejunans, sed Patri tuo qui est in abscondito; & Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. (Matth. 6.) Ubi verba illa, reddet tibi, significant, reddet tibi mercedem: nam opponuntur illis, Exterminant facies suas ut appareant hominibus jejunantes: Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam. Itaque hypocritæ jejunantes recipiunt mercedem suam, laudem humanam: justi jejunantes recipiunt mercedem suam, præmium divinum. Neque desunt clarissima sanctorum testimonia Patrum. Sanctus Joannes Evangelista scripturus Evangelium, indixit solemne jejunium, ut gratiam recte scribendi accipere mereretur, ut S. Hieronym. tradit Præfat. Comment. in Matth. & eum secutus venerabilis Beda in caput 1. Joannis. Tertullian. in libr. de Jejun. Etiam, inquit, sacramentorum agnitionem, jejunia de Deo merentur. Sanctus Ambrosius in Epistol. ad Eccles. Vero. Qui sunt, inquit, hi præceptores novi, qui meritum excludunt jejunii? Sanctus Athanasius in libro de Virginitate, Quisquis, inquit, ab immundo spiritu vexatur, certum habere debet jejunio

*niò spiritus malos afflictos abscedere, vñ
jejunii metuentes: Sanctus Basilius Oratio
ne prima de Jejunio, Jejunium, inquit,
ad venturi saculi mala fugienda, & ad
assequenda bona utile est. Sanctus Grego-
rius Nazianzenus in Oratione de Laudibus
Sancti Cypriani, explicans quibus armis
quædam Sancta Virgo diabolum a se re-
pulerit; Jejunii, inquit, & humi cubatio-
nis pharmacum obsecit. Sanctus Joannes
Chrysostomus Sermone primo de Jejunio,
Jejuna, inquit, quia peccasti; jejuna, ut
non pecces; jejuna, ut accipias; jejuna, ut
non pereant quæ accepisti. Sanctus Hiero-
nymus in libro adversus Jovinianum, ex-
proposito disputat de merito jejunii. San-
ctus Augustinus Sermone sexagesimo se-
cundo, Jejunium, inquit, remedium est,
aut premium, hoc est, aut indulgentiam
peccatorum, aut premium regni cælestis
acquirat. Sanctus Leo Sermone primo de
Jejunio septimi mensis, Per humilitatem,
inquit, jejunii contra omnes hostes nostros
divinum meremur auxilium.*

Habemus igitur necessitatem & fructum
jejunii: reliquus est modus; id est, ut
breviter explicemus, quo modo sit jeju-
nandum, ut jejunium nobis verè sit utile
ad bene vivendum, ac per hoc etiam ad
bene moriendum. Multi enim jejunant in
diebus omnibus ab Ecclesia constitutis;
videlicet in Vigiliis, in Quatuor tempori-
bus, in Quadragesima: neque defunt qui
sponte jejunent in Adventu, ut præ se præ-
parent ad Diem Natalis Domini: vel in
sexta feria ob memoriam Passionis Domi-
nicæ; vel in Sabbato ad honorem Virginis
Deiparæ. Sed utrùm ita jejunent ut verè
fructus jejunii consequantur, non sine cau-
sa.

sa quæri potest. Finis primarius jejunii est mortificatio carnis, ut spiritus fortior evadat. Ad hunc finem necesse esset, modica & vili esca nutrirî. Et quidem Mater Ecclesia hoc indicat, cùm jubet non bis in die, sed semel tantum refici corpus; & refici non carnibus aut lacticiiniis, sed herbis & leguminibus, & aliis levioribus escis. Duobus verbis id Tertullianus in libro de Resurrectione carnis expressit, cùm cibum jejunantium esse dixit seras & aridas escas. Certè illi ista non observant, qui qua die jejunant, non minus comedunt in uno prandio, quàm aliis diebus in prandio simul & cœna: & qui in prandio illo tam pretiosa fercula ex variis piscium generibus, aliisque cibis ad gulam irritandam aptissimis præparant, ut non prandium lugentium & pœnitentium, sed cœnam nuptialem ad multam noctem perventuram parare videantur. Qui sic jejunant, fructus jejunii sine dubio non consequuntur.

Sed neque illi fructum jejunii consequuntur, qui quamvis minùs lautè & magis sobriè comedant, tamen in diebus jejunii non magis sibi temperant a ludis & jocis, a rixis & contentionibus, a cantu lascivo & immoderata lætitia, & quod gravius est, a flagitiis & facinoribus, quàm aliis diebus, qui non sunt jejunio consecrati. Audi quid Isaias Propheta de hoc hominum genere dicat: *Ecce in die jejunii vestri invenitur voluntas vestra, & omnes debitores vestros repetitis. Ecce ad lites & contentiones jejunatis, & percutitis pugno impiè. Nolite jejunare, sicut usque ad hanc diem, ut audiat in excelsò clamor vester.* (Isa. 58.) hæc Dominus in Hebræis reprehendit, quòd in diebus jejunii, qui sunt
dies

dies pœnitentiæ, voluntates suas, & non Domini voluntatem implere vellent; & quoddam debitoribus suis non solum debita dimittere nollent, sicut sibi a Deo dimitti postulabant; sed neque vellent dilationem aliquam debitoribus suis concedere. Item quoddam tempus, quod jejunantes in oratione ad Deum consumere debuissent, in litibus prophanis, & in contentionibus consumebant. Denique quoddam non solum, ut par erat, in diebus jejuniis non vacabant spiritualibus studiis; sed peccata peccatis addentes, proximos suos impiè percutiebant. Hæc & similia cavere debent viri pii, si jejunia sua cupiunt esse Deo grata, & sibi utilia, sic ut sperare possint deinceps vitam bonam & mortem pretiosam. Restat Eleemosyna ex tribus operibus, quæ Angelus Raphael apud Tobiam laudavit, & nobis omnibus ad imitandum proposuit.

C A P. I X.

*De nono præcepto Artis bene moriendi,
quod est de Eleemosyna.*

DE Eleemosyna tria breviter explicanda sunt, necessitas, fructus, modus. Et quidem quoddam aliquod sit præceptum de eleemosyna facienda, nemo umquam in dubium revocavit. Nam etiamsi nihil aliud haberemus, satis abunde sufficeret sententia Judicis justissimi & supremi, qui in extremo judicio iniquis dicet: *Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus. Esurivi enim, & non dedistis mihi manducare; sitivi, & non dedistis mihi potum; hospes eram.*

eram, & non collegistis me; nudus, & non cooperuistis me; infirmus & in carcere, & non visitastis me. Et paulò post addidit: *Quamdiu non fecistis uni de minoribus his, nec mihi fecistis.* (Matth. 25.) Ex quo loco possumus intelligere, ad eleemosynam faciendam non teneri nisi eos qui possunt eam facere. Nam ipse etiam Dominus non legitur ista opera fecisse, sed solum ex pecuniis sibi datis iussisse partem aliquam pauperibus donari; ut ex illo Evangelii loco potest intelligi, ubi cum Dominus dixisset Judæ, *Quod facis, fac citius,* (Joan. 13.) existimaverunt discipuli, imperasse Dominum Judæ, ut ex oculis quos portabat, egenis aliquid daret. Theologi tamen hoc præceptum contineri volunt in illo præcepto Decalogi; *Honora parentes*: alii in eo; *Non occides*. Sed non est necesse hoc præceptum in Decalogo contineri, cum eleemosyna pertineat ad charitatem; præcepta Decalogi sint præcepta justitiæ. Sed si omnia præcepta moralia revocari debeant ad Decalog., probabilis est Alberti M. (In 4. Sent. d. 15. art. 16.) sententia, qui præceptum de eleemosyna facienda revocat ad illud, *Non furaberis*; quoniam genus furti esse videtur, non tribuere pauperibus quod debemus. Sed probabilior videtur sententia S. Thomæ, qui hoc præceptum reducit ad primum, secundæ tabulæ, *Honora parentes*. (2. 2. q. 32. art. 5.) Honor enim parentum non intelligitur eo loco sola reverentia; sed præcipue procuratio rerum necessary ad vitam, quæ est eleemosyna quædam, quam debemus principali proximo nostro, ut explicat S. Hieronymus in Commentario ad caput decimumquintum S. Matthæi. Ex quo intelligitur, deberi etiam.

etiam eleemosynam aliis proximis nostris egentibus. Accedit, quod præceptum de eleemosyna non est negativum, sed affirmativum: inter præcepta autem secundæ tabulæ nullum est affirmativum, nisi primum, quod est, *Honora parentes*. Sed de his fusiùs disputare non est hujus loci. Atque hæc de necessitate eleemosynæ.

Jam verò fructus eleemosynæ copiosissimus est. Primum enim eleemosyna liberat a morte sempiterna, siue id fiat per modum satisfactionis, siue per modum dispositionis ad gratiam, siue aliquo alio modo. Id enim manifestè docent Scripturæ divinæ. In libro Tobiaë sic legimus, *Eleemosyna ab omni peccato, & a morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras.* (Tob. 4.) & in eodem libro Angelus Raphael disertis verbis ait: *Eleemosyna a morte liberat, & ipsa est qua purgat peccata, & facit invenire misericordiam & vitam æternam.* (Tob. 12.) Daniel ad Regem Nabuchodonosor ait: *Quamobrem, Rex, consilium meum placeat tibi, & peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum* (Dan. 4.).

Deinde eleemosyna, si fiat ab homine iusto; & ex vera charitate, meritum habet æternæ vitæ; cujus veritatis testis erit. Christus Judex vivorum & mortuorum, cum in Judicio dicet: *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis Regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, & dedistis mihi manducare, &c.* & infra: *Quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* (Matt. 25.)

Tertiò, eleemosyna vim habet cujusdam baptismi, peccata videlicet quoad culpam, & pœnam simul delendi, dicente Ecclesiastico:

ifico: *Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis.* (Eccl. 3.) Aqua enim penitus extinguit, ut nec fumus quidem supersit. atque hoc ipsum Sancti Patres docent, Cyprianus, Ambrosius, Chrysostomus, Leo; Sanctus Cyprianus in Sermone de Eleemosyna sic ait: *Sicut lavacro aqua salutaris gehenna ignis extinguitur, ita eleemosynis atque operibus justis delictorum flamma sopitur.* Sanctus Ambrosius in Sermone trigesimo primo, *Eleemosyna*, inquit, *quodammodo animarum aliud est lavacrum, sicut ait Dominus: Date Eleemosynam, & omnia munda sunt vobis; nisi, quod salva fide dixerimus, indulgentior est eleemosyna quàm lavacrum; lavacrum enim semel datur, & semel veniam pollicetur: eleemosynam autem quoties feceris, toties veniam promereris.* Sanctus Joannes Chrysostomus Homilia vigesima quinta in Acta Apostolorum, *Non est*, inquit, *peccatum, quod non possit purgare eleemosyna. quodve non possit extinguere.* Sanctus Leo Sermone quinto de Collectis, *Eleemosyna*, inquit, *peccata delenti mortem perimunt, & pœnam perpetui ignis extinguunt.* Hæc sanè magna est eleemosynæ prærogativa, & deberet omnes homines ad amorem eleemosynæ inflammare. Sed hoc non de quacumque eleemosyna intelligendum esse videtur, sed de illa dumtaxat, quæ ex magna contritione & magno charitatis ardore procedit; qualis fuit sanctæ Mariæ Magdalænæ, quæ lachrymis contritionis rigavit pedes Domini, & eleemosyna unguenti pretiosissimi pedes eisdem inunxit.

Quartò, Eleemosyna fiduciam auget apud Deum, & gaudium spirituale producit. Quam.

Quamvis enim id commune sit eleemosynæ cum omni opere bono, tamen præcipue convenit eleemosynæ, cum per eam Deo simul & proximo gratum præstemus obsequium; & sit opus, quod non obscure, sed apertissime dignoscitur esse bonum. Hinc est illud Tobia: *Fiducia magna erit coram summo Deo Eleemosyna omnibus facientibus eam.* (Tob. 4.) & illud Apostoli: *Venistis compassi estis; nolite itaque amittere confidentiam vestram.* (Hebr. 10.) Denique, Sanctus Cyprianus in Sermone de Eleemosyna, eleemosynam vocat solatium grande credentium.

Quintò, Eleemosyna conciliat benevolentiam multorum, qui pro benefactoribus Deum precantur, eisque vel gratiam conversionis, vel donum perseverantiæ, vel incrementum gratiæ & gloriæ impetrant. Nam his omnibus modis intelligi potest verbum illud Domini, *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut, cum defeceritis, recipiant vos in aeterna tabernacula.* (Luc. 16.)

Sextò, Eleemosyna dispositio est ad gratiam justificantem. De hoc fructu loquitur Salomon in Proverbiis, ubi dicit: *Eleemosynis & fide delicta purgantur.* (Prov. 15.) Et Dominus, audita liberalitate Zacchæi dicentis: *Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus, & si quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum;* ait, *Hodie salus domui huic facta est.* (Luc. 19.) Denique in actis Apostolorum legitur dictum fuisse Cornelio nondum Christiano, qui erat eleemosynarum multarum largitor: *Eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei.* (Act. 10.) Ex quo loco probat Sanctus Augustinus, (Lib. 1. de prædest. Sanct. c. 7.)

Cor-

Cornelium per eleemosynas impetrasse a Deo gratiam fidei Christianæ, & perfectæ justificationis.

Septimò denique, Eleemosyna sæpe causa est ut crescant bona temporalia. Id quod affirmat Sapiens cum dicit: *Fœneratur Domino qui miseretur pauperis.* & rursus: *Qui dat pauperi non indigebit.* (*Prov. 19. Prov. 28. Joan. 6.*) Idem exemplo suo Dominus docuit, cum iussit discipulis, ut quinque panes & duos pisces quos solos habebant, distribuerent turbis, & effecit ut reciperent duodecim cophinos plenos fragmentorum panum & piscium, qui ad multos dies illis sufficere potuerunt. Tobias quoque qui bona sua cum pauperibus liberaliter communicabat, ingentes divitias brevi consecutus est. Vidua quoque Sarephthana, (*3. Reg. 17.*) quæ modicum farinæ & olei Eliæ prophetæ in eleemosynam tribuit, id ex beneficio Dei consecuta est, ut ad longum tempus farina & oleum ei non defuerit. Exempla præterea plurima & dignissima quæ legantur, extant apud Gregorium Turonicum libro quinto Historiæ Francorum, apud Leoncium in vita Sancti Joannis Eleemosynarii, apud Sophronium in Prato spirituali capite 185, & 201. Idem confirmat Sanctus Cyprianus in Sermone de Eleemosyna, & Sanctus Basilus in Oratione ad divites; ubi eleganti similitudine comparat divitias aquis puteorum, quæ si frequenter hauriantur, semper meliores & copiosiores scaturire solent; si verò immotæ conserventur, decrescunt, atque putrescunt. Hæc avari divites non libenter audient, & vix credent; sed post hanc vitam intelligent, & vera esse credent, quando intelligere vel credere nihil proderit.

Su-

Supereſt ut de modo largiendi eleemoſynas aliquid ſcribamus: id enim præ omni-
bus aliis rebus neceſſarium eſt, ut piè ſan-
ctèque vivamus, & feliciffimè moriamur.
Primum igitur neceſſe eſt, ut eleemoſynas
faciamus, intentione rectiſſima placendi
Deo, non ad captandam auram popularem.
Id enim Dominus noſter diſertis verbis do-
cet, cum ait: *Cùm facis eleemoſynam, no-
li turba canere. & nesciat ſiniſtra tua quid
faciat dextra tua.* (*Matth. 6.*) Explicat
hunc locum Sanctus Auguſtinus (*Tract. 6.*)
in Explicatione Epistolæ Sancti Joannis,
ubi per ſiniſtram intelligit intentionem fa-
ciendi eleemoſynam propter honorem tem-
poralem, vel aliud quodcumque tempora-
le lucrum: per dexteram ſignificari dicit
intentionem faciendi eleemoſynam propter
vitam æternam, propter gloriam Dei, pro-
pter proximi charitatem.

Deinde, facienda eſt eleemoſyna prom-
ptè, facile, ut non videatur extorta preci-
bus, nec differatur de die in diem, ſi ſta-
tim fieri poſſit. *Ne dicas,* inquit Sapiens,
*Vade, & revertere; cras dabo tibi: cùm
ſtatim poſſis dare.* (*Prov. 3.*) Abraham
(*Gen. 8.*) amicus Dei rogat hoſpites ut
ad ſe divertant, non expectat ut ab eis
rogetur. Quod idem fecit nepos ejus ju-
ſtus Lot (*Gen. 18.*) Sic etiam Tobias
(*Tob. 8.*) non expectabat pauperes ut ad
ſe venirent, ſed ipſe eos quærebat.

Tertiò requiritur, ut eleemoſyna fiat hi-
lariter, non cum triſtitia. *In omni dato,* in-
quit Eccleſiaſticus, *hilarem fac vultum
tuum.* (*Eccl. 35.*) Et Apoſtolus: *Non ex
triſtitia, aut ex neceſſitate: hilarem enim
datorem diligit Deus.* (*2. Cor. 9.*)

Quartò, neceſſe eſt ut eleemoſyna fiat
hu-

humiliter, sic ut intelligat homo dives, se plus accipere quam dare: de qua re sic loquitur Sanctus Gregorius: *Multum ad edomandam dantis superbiam valet, sic cum terrena tribuit, verba sollicitè Magistri celestis penset, qui ait: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut, cum defeceritis, recipiant vos in aterna tabernacula. Si enim eorum amicitias aterna tabernacula acquirimus, dantes procul dubio pensare debemus, quia Patronis potius munera offerimus, quam egenis dona largimur.* (Lib. 21. Moral. c. 14.)

Quintò, opus est ut eleemosyna abundanter tribuatur pro modo facultatum. sic enim docet Tobias insignis eleemosynarius: *Quo modo, inquit, potueris, ita esto misericors: si multum tibi fuerit, abundanter tribue; si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude.* (Tob. 4.) & Apostolus (2. Cor. 8.) docet, eleemosynam esse dandam ut benedictionem, non ut avaritiam. & Sanctus Joannes Chrysostomus addit: *Non dare, sed copiose dare, eleemosyna est.* Et in eodem Sermone addit, eos qui audiri volunt, cum Deo dicunt, *Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam.* (Serm. 37. ad popul. Antioch.) debere etiam misereri pauperum secundum magnam eleemosynam suam.

Postremò, necesse est super omnia alia, ut qui vult salvus esse, ac per hoc bene mori, ut diligenter investiget, vel per se legendo & meditando, vel per homines verè doctos & pios, an divitiæ supervacaneæ possint absque peccato retineri, aut sint necessariò dandæ pauperibus: & rursus, quæ sint appellandæ divitiæ supervacaneæ, quæ necessariae. Fieri enim potest, ut alicui

me-

mediocres opes supervacaneæ sint, alteri ingens copia divitiarum planè necessaria esse videatur. Et quoniam opusculum hoc meum non requirit nec patitur Scholasticarum questionum prolixitatem, annotabo hìc breviter loca Scripturarum sanctarum, & Doctorum, tum veterum tum recentiorum, & finem huic disputationi imponam.

Loca Scripturæ sunt, Matthei sexto: *Non potestis Deo servire & mammona*. Lucæ tertio: *Qui habet duas tunicas, det non habenti; & qui habet escas, similiter faciat*. Lucæ duodecimo dicitur diviti habenti multa bona; ut vix sciret ubi ea reponeret: *Stulte, hac nocte animam tuam repetent a te*. Quæ verba sic exponit S. Augustinus in libro quinquiesimo Homiliarum, Homilia septima, ut ille dives perierit in æternum, quia supervacaneas opes retinuerit.

Loca Sanctorum Patrum præcipua hæc sunt. Sanctus Basilius in Oratione ad divites, *At tu, inquit, nonne spoliator es, qui qua dispensanda accepisti, propria reputas?* & paulo post. *Quocirca, inquit, tot pauperibus injuriam facis, quot dare valeres*. Sanctus Ambrosius Sermone octogesimo primo, *Quid, inquit, injustum est, si cum aliena non invadam, propria diligenter servem? O impudens dictum! propria dicis? qua? infra: Non minus est criminis, quam habenti tollere, cum possis, & abundes, indigentibus denegare*. Sanctus Hieronymus in Epistola ad Hedibiam quæstione prima, *Si plus, inquit, habes, quam tibi ad victum & vestitum necessarium est; illud eroga, & in illo debitricem esse te noveris*. S. Joannes Chrysostomus, Homilia trigesima quarta ad populum Antiochenum. *Numquid, inquit,*

inquit, *tua possides? res pauperum tibi sunt credita, siue ex laboribus iustis, siue ex hereditate paterna possideas.* Sanctus Augustinus Tractatu in Psalmum 147. *Superflua, inquit, diviti, necessaria sunt pauperi; res aliena possidentur, cum superflua possidentur.* Sanctus Leo in Sermone quinto de Collectis, sic ait: *Terrena & corporea facultates ex Dei largitate proveniunt, ut merito rationem eorum quasiturus sit, qui non magis possidenda quam dispensanda commisit.* Sanctus Gregorius in tertia parte Pastoralis curæ, admonitione vigesima secunda, *Admonendi sunt, inquit, qui nec aliena appetunt, nec sua largiuntur, ut sciant sollicitè, quòd ea, de qua sumus, cunctis hominibus terra communis est, & idcirco alimenta quoque omnibus communiter proferunt; & incassum se innocentes putant, qui commune Dei munus sibi privatim vendicant.* Sanctus Bernardus in Epistola ad Henricum Archiepiscopum Senonensem sic ait: *Nostrum est, pauperes clamant, quòd effunditis, nobis crudeliter subtrahitur, quòd vos inaniter expenditis.* Sanctus Thomas in secunda secundæ quæstione sexagesima sexta, articulo septimo, R s, inquit, *quas aliqui superabundanter habent, ex naturali Jure debentur pauperum sustentationi.* & quæstione octogesima septima articulo primo, Dominus, inquit, *non solum decimam partem, sed omnia superflua pauperibus jubet exhibere.* Denique idem Auctor scribens in quartum librum Sententiarum ad quintam decimam distinctionem, testatur hanc ipsam esse doctrinam communem omnium Theologorum. Adde hoc loco, quòd si quis fortè contendere velit, ex rigore Juris non esse supervacanea

dan

danda pauperibus ; tamen negare non poterit saltem ex charitate id esse faciendum . Parum autem refert utrum quis ex defectu iustitiæ , aut defectu charitatis in gehennam descendat .

C A P. X.

*De decimo præcepto Artis bene moriendi ,
quod est de Sacramento Baptismi .*

EXplicatis virtutibus præcipuis , quæ doceant artem bene vivendi , addemus nunc pauca ex doctrina Sacramentorum , quæ non minùs adjuvant ad eandem artem bene vivendi feliciter addiscendam . Sacramenta a Christo Domino instituta , septem numerantur , Baptismus , Confirmatio , Eucharistia , Pœnitentia , Ordo , Matrimonium , Extrema unctio . Quæ sunt veluti instrumenta divina , quibus utitur Deus per ministerium servorum suorum ad gratiam divinam conferendam , vel augendam , vel restituendam ; ut homines liberati a servitute diaboli , & translati ad honorem filiorum Dei , ad beatitudinem sempiternam cum Angelis sanctis aliquando perveniant . Ex his igitur Sanctissimis Sacramentis propositum nobis est breviter demonstrare , quis in arte bene vivendi proficiat , quis deficiat ; ut inde possit intelligi , quis ad felicem mortem aspirare possit ; quis e contrario mortem infelicem expectare debeat , nisi vitam moresque commutet .

Ordiamur a primo Sacramento . Baptismus primum est in Sacramentis , & jure
Opusc. V. D dici.

dicitur janua Sacramentorum , quoniam nisi Baptismus præcedat , non est ullus homo idoneus ad Sacramenta cætera suscipienda . In Sacramento Baptismi hi fides servantur . Primum omnium debet , qui baptizandus est , per se vel per alium confiteri Fidem Catholicam . Deinde , abrenuntiare debet diabolo , & pompis ejus , & operibus ejus . Tertio , baptizandus est in Christo , in quo Baptismo transfertur a servitute diaboli ad gratiam filiorum Dei ; & peccatis omnibus deletis , accipit dona cœlestis gratiæ , per quæ filius Dei adoptivus , & hæres Dei , & cohæres Christi constituitur . Quarto , datur ei stola candida , & jubetur eam puram & nitidam conservare usque ad mortem . Quinto , datur quoque candela accensa , quæ significat opera bona , quæ debet adjungere dum vivit ad innocentiam vitæ , quam significat stola candida paulò ante suscepta . Sic enim loquitur Dominus in Evangelio : *Sic luceat lux vestra coram hominibus , ut videant opera vestra bona , & glorificent Patrem vestrum , qui in cœlis est .* (Matt. 5.)

Hi sunt præcipui ritus , quibus utitur Ecclesia in conferendo Baptismo . Omitto enim cæteros , qui ad rem nostram non pertinent . Ex his poterit unusquisque intelligere , an bene vixerit a suscepto Baptismo usque ad annum , quem nunc agit . Ego vero vehementer suspicor , paucos esse inveniendos , qui omnia impleverint , quæ vel se facturos promiserint , vel certè implere debuerint : *Multi enim sunt vocati , pauci vero electi ; & angusta est via , qua ducit ad vitam , & pauci inveniunt eam .* (Matt. 7. & 20.)

Incipiamus a Symbolo Fidei ; quot sunt homi-

homines rustici, vel mendici, vel opifices artium infimarum, qui Symbolum Fidei vel non tenent memoria, vel nunquam didicerunt, vel sciunt quidem verba sonare, sed sententiam non percipiunt? Et tamen in Baptismo, per patrilios, ad singulos articulos credere se responderunt. At si Christus per fidem habitare debet in cordibus nostris ut Apostolus Paulus (*Eph. 3.*) docet; quo modo habitabit in cordibus eorum, qui vix per linguam sonare possunt verba Symboli, & in corde nihil prorsus habent? & si Deus fide purificat corda nostra, ut Apostolus Petrus (*Act. 15.*) loquitur; quàm sordidum erit cor illorum, qui fidem Christi corde non perceperunt, quamvis Baptismum in carne perceperint! Loquor autem de adultis, non de infantibus: Infantes enim per habitum gratiæ, fidei, spei & charitatis justificantur: sed cum adoleverint, Fidei Symbolum discere, & Fidem Christianam corde credere debent ad iustitiam, & ore confiteri reventur ad salutem; ut Apostolus (*Rom. 10.*) apertissimè docet in Epistola ad Romanos.

Veniamus ad alterum ritum. Christiani omnes vel per se, vel per patrinum, interrogati an abrenuntient diabolo, & pompis ejus, & operibus ejus; respondent, Abrenuntio. At quàm multi sunt, qui verbo abrenuntiant, reipsa non abrenuntiant? quin potius, quàm pauci sunt, qui pompas & opera diaboli non toto corde diligant & sequantur? Et tamen Deus omnia videt, & irrideri non potest. Ergo qui bene vivere cupit, & bene mori desiderat, ingrediatur in cubiculum cordis sui, & non se ipse fallat, sed serio & attentè co-

gitet & recogitet, an pompis mundi hujus delectetur, an operibus diaboli, quæ sunt peccata, in corde suo, & in factis dictisque suis locum dederit. Sic enim vel conscientia bona eum consolabitur, vel conscientia mala ad pœnitentiam eum adducet.

In tertio ritu manifestatur nobis beneficium Dei tam sublime, tam profundum; tam longè latèque patens, ut si totos dies & totas noctes consumeremus in ejus admiratione, & agendis pro eo gratiis Deo, nihil dignum tanto beneficio præstaremus. Deus bone! quis capiat, quis non obstupescat, quis non totus in pias lachrymas convertatur, si cogitet, hominem ad inferos jure damnatum, repente per Christi Baptismum transire de captivitate miserrima ad jus Regni felicissimi? Sed quantò est hoc beneficium majus, tantò est etiam plurimorum hominum ingratitudo magis detestanda; cùm pauci sint qui vix ad usum rationis pervenerunt, cùm incipiunt Deo beneficium tam admirandum quasi renunciare, & in servos seipsos diabolo tradere. Quid enim est, in prima adolescentia concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum, & superbiam vitæ sectari, nisi cum diabolo amicitiam & fœdus contrahere, Christum Dominum re & factis abnegare? Rari sunt, qui auxilio Dei singulari præventi, gratiam Baptismi diligenter custodiunt; &, ut loquitur Jeremias, jugum Domini portare incipiunt *ab adolescentia sua.* (*Thren. 3.*) Sed nisi vel gratiam Baptismi diligenter conservemus, vel per veram pœnitentiam iterum diabolo renuntiemus, & ad Christi servitutem revertamur; & in ea ad mortem usque perseveremus;

nec

nec bene vivere, nec a mala morte liberari poterimus.

Quartus ritus in eo positus est, ut stollam candidam baptizatus accipiat, eamque ferre jubeatur quousque ad conspectum Domini veniat. Quo ritu significari diximus vitæ innocentiam, per Baptismi gratiam comparatam, diligentissimè conservandam esse usque ad mortem. Sed quis explicet, quantæ sint insidiæ diaboli, hostis perpetui generis humani, qui nihil magis procurat, quàm vestem illam maculis omnis generis aspergere? Itaque paucissimi reperiuntur, qui si diutius vixerint, sordes peccatorum evadant. Certè Sanctus David (*Psal.* 118.) beatos immaculatos in via esse pronuntiavit. Sed quò difficultas major est in via sordida sine maculis incedere, tantò gloriosior erit palma & corona innocentis vitæ. Debent igitur omnes, qui bene vivere & beatè mori desiderant, vestem innocentiae totis viribus candidam servare. Sed si fortè illi maculae aliquæ adhæserint, debent iterum atque iterum eam in sanguine Agni dealbare; quod fit per veram contritionem, & per lachrymas poenitentiae. Certè S. David cum peccatum suum longo tempore deflevisset, respiravit in spem gratiae, & Domino gratias agens confidenter dixit: *Asperges me hyssopo, & mundabor: lavabis me, & super nivem dealbabor.* (*Psal.* 50.)

Postremus ritus est, cereum lucentem accipere, manibusque illum gestare; id quod, ut supra diximus, nihil significat aliud nisi opera bona, quæ ad innocentiam vitæ adjungenda sunt. Quæ sint autem opera bona, quæ facienda sunt ab hominibus renatis per Baptismum in Christo,

exemplo suo docet Apostolus, cum dicit: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi: in reliquo reposita est mihi corona justitiae, quam reddet mihi Dominus illa die justus Judex.* (2. Tim. 4.) His paucis verbis brevissime numerata sunt omnia bona opera, quae a renatis per Baptismum in Christo facienda sunt. Oportet enim fortiter dimicare adversus tentationes diaboli, qui *tamquam leo rugiens circumit, quarens quem devoret.* (1. Petr. 5.) Oportet etiam cursum bonorum operum consummare in observatione mandatorum Domini, juxta illud Psalmi; *Viam mandatorum tuorum cucurvi, cum dilatasti cor meum.* (Psal. 118.) Oportet denique fidem Domino nostro servare in multiplicandis talentis, vel in colenda vinea, vel in villicatione commissa, vel in praefectura familiae nobis imposita, vel in aliis quibuscumque negotiis nobis a Domino commendatis. Voluit enim sapientissimus Dominus nos quidem, ut filios adoptivos, ad haereditatem coelestem admittere; sed ut id cum majore gloria sua & nostra fieret, placuit divinae sapientiae suae, ut bonis operibus ex gratia ipsius & libero arbitrio nostro factis, coelestem haereditatem, id est, sempiternam beatitudinem mereremur. Itaque opulentissima & gloriosissima illa haereditas non dabitur dormientibus, vel otiantibus, vel ludentibus; sed vigilantibus, laborantibus, & ad finem usque vitae in opere bono perseverantibus.

Discutiat ergo unusquisque opera sua, & vitam ac mores suos diligenter examinet, si vult bene vivere & feliciter mori: & si conscientia sua testimonium sibi reddit, quod

quòd bonum certamen certaverit cum vitiis & concupiscentiis, & cum omnibus tentationibus serpentis antiqui; & quòd cursum feliciter consummaverit in omnibus mandatis & justificationibus Domini sine querela; & quòd fidem Domino servaverit in omnibus officiis vel præfecturis sibi commissis; securus exultet, & cum Apostolo dicat: *Reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus Judex.* (2. Ti. 4.) Quòd si conscientia accuratè discussa testetur, in certamine cum hoste generis humani non leviter se vulneratam, & ignita jacula usque ad animam penetrasse, idque non semel, sed sæpiùs; & quòd in cursu operum bonorum sæpe defecerit, & non solum alacriter non cucurrerit, sed præ lassitudine in via federit, vel jacuerit: & denique fidem Domino in negotiis sibi commissis non servaverit, sed partem lucri sibi abstulerit vel inanis gloria, vel acceptio personarum, vel aliquid hujusmodi; ad remedium pœnitentiæ, atque ad ipsum Deum, ut medicum, sine interposita mora recurrat, & non differat hoc negotiorum omnium maximum in aliud tempus; quia mortis neque diem scimus neque horam.

C A P. X I.

*De praecepto undecimo Artis bene moriendi,
quod est de Confirmatione.*

Post Sacramentum Baptismi sequitur Sacrament. Confirmationis, ex quo ducē potest documentum ad bene vivendum non minùs accommodatum, quàm ex Baptismo: quamvis enim Baptismi Sacramentum sit magis necessarium quàm Sacram. Confirmationis; tamen Sacram. Confirmationis nobilius est quàm Sacram. Baptismi. Id quod intelligi potest ex ministro, ex materia, & ex effectu. Minister ordinarius Baptismi est Presbyter, vel Diaconus; & in tempore necessitatis quilibet homo. Minister Confirmationis ordinarius est Episcopus; & ex dispensatione summi Pontificis solus Presbyter. Materia Baptismi est aqua naturalis; materia Confirmationis est oleum pretiosum mistum balsamo, & ab Episcopo consecratum. Effectus Baptismi est gratia & character, qualis requiritur ad procreandum infantem spiritualem, juxta illud S. Petri: *Sicut modo geniti infantes lac concupiscite.* (1. Pet. 2.) Effectus Confirmationis est gratia & character, qualis requiritur ad creandum militem Christianum ad pugnandum adversùs hostes invisibiles, juxta illud S. Pauli: *Non est nobis colluctatio adversùs carnem & sanguinem; sed adversùs principes, & potestates, adversùs mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitia in caelestibus.* (Eph. 6.) Denique in Baptismo datur infantibus gustus salis; in Confirmatione infligitur alapa, ut discat miles Christianus

stianus pugnare non feriendo , sed patiendo .

Sed ut facilius intelligamus , quod sit officium hominis Chrismate inuncti , hoc est , militis Christiani ; videndum est quid acceperint Apostoli in sua Confirmatione , quæ data est eis in die Pentecostes . Apostoli enim non fuerunt confirmati propriè per Sacramentum Chrismatis , sed acceperunt a Christo Principe Sacerdotum effectum Sacramenti sine Sacramento . Acceperunt autem tria dona , sapientiam , eloquentiam , & charitatem in altissimo gradu , & præterea donum miraculorum , utilissimum ad convertendos infideles ad fidem . Atque hæc dona significaverunt igneæ linguæ , quæ in die Pentecostes apparuerunt , & sonitus vehemens , qui simul auditus est : siquidem lumen ignis sapientiam , calor ejusdem ignis charitatem , figura linguæ eloquentiam , & sonitus vehemens donum miraculorum significabant . Sacramentum nostræ Confirmationis non adfert secum donum variarum linguarum , neque donum miraculorum ; quoniam hæc necessaria erant non pro ipsorum Apostolorum utilitate & perfectione , sed conversione infidelium : sed adfert donum charitatis , quæ *benigna & patiens est* ; (1. Cor. 13.) & in signum hujus patientiæ , quæ est virtus rarissima & pretiosissima , alapam dat Episcopus publicè homini confirmato ; nimirum , ut intelligat militiem Christi esse creatum non ad percutiendum , sed ad patiendum ; non ad injurias inferendas , sed ad tolerandas . Sic enim pugnatur in Christiana militia non adversus homines , quos videmus , sed adversus dæmones , quos non videmus . Sic enim pugnavit & vicit Imperator noster

Christus, qui cruci affixus debellavit aëreas potestates; & sic pugnabant Apostoli-recens, confirmati, qui flagellis graviter cæsi in concilio Judæorum, *ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti erant pro nomine Jesu contumeliam pati.* (Act. 5.) Hæc videlicet est gratia Sacramenti Confirmationis, id efficere, ut homo cæsus injustè, non cogitet de vindicta, sed gaudeat se propter justitiam injuriam pati.

Ingradiatur nunc homo confirmatus in cor suum, & diligenter attendat an dona Spiritus sancti, ac præcipuè sapientiam & fortitudinem, in corde suo inveniat. Attendat, inquam, an acceperit sapientiam Sanctorum, quæ magni facit bona æterna, & contemnit temporalia, & fortitudinem militum Christi, qui injurias accipiunt libentius quàm faciunt. Ac ne fortè decipiat, descendat ad praxim, examinet conscientiam suam. Nam si verè inveniat se promptum ad eleemosynas faciendas, non ad opes cumulandas; & si passus injuriam de ultione non cogitavit, sed facillimè & libentissimè injuriam condonavit; jure poterit in spiritu exultare, ut qui pignus in corde suo habeat spiritus adoptionis filiorum Dei. Sed si post acceptum Confirmationis Sacramentum, non minùs cupidum, non minùs avarum, non minùs iracundum, non minùs impatientem esse se videat; & reipsa difficulter patiat, sibi nummum aureum vel argenteum exire de marsupio ad pauperem reficiendum; & contra, si prònum se cernat esse ad omnes captandas lucri occasiones: & rursus, si facilem se cognoscat ad iram, prònum ad ultionem, & etiam ab amicis rogatus ut

offen-

offensionem remittat, exorari se non patiatur: quid hinc colligere poterit nisi se Sacramentum accepisse, gratiam Sacramenti non accepisse?

Hæc dixerim pro iis qui majores natû sunt, cum ad hoc Sacramentum suscipiendum accedunt: nam qui in prima ætate vix doli capaces ad Confirmationem accedunt, iis dona & virtutes infundi credendum est, cum nihil sit quod impediat. Sed timendum est illis, ne supervenientibus criminibus, & pœnitentia in longum tempus dilata, spiritum in Confirmatione susceptum extinguant, id est, Spiritus Sancti gratiam amittant. Sic enim intelligitur, quod monet Apostolus, *Spiritum nolite extinguere*. (1. Thess. 5.) Ille enim, quod ad se attinet, Spiritum sanctum extinguit, qui gratiam Dei in se extinguit.

Qui ergo cupit semper bene vivere, ut ei contingat semel bene mori; Sacramentorum gratiam magni faciat, quæ sunt vasa cœlestium thesaurorum; ac præsertim Sacramenta illa magni faciat, quæ semel amissa inveniri nullo modo queunt, quale est Sacramentum Confirmationis, in quo thesaurus incomparabilis bonorum accipitur. Quamvis enim character Sacramentorum deleri non possit; tamen character sine gratiæ donis, non solatium aliquod adferret, sed pœnam confusionis augebit.

C A P. XII.

*De duodecimo præcepto Artis bene moriendi,
quod est de Eucharistia.*

SACROSANCTA Eucharistia Sacramentum est: omnium maximum, in quo non sola gratia copiosissimè, sed ipse auctor gratiæ continetur. Ut autem homo Christianus, quod attinet ad hoc Sacramentum, bene vivat, & suo tempore bene moriatur; duo necessaria sunt. Unum, ut aliquando hoc sacrosanctum alimentum sumat, dicente Domino: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, non habebitis vitam in vobis*. Alterum, ut dignè cibum tam eximium manducet, dicente Apostolo in Epistola ad Corinthios: *Qui manducat & bibit indignè, judicium sibi manducat & bibit, non dijudicans corpus Domini.* (1. Cor. II.) Est autem quæstio, quàm frequenter expediat hunc cibum sumere: & rursus, quanam sit habenda sufficiens præparatio, ut dignè, aut certè non indignè ad hoc cœleste convivium accedamus.

De priorè quæstione habemus, plures ac diversas fuisse in Ecclesia Catholica consuetudines. In Ecclesia primorum temporum frequentissimè fideles communicabant Corpori Dominico. Nam ideo Sanctus Cyprianus in Sermone de Oratione Dominica, qui est sextus in ordine, explicat de sacra Eucharistia verba illa, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*; ac docet, quotidie sumendam esse Eucharistiam, nisi quis legitimo impedimento prohibeatur. Postea tamen charitate refrigescente, ad annos inte-

gros

gros non pauci sacram Communionem differebant. Hinc Innocentius Pontifex Tertius decretum illud edidit, (*Cap. omnis, de pœnit. & remiss.*) ut saltem annis singulis in Feriis Paschalibus omnes tam mares, quàm fœminæ sacram Eucharistiam percipere tenerentur. Videtur autem communior Doctorum sententia, valde pium & laudabile esse, ut qui sacerdotes non sunt, singulis Dominicis diebus, & Festis adhuc celebrioribus ad sacrosanctam Eucharistiam accedere non graventur. Celebris est apud Scriptores sententia illa, quasi a S. Augustino prolata: *Quotidie Eucharistiam accipere nec laudare nec reprehendere; omnibus tamen diebus Dominicis communicandum suadeo, & hortor.* Quamvis autem liber de Ecclesiasticis dogmatibus, unde hæc sententia petita est, non videatur esse S. Augustini, tamen vetusti Auctoris est, neque contraria doctrinæ S. Augustini, (*Epistol. 118.*) qui in Epistola ad Januarium aperitissimè docet, neque illos errare, qui quotidie arbitrantur esse communicandum; neque illos, qui non quotidie, sed rariùs communicandum esse censent. Certè qui hoc docet, nullo modo reprehenderet eos, qui mediam sententiam eligerent, ut saltem singulis diebus Dominicis ad hoc Sacramentum accederent. Eandem sententiam placuisse S. Hieronymo, intelligi potest ex Commentario ejus in Epistolam ad Galatas; ubi exponens cap. quartum, ita loquitur: *Sicut nobis licet vel jejunare semper, vel semper orare, & diem Dominicam accepto Corpore Domini indefinenter celebrare gaudentes; non ita fas est Judais immolare agnum, &c.* Eadem sententia placuit S. Thomæ in tertia parte Summæ Theo-

Theologicæ quæstione 80. articul. 10. extremo.

Quod attinet ad alterum caput de præparatione ad tam magnum Sacramentum percipiendum, ut in salutem, non iudicium & condemnationem suscipiatur; primum omnium requiritur, ut anima sit vivens vita gratiæ, non mortua morte peccati lethalis. Nam ea de causa dicitur cibus, & in specie panis datur; quia cibus non est mortuorum, sed viventium. *Qui manducat hunc panem*, Dominus ait apud Joannem, *vivet in æternum*, & in eodem loco, *Caro mea verè est cibus*. (Joan. 6. Syn. Trid. sess. 13. can. 11.) Addidit autem Synod. Tridentina, non satis esse ad condignam præparationem ad hunc cœlestem cibum ritè percipiendum, ut qui lethali peccato est inquinatus, sola contritione contentus sit; sed etiam per Sacramentum pœnitentiæ peccata sua expiare satagat, modò Confessarii copiam habere queat. Deinde, quia hoc Sacramentum non solum est panis, sed etiam medicina, & medicina optima & saluberrima adversus omnes morbos vitiorum; ideo requiritur secundo loco, ut homo ægrotus desideret bonam valetudinem, & curari cupiat ab omnibus morbis vitiorum ac præcipuè a principalibus, quæ sunt, luxuria, avaritia, superbia. Quod autem Eucharistia sit medicina, docet S. Ambrosius libro 5. de Sacramentis, capit. 4. *Qui vulnus*, inquit, *habet, medicinam requirit: vulnus est, quia sub peccato sumus: medicina est, cœlestie ac venerabile Sacramentum*, & S. Bonaventura in libro 2. de Profectu Religiosorum cap. 78. *Qui se*, inquit, *indignum reputat, cogitet quòd tantò magis eget & neces-*

neceſſe habet requirere Medicum, quando magis ſenſerit ſe agrotum, & S. Bernardus in Sermone de Corpore Domini, admonet fratres ſuos, ut ſanctiſſimo Sacramento tribuant, cum experiuntur in ſe minui malas propenſiones, & alias animi ægritudines.

Postremo, ſacroſanctum Sacramentum non ſolum eſt cibus viatorum & medicina ægrotorum, ſed etiam Medicus doctiſſimus & amantiſſimus; & ideo recipiendus cum ingenti exultatione & reverentia; & ornanda eſt domus animæ omni genere virtutum, ac præcipuè fidei, ſpei charitatis, devotionis, pietatis, & fructibus bonorum operum, orationis, jejunii, & eleemoſynæ. Hæc enim ornamenta requirit dulcis hospes animæ noſtræ, qui bonorum noſtrorum non indiget. Adde, quod iſte Medicus, qui non viſitat, eſt etiam Rex & Deus, cujus infinita eſt puritas, & puriſſimum requirit habitaculum. Audi S. Joan. Chryſoſtom. in Sermone 60. ad populum Antiochenum. *Quo, inquit, non oportet eſſe puriorem tali fruente ſacrificio? quo ſolari radio non ſplendidiorem manum carnem hanc dividentem? os quod igne ſpirituali repletur?*

Ingrediatur nunc, quicumque bene vivere & bene mori deſiderat, in cubiculum animæ ſuæ; & claſſo oſtio ſolus cum ſolo corde ſuo, coram Deo, qui ſcrutatur renes & corda, attentè conſideret, quàm ſæpe & cum qua præparatione communicet Sacramento Dom. Corporis. Et ſi quidem inveniat, ſe per Dei gratiam frequenter & ſalubriter communicare, & inde bene nutriri, & a morbis vitiorum paulatim curari, ſequæ in virtutibus & operibus bonis.

nis quotidie magis ac magis proficere, exultet cum tremore, & pergat servire Domino in timore, non tam servili quàm casto & filiali. Quòd si unus sit ex illis, qui contenti annua Communione, de saluberrimo Sacramento non amplius cogitant; & obliti manducare panem vivificum, quantò magis corpore pinguescunt & dilatantur, tantò magis animæ eorum debilitantur & arescunt: intelligat se multum desipere, & longè abesse a Regno Dei. Annua enim Communio decreta est a sacro universali Concilio, non ut non fiat nisi semel per annum, sed ut fiat saltem semel per annum, nisi velint ab Ecclesia exturbari & tradi Satanæ. Itaque isti ut plurimum non amore filiali, sed timore servili Dominum suum in Sacramento recipiunt, & paulò post redèunt ad filiquas porcorum, ad mundi delicias, ad lucra temporalia, ad ambiendos fugaces honores, ut in morte audiant cum divite Epulone, *Memento, fili, quia recepisti bona in vita tua.* (*Luc. 16.*) Quòd si quis iaveniatur, qui Sacramenti sacrosancti frequenter mysteria vel omnibus diebus Dominicis, vel etiam quotidie, si fortè Sacerdotio fungatur; & tamen neque a peccatis lethalibus sibi caveat, neque in bonis operibus seriò se exerceat, neque de mundo verè exierit, sed ut alii, qui de mundo sunt, luctris pecuniarum inhiet, carnis illecebris delectetur, ad gradus honorum & dignitatum suspiret; iste certè carnem Dominicam ad iudicium sibi manducat; & quò sapius mysteria sacrosancta indignus attrectat, eò magis Judam proditorem imitatur, de quo Dominus ait: *Melius erat ei, si natus non fuisset homo.* (*Matth. 26.*) Sed nemini desperandum

dum est de salute, dum vivit. Proinde, qui in cubiculo cordis recogitat annos suos & opera sua, & se extra viam salutis hucusque cucurrisse cognoscit: sciat adhuc resipiscendi tempus adesse, modò seriò velit pœnitentiam agere, & ad viam veritatis reverti.

Adjungere libet ad finem hujus capituli, quid S. Bonaventura scribat in vita sancti Patris Francisci, de admirabili pietate & amore hujus sanctissimi viri erga sacrosanctam Eucharistiam, ut ex ejus ardore nostra tepiditas vel frigiditas incalescat. *Flagebat, inquit, erga Sacramentum Domini Corporis fervore omnium medullarum; stupore admirans permaximo illam charissimam dignationem, & dignantissimam charitatem. Sæpe communicabat, & tam devotè, ut alios devotos efficeret, cum ad Agni immaculati degustationem suavem, quasi spiritu ebrius, in mentis ut plurimum rapiebatur excessum.* (*Vita S. Franc. cap. 9.*) hæc ille. A quo longissimè absunt non solum laici multi communicantes, sed etiam Sacerdotes plurimi celebrantes, qui incredibili festinatione rem tam sacram peragunt, ut neque ipsi scire videantur quid agant, neque alios rem tantam paulo attentius considerare permittant.

C A P. XIII.

De præcepto tertiodécimo Artis bene moriendi, quod est de Pœnitentia.

Sequitur Sacramentum Pœnitentiæ, quod in tribus præcipuè virtutibus positum est, quod attinet ad eum qui recipit Sacramentum Pœnitentiæ; contritione cordis,

dis, confessione oris, & satisfactione operis. Nam qui hæc tria ritè præstant, sine dubitatione ulla peccatorum suorum veniam assequuntur. Sed videndum est, & attentissimè considerandum, an sit vera contritio, an integra confessio, an plena satisfactio.

Incipiamus a Contritione, Joel Propheeta clamat: *Scindite corda vestra & non vestimenta vestra*: (Joel. 2.) Hebræi cùm signum doloris ostendere vellent, scindebant vestimenta sua. Monet autem Propheeta sanctus, ut si velimus dolorem verum & intimum de peccato commissio coram Deo demonstrare, scindamus corda nostra. Et Propheeta David addit, ut non solum scindamus, sed etiam conteramus, & quasi in pulverem redigamus. *Cor contritum*, inquit, *& humiliatum, Deus; non despiciet.* (Psalm. 50.) Quæ similitudines apertè designant, ad placandum per pœnitentiam Deum, non satis esse, verbo dicere, Pœnitet me peccasse; sed opus esse dolore cordis intimo & gravi, qui sine singultibus & lachrymis ac suspiriis inveniri vix potest. Sancti quoque Patres mirum est quàm severè de vera contritione loquantur. Sanctus Cyprianus in Sermone de Lapsis, *Quàm magna*, inquit, *deliquimus, tam granditer defleamus; alto vulnere diligens & longa medicina non desit: pœnitentia crimine minor non sit.* Orare impensius oportet & rogare, diem luctu transigere, vigiliis noctes ac fletibus ducere, tempus omne lachrymis & lamentationibus occupare, stratos solo adherere cineri, in ciliicio volutari & sordibus. Clemens Alexandrinus (Lib. 1. cap. 17. aliàs 24.) apud Eusebium in Historia, pœnitentiam appellat bapti-

Baptismum lachrymarum. S. Gregorius Nazianzenus in oratione secunda de Baptismo, *Recipio*, inquit, *pœnitentes, si lachrymis rigatos video*. Theodoretus in Epitome Divinorum decretorum, capite De Pœnitentia, scribit, vulnera quæ post Baptismum accipiuntur, curabilia quidem esse; sed non ut olim facili negotio per lavacrum regenerationis, sed per multas lachrymas & opera laboriosa.

Hæc & similia omnes Patres sancti scripta reliquerunt de veritate contritionis. Hoc tempore accedunt plerique ad confessionem, qui contritionem aut modicam aut nullam ostendunt. Sed qui volunt verè cum Deo reconciliari, & rectè vivere; ut postea securi moriantur; debent intrare in cor suum, & clauso ostio negotiis aliis, hæc aut similia attentissimè apud se volverè: Hei mihi! quid miser egi, cum tale & tale flagitium perpetravi? Primum, Patrem illum dulcissimum, auctorem omnis boni, & mei amantissimum offendi; qui me undique beneficiis suis vallavit, cujus tot signa charitatis video, quot bona in me vel in aliis video. Sed quid de Christo meo dicam, qui dilexit me inimicum & indignum, & tradidit semetipsum pro me oblationem & hostiam Deo in odorem suavitatis? (Ephes. 5.) & ego ingratus & miser ab offensione ejus non cesso. Quæ tanta est mea crudelitas? Dominus meus virgis fuit cæsus, spinis coronatus, clavis in cruce suffixus, ut veteribus meis peccatis & sceleribus medicinam faceret: & ego non cesso nova semper addere: ille nudus in cruce salutem meam finire se clamat, & ego semper pergo acetum ei & fel amariss-

riſſimum propinare . Quis mihi præterea explicabit , de quanta gloria exciderim , cùm peccatum hoc aut illud lethale commiſi ? Hæres eram Regni cœleſtis , vitæ æternæ feliciffimæ : ab hac tanta felicitate , & certè tam præclara & omnibus modis maxima excidi miſer , per illam breviffimam voluptatem , & per illa verba , vel in Deum blaſphema , quæ nihil mihi attulerunt boni . Et ab illa tanta felicitate ad quam fortem deveni ? ad captivitatem diaboli , hoſtis mei crudeliſſimi : & quàm citò frangetur maceries iſta putrida corporis mei , quæ momentis ſingulis ruinam minatur ; tam citò & ego ſine ullo remedio in ignem æternum descendam . Heu me miſerum ! fortasſe cras , fortasſe hac nocte in illis ſempiternis ardoribus habitare incipiam . Sed ſuper hæc omnia cor meum torquet & lancinat ingratitude mea , filii & ſervi deterrimi , in Patrem & Dominum amantiſſimum & optimum : nam quò magis ille me beneficiis cumulavit , hoc ego magis illum peccatis meis offendi .

Hæc & ſimilia ſi attentè cogitare volueris in cubiculo cordis clauſus , quicumque es qui hunc Libellum dignaris legere ; ſpero omnino te contritiopis donum a bono Domino noſtro impetraturum . Intravit aliquando pœnitens David in ſolitudinem cordis ſui poſt adulterium perpetratum ; & mox contritione adepta cœpit lachrymis ſtratum ſuum rigare . (*Pſalm. 6.*) Intravit pœnitens Petrus in cor ſuum poſt Chriſti negationem , & continuò flevit amarè . (*Matth. 26.*) Intravit pœnitens illa peccatrix in cor ſuum , & ſtatim lachrymis cœpit rigare pedes Jeſu & capillis ſuis ter-

tangere. (*Luc. 7.*) Hi sunt ergo fructus sanctæ contritionis, qui non nascuntur nisi in solitudine cordis.

Jam de Confessione pauca dicamus. Video multos homines sine ullo fructu, aut certè valde modico, ad hoc saluberrimum Sacramentum accedere; nec aliam ob causam, nisi quia in cor suum non ingrediuntur, cùm se ad confessionem faciendam parant. Aliqui sunt, qui ita negligenter ad hoc opus accedunt, ut solùm generatim & confuso quodam modo dicere possint, se omnia præcepta violasse, vel omnia peccata mortalia perpetrasse: quibus non aliam quàm generalis & confusa absolutio conveniret, imò verò neque tali absolutione digni sunt: confitentur enim quod fortasse non fecerunt; & quod verè fecerunt, non confitentur. Alii sunt, qui peccata quidem sua sigillatim referre & ordine didicerunt, verùm nullam rationem habent de qualitate personæ, de loco, de tempore, de numero, deque aliis, quæ circumstantiæ dici solent: quæ insignis & periculosa negligentia est. Aliud enim est percutere Clericum, aliud percutere laicum; cùm priori percussioni excommunicatio adjuncta sit, non posteriori. Aliud quoque est cum virgine, aliud cum sanctimoniali, aliud cum conjugata, aliud cum meretrice flagitium perpetrasse: aliud semel, aliud decies in idem peccatum incidisse. Idem enim peccatum est, sed multiplex. Denique non desunt, quod magis est admirandum, qui peccata interna, ut desideria fornicationis, adulterii, homicidii, furti, arbitrentur non esse peccata, nisi opere compleantur: imò verò neque aspectus impudicos, neque verba lasciva in peccatis numerent. Et tamen
Do.

Dominus ipse disertis verbis loquitur, cum ait: *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam moechatus est eam in corde suo.* (Matth. 5.) Oportet igitur, ut si quis conscientiae suae consulere velit, & utilem ac salutarem confessionem facere; primum libellum aliquem de Arte recte confitendi peccata inveniat, aut certe Confessarium pium & doctum consulat: deinde, in cor suum ingrediatur, & non cursim & breviter, sed accuratè & seriò conscientiam suam discutiatur, & diligenter cogitationes, desideria, verba, & facta, necnon omissiones examinet, & pio ac perito medico animarum conscientiam suam aperiat, atque ab eo humiliter absolutionem petat, paratus poenitentiam implere, quam ipse Confessarius injungendam esse censuerit.

Restat Satisfactio, cujus majores nostri, viri sapientissimi, multò majorem rationem habebant, quàm multi ex nobis habere videantur. Illi enim cum seriò considerarent, multò faciliùs hìc in terris quàm in locis purgatoriis Deo satisfieri posse, multas imponebant gravissimas atque longissimas. Et quidem quod ad tempus attinet, poenitentias injungebant annorum septem, vel quindecim, vel triginta, interdum etiam totius vitæ. Quod verò attinet ad qualitatem, injungebant jejunia frequentissima, orationes adhuc frequentiores; præterea, ut non uterentur balneis, non equis, non curribus, non vestibus pretiosis; ut abstinerent a ludis, jocis, theatris; denique, omnis eorum vita in luctu & mœrore poenitentibus congruente, fere consumebatur. Adferam unum exemplum.

In

In Concilio Toletano decimo legimus ; Episcopum Bracharensem , Potamium nomine , qui semel tactu fœmineo sorduerat (sic enim Concilium loquitur) ipsum se , nullo cogente , in ergastulo quodam inclusisse , & novem mensium pœnitentiam egisse ; ac deinde propriis litteris hoc suum peccatum & pœnitentiam sponte susceptam Concilio Episcoporum significavisse : Concilium autem decrevisse , ut toto vitæ suæ tempore in agenda pœnitentia perseveraret ; cum affirmaret nihilominus Concilium , humanius & misericordius cum illo actum esse , quàm antiquorum regulæ & severitas paterentur . Hæc erat antiqua severitas . Nunc verò sic imbelles & delicati sumus , ut multa imposita jejunii in pane & aqua ad paucos dies , cum 7. Psalmis & Litanis totidem diebus recitandis , & eleemosyna paucorum nummorum pauperibus eroganda , satis videatur severa esse , etiamsi pro multis flagitiis & sceleribus eluendis imponatur . Sed quod hîc nobis ipsi indulgemus , in purgatoriis locis , justitia Dei sic exigente , graviter luemus ; nisi tanta sit vis veræ contritionis ex ardenti charitate prodiens , ut a misericordia Dei remissionem totius culpæ & pœnæ valeat impetrare . Verè enim miro modo commovet viscera Patris nostri Dei cor verè contritum & humiliatum , non enim potest dulcedo & bonitas Patris se continere , (*Luc. 15.*) quin ad filium prodigum , sed verè pœnitentem , accurrat , complectatur , osculetur , annulum pacis donet , & abstergat lachrymas doloris , & lachrymis lætitiæ repleat omni favo mellis dulcioribus .

C A P. XIV.

*De praecepto quartodecimo Artis bene
moriendi, quod est de Sacramento
Ordinis.*

DUO Sacramenta, quæ sequuntur breviter consideranda, non ad omnes Christianos pertinent; sed unum ad Clericos, Sacramentum videlicet Ordinis; alterum ad laicos, Sacram. Matrimonii. Dicamus breviter de primo, non omnia, quæ ad hoc Sacramentum pertinent, sed ea solum, quæ necessaria sunt ad artem bene vivendi & feliciter moriendi.

Ordines numerantur septem, quatuor minores, & tres majores; quorum supremus, qui dicitur Sacerdotium, in duos dividitur: sunt enim Sacerdotes majores, qui dicuntur Episcopi; & minores, qui dicuntur Presbyteri. His omnibus Ordinibus præmittitur prima tonsura, quæ est quasi janua ad omnes Ordines, & ea Clericos propriè facit. Et quoniam ea, quæ requiruntur a Clericis, quod attinet ad pie & religiosè vivendum, majori ratione requiruntur ab iis, qui sunt constituti in Ordinibus minoribus vel majoribus, & potissimum a Presbyteris vel Episcopis; ideo contentus ero breviter ea considerare & explicare, quæ ad Clericos pertinent.

Duo sunt, quæ de Clericis explicanda esse videntur; primum ipse ritus, quo Clerici fiunt, deinde Officium, quo in Ecclesia, fungi debent. Ritus, quo fiunt Clerici, ut ex libro Pontificali potest intelligi, hic est, ut primum tondeantur capilli capitis; quo ritu significatur depositio cogitationum & cupi-

cupiditatum supervacanearum, quales sunt cogitationes & cupiditates rerum temporalium, opum, honorum, deliciarum, & aliarum id genus rerum: & simul jubeantur, qui tondentur, dicere versiculum illum Psalmi quintidecimi, *Dominus pars hereditatis mea, & calicis mei, tu es qui restitues hereditatem meam mihi*. Deinde jubet Episcopus adferri superpelliceum candidum, eoque induit novum Clericum, dicens illud ex Apostolo ad Ephesios: *Induat te Dominus novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia & sanctitate veritatis.* (Ephes. 4.) Porro officium novo Clerico nullum propriè assignatur, sed ex consuetudine munus ipsius est ministrare Sacerdoti rem sacram facienti, quando privatum id agit.

Consideremus nunc, quanta perfectionis eminentia requiratur in Clerico; & si tanta in Clerico, quanta in Acolytho, in Subdiacono, in Diacono, in Presbytero, in Episcopo? Horret profectò mens mea id cogitare, cum vix inveniantur in multis Presbyteris, quæ jure exiguntur in simplice Clerico. Jubetur Clericus abjicere supervacaneas cogitationes & cupiditates, quæ propriæ sunt hominum sæcularium, id est, hominum, qui ad hoc sæculum pertinent, qui sunt de hoc mundo, qui quæ mundi sunt assidue cogitant & concupiscunt. Jubetur bonus Clericus non aliam partem vel hæreditatem quærere nisi Deum, ut sit Deus solus pars & hæreditas ejus; & ipse solus Dei pars & hæreditas verè dicatur, & sit. O altitudo clericalis perfectionis! quæ toti mundo renunciat ut solum Deum verè possideat, & ipse vicissim a solo Deo possideatur. Hoc significant illa verba Psalmi.

mi. *Dominus pars hereditatis mea, & calicis mei. Pars hereditatis* dicitur illa portio, quæ ex divisione hereditatis in multos fratres, unicuique illorum contingit. Itaque non est sensus illorum verborum, quòd Clericus velit partem hereditatis suæ esse Deum, alteram partem esse opes terrenas; sed quòd ex corde cupiat, totam partem suam, id est, quicquid ad eum pertinere posset ex hoc mundo, id totum transferre per affectum bonum in Deum. Inter calicem autem & hereditatem hoc interesse videtur, quòd calix ad voluptatem & delicias, hereditas ad opes & honores pertineat. Itaque integer sensus erit, Domine Deus meus, ex hoc tempore quidquid in mundo sperare poteram vel divitiarum, vel deliciarum, vel aliorum temporalium bonorum, id totum in te solo habere desidero; tu unus pro rebus omnibus abundè sufficis. Et quoniam abundantia cœlestium bonorum hic in terris haberi non potest, ideo pergit orando, & dicit bonus Clericus: *Tu es qui restitues hereditatem meam mihi.* Quæ enim propter te contempsi & abjeci, vel pauperibus tuis donans, vel diripientibus propter te condonans; tu mihi fideliter conservas, & tempore suo restitues, non in specie corruptibili, sed in te ipso, qui es fons inexhaustus omnium bonorum.

Sed ne quis hanc nostram explicationem in controversiam revocare velit, addemus duos testes omni exceptione majores; S. videlicet Hieronymum, & S. Bernardum. Sanctus Hieronymus in Epistola ad Nepot. de vita Clericorum, *Igitur, inquit, Clericus, qui Christi servit Ecclesia, interpretetur primò vocabulum suum; & nominis defi-*

definitione prolata, nitatur esse quod dicitur. Si enim κληρος Grace, Sors Latine appellatur; propterea vocantur Clerici, vel quia de sorte sunt Domini, vel quia ipse Dominus sors, id est, pars Clericorum est. Qui autem vel ipse pars Domini est, vel Dominum partem habet; talem se exhibere debet, ut & ipse possideat Dominum, & possideatur a Domino. Qui Dominum possidet, & cum Propheta dicit, Pars mea Dominus; (Ps. 15.) nihil extra Dominum habere potest. Quod si quidpiam aliud habuerit prater Dominum, pars ejus non erit Dominus, verbi gratia, si aurum, si argentum, si possessiones, si variam suppellectilem: cum istis partibus Dominus pars ejus fieri non indignabitur, hæc S. Hieronymus; cujus totam Epistolam si quis legere voluerit, inveniet profectò, magnam omnino vitæ perfectionem in Clericis requiri. Accedat nunc S. Bernardus, qui non solum approbat sententiam S. Hieronymi, sed aliquando verbis ejus utitur, quamvis eum non nomet. Sic igitur loquitur in illa longissima declamatione super verba S. Petri, Ecce nos reliquimus omnia, quæ habentur apud S. Matthæum, Clericus, inquit, qui habet partem in terra, non habebit partem in caelo. Clericus si quidpiam habuerit prater Dominum, pars ejus non erit Dominus. (Matth. 19.) & paulò post, declarans quid possit Clericus ex beneficiis Ecclesiasticis sibi retinere, ait: Res pauperum non pauperibus dare, par sacrilegii crimen esse dignoscitur; sane patrimonio pauperum, facultatibus Ecclesiarum sacrilega crudelitate subripitur, quidquid ministri & dispensatores, non utique domini & possessorum, ultra victum accipiunt & vestitum;

hæc S. Bernard. qui cum S. Hieron. non falsa loquitur, sed perfecta.

Sequitur ritus induendi superpellicum candidum, cum illis verbis Apostoli, *Induite novum hominem, qui secundum Deum creatus in iustitia, & sanctitate veritatis.* (*Ephes. 4.*) Neque enim satis est Clericis, non abundare divitiis; sed necesse est etiam innocentem & sine macula vitam gerere; quippe qui altaris ministerio sunt dedicati, in quo Agnus sine macula quotidie immolatur. Porro, induere novum hominem, nihil est aliud nisi exuere mores veteris Adami, qui corripit viam suam; & induere mores secundi Adami, id est Christi, qui de Virgine novo modo natus novam vitam instituit, in iustitia & sanctitate veritatis; id est, non solum in iustitia morali, sed etiam in sanctitate verissima & supernaturali, qualem in se Christus exhibuit, qui, teste Apostolo Petro, *peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus.* (*1. Pet. 2.*) Utinam multos ejusmodi Clericos haberemus, qui quod veste candida præferunt, moribus & vita præstarent!

Denique munus Clericorum est, Angelica puritate Sacrificio divino, in quo Agnus Dei quotidie immolatur, devotè, graviter, assiduè, diligenter assistere. Scio multos in Ecclesia pios Clericos inveniri: sed non scio tantum, sed vidi sæpissimè petulantes, gyrovagis oculis sic altari Dominico ministrare, ac si res ageretur non solum non sacro horrore plena, sed vulgaris & levis. Et fortasse culpa tam gravis, non in solo ministro, sed etiam in Sacerdote Sacrificium celebrante inhæret, quippe qui aliquando sic festinat, & sic
inde..

indevote se gerit, ut videatur nescire quid agat. Audiant isti quid S. Joannes Chrysostomus de tempore celebrationis Missæ loquatur. *Per id tempus, inquit in libro sexto de Sacerdotio, & Angeli Sacerdoti assident, & cælestium potestatum universus ordo clamores excitat, & locus altari vicinus in illius honorem, qui immolatur, Angelorum choris plenus est.* Id quod credere abundè licet vel ex tanto illo Sacrificio quod tunc peragitur. Audiant quoque S. Gregorium, is in quarto libro Dialogorum; *Quis fidelium, inquit, habere dubium possit, in ipsa immolationis hora ad Sacerdotis vocem cælos aperiri, Angelorum choros adesse, summis ima sociari, terrena cælestibus jungi, unumquodque ex visibilibus & invisibilibus fieri?* Quæ si serio cogitarent, tum Presbyter celebrans, tum Clericus ministrans, quo modo fieri posset, ut rem tantam agerent quo modo agunt? O quàm triste & deplorandum spectaculum esset, si oculos mentis apertos haberemus, videre Sacerdotem divina mysteria tractantem, Angelorum choris undique septum, qui ad ea, quæ ipse operatur, obstupescunt & tremunt, & præ admiratione clamores spirituales excitant; & tamen Sacerdos in medio positus, totus frigidus, & quasi stupidus, non attendit quid agat, non intelligit quid loquatur, & ita properat ad finem, & signa involvit, & verba præcipitat, ut videatur nescire quid agat: & interim Clericus Minister huc atque illuc circumspicit, aut cum aliquo garrat. Sic Deus irridetur, sic res sacratissimæ contemnuntur, sic materia obloquendi hæreticis datur. Quæ cum ita sint, Clericos omnes majores & minores moneo & hor-

tor, ut mundo mortui, Deo soli vivant; rerum temporalium copiam non affectent; innocentiam magno zelo custodiant; & res divinas religiosè, ut par est, tractent, & ab aliis tractari procurent, sic magnam fiduciam sibi apud Deum acquirent, & Ecclesiam Christi bono jugiter odore replebunt.

C A P. X V.

De quintodecimo precepto Artis bene moriendi, quod est de Matrimonio.

Sequitur Sacramentum Matrimonii, quod duplicem habet institutionem; unam, ut est contractus civilis de jure naturæ; alteram, ut est Sacramentum de jure Evangelico. De utraque institutione breviter differemus, non absolutè, sed in ordine ad bene vivendum, ut feliciter postea moriamur. Prior institutio facta est a Deo in Paradiso terrestri: siquidem illa verba Dei, *Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adjutorium simile sibi*, (*Genes. 2.*) non possunt rectè intelligi nisi de adjutorio ad propagandam & educandam sobolem. Nam, ut rectè docet S. Augustinus, (*Lib. 9. de Gen. ad lit. cap. 7.*) nulla in re viri egent adjutorio foeminarum, nisi in parienda & educanda prole: in aliis enim rebus meliùs viri a viris quàm a mulieribus adjuvantur. Itaque paulò post conditam mulierem, Adam ex divina inspiratione dixit: *Relinquet homo patrem & matrem, & adhaerebit uxori suæ*, quæ verba Salvator

no~

noſter apud Matthæum Deo tribuit, di-
cens: *Non legiſtis, quia qui fecit hominem
ab initio, masculum & foeminam fecit eos,
& lixit: Propter hoc dimittet homo patrem,
& matrem ſuam, & adhærebit uxori ſua; &
erunt duo in carne una? Quod ergo Deus con-
junxit, homo non ſeparet.* (Matth. 19.)
Attribuit igitur Dominus verba illa Deo,
quoniam illa non ex ſe locutus eſt Adam,
ſed ex inſpiratione Dei. Atque hæc fuit
primi inſtitutio Matrimonii.

Altera inſtitutio, vel potiùs exaltatio
Matrimonii ad eminentiam Sacramenti,
habetur apud Apoſtolum in illis verbis E-
piſtolæ ad Ephēſios: *Propter hoc relinquet
homo patrem & matrem ſuam, & adha-
rebit uxori ſua, & erunt duo in carne una.
Sacramentum hoc magnum eſt, ego autem
dico in Chriſto & in Eccleſia.* (Ephēſ. 5.)
Eſſe autem Matrimonium verum Sacra-
mentum, docet S. Auguſtinus in libro de
bono coniugali, *In noſtrarum, inquit, nu-
ptiis, plùs valet ſanctitas Sacramenti,
quàm ſœcunditas uteri.* (De bono conjug.
cap. 18.) & capite vigefimo quarto, *Bo-
num, inquit, nuptiarum per omnes gentes
atque omnes homines in cauſa generandi eſt,
& in fide caſtigatis: quod autem ad popu-
lum Dei pertinet, etiam in ſanctitate Sa-
cramenti, & in libro de Fide & operibus,
In civitate, inquit, Domini, & in monte
ſancto ejus, hoc eſt, in Eccleſia, nuptia-
rum non ſolùm vinculum, ſed etiam Sa-
cramentum commendatur.* (De fide & ope-
ribus cap. 7.) Sed de his rebus non eſt hu-
jus loci accuratiùs diſputare, illud ad
hunc locum propriè pertinent, ut ex-
plicemus quemadmodum viri & mulie-
res Matrimonio copulati, poſſint ita

vivere, ut bene se mori posse confidant.

Tria sunt bona Matrimonii, si quis eo bene utatur; proles, fides, & gratia Sacramenti. Proles generatio & bona educatio querenda est, si quis conjugio bene uti velit: contra verò gravissimè peccat, qui prolem ex conjugio non querit, sed solum carnis voluptatem. Hinc gravissimè reprehenditur in Scripturis sanctis unus ex filiis Judæ Patriarchæ, (*Genes.* 38.) ipmine Onan, quia in congressu cum uxore, semen fundebat in terram, ne filii nascerentur. Hoc enim non est uti Matrimonio, sed abuti. Quod si aliquando vii conjugēs graventur ex multitudine prolium, quas præ inopia non facile sustentare queant; remediū est honestum & Deo gratum, ex consensu mutuo separari a thoro, & orationi ac jeuniis deinceps vacare. Nam si gratum est Deo, conjugēs in virginitate consensescere, ad exemplum Virginis Deiparæ & sancti Josephi; quorum vivendi genus imitati sunt Herculius Imperator & Chunecunda ejus coniux, Eduardus Rex & Egdida ejus uxor, Elzearius Comes & uxor ejus Dalphin, & alii non pauci: quare displicere posse Deo vel hominibus, ut conjugēs suscepta prole cessent ex consensu mutuo a nuptiarum opere; ut quod illis superat vitæ, in jeuniis & oratione consumant?

Deinde quoque grave peccatum est, si quis in statu Matrimonii positus susceptas proles negligat, & vel educationem piam, vel necessaria ad vitam illis deesse patiatur. Extant exempla de hac re multa in Historiis sacris & profanis: sed ego, quia brevitati studio, ero contentus uno, quod habetur in primo libro Regum. Sic enim

Deus

Deus ipse loquitur, *In die illa suscitabo adversum Heli omnia, quæ locutus sum super domum ejus; incipiam, & complebo. Prædixi enim ei quod judicaturus essem domum ejus in æternum propter iniquitatem, eò quod noverat indignè agere filios suos, & non corripuit eos. Idcirco juravi domui Heli, quod non expietur iniquitas domus ejus victimis & muneribus usque in æternum.* (1. Reg. 3. & 4.) Hæc Dominus prædixit, & paulò post implevit: nam filii Heli occisi sunt in bello, & ipse Heli e sella cadens retrorsum cervices fregit, & miserè petiit. Ergo si Heli, alioqui vir justus, & judex populi sui, ex peccatis filiorum, quos non educaverat ut par erat, & postea deteriores factos non corripuerat, miserè cum filiis periit, & principatum populi sui amisit; quid de illis fiet, qui non solum filios non bene educare student, sed exemplo malæ vitæ suæ illos ad peccandum invitant? certè nihil aliud expectare debent, nisi exitum horribilem & sibi & filiis; nisi maturè resipiscant, & pœnitentiam condignam agant.

Alterum Matrimonii bonum est fides, quæ in eo posita est, ut intelligant conjuges, corpus suum non esse suum, sed conjugis; & sicut non potest unus alteri debitum negare, sic non potest copiam sui corporis alteri quàm proprio conjugi facere; cujus rei signum est annulus. Hæc doctrina apud Apostolum disertis verbis legitur. *Uxori, inquit, vir debitum reddat, similiter autem & uxor viro. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Nolite fraudare invicem, nisi foris ex consensu ad*

tempus , ut vacetis orationi. (1. Cor. 7.)
 Hæc est Apostolica doctrina , quam diligenter conservare debent conjuges Christiani , si bene vivere & bene mori desiderant. Adulteros enim , si publici sint , facile vel Judices justè puniunt ; vel cognati , affines , honoris gratia de medio tollunt : sed occultos , qui multò sunt plures , Judex omnipotens & justissimus , quem secreta non latent , sine dubio ad æterna supplicia condemnabit.

Tertium bonum , idque nobilissimum , est gratia Sacramenti , quam Deus ipse cordibus piorum conjugum infundit ; si dum conjugium legitimè celebratur , ipsi conjuges bene dispositi & parati inveniantur . Ea verò gratia , præter alia bona , quæ secum adfert , mirum in modum juvat ad conciliandam benevolentiam inter conjuges ; quamvis ingenia , mores , morbi , variae dispositiones corporis & animi facile inimicitias ferere possint . Sed super omnia dulcissimum conjugium & beatissimum facit imitatio conjugii Christi cum Ecclesia , de quo sic Apostol. loquitur in Epist. ad Ephes. *Viri diligite uxores vestras , sicut & Christus dilexit Ecclesiam , & seipsum tradidit pro ea , ut illam sanctificaret , mundans lavacro aquæ in verbo vite , ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam , non habentem maculam neque rugam. (Ephes. 5.)*
 Qui B. Apostol. admonet etiam fœminas dicens : *Mulieres viris suis subditæ sint , sicut Domino ; quoniam vir caput est mulieris , sicut Christus caput est Ecclesie . Sed sicut Ecclesia subiecta est Christo , ita mulieres viris suis in omnibus .* Denique concludit Apostolus : *Unusquisque uxorem suam sicut seipsum diligat : uxor autem timeat.*

timeat virum suum. Hæc Apostolica doctrina, si diligenter consideretur & observetur, beata faciet conjugia in terra & in cœlo.

Explicemus breviter totam hanc sententiam Apostolicam Pauli. Principio hortatur Apostolus viros ut diligant uxores, *sicut & Christus dilexit Ecclesiam*. Christus certè Ecclesiam dilexit amore amicitiae, non amore concupiscentiae; quæsit bonum Ecclesiae, utilitatem Ecclesiae, salutem Ecclesiae; non utilitatem aut voluptatē aliquam suam. Proinde Christum non imitantur, qui uxorem diligunt propter formam eximiam, capti amore pulchritudinis ejus; vel propter dotem multorum millium nummorum aureorum, aut opulentissimam hereditatem: isti enim non diligunt sponsam, sed ipsi se diligunt, cupientes satiare concupiscentiam carnis suæ, vel concupiscentiam oculorum suorum, quæ avaritia dicitur. Sic Salomon initio sapiens, (3. Reg. 11.) ad ultimum insipiens, dilexit uxores & concubinas suas non amore amicitiae, sed amore concupiscentiae; cupiens non illis bene facere, sed carnalem concupiscentiam suam implere; qua concupiscentia excæcatus, non timuit sacrificare diis alienis, ne delicias suas vel minimū contristaret. Quòd autem Christus in conjugio cum Ecclesia non quæserit seipsum, id est, utilitatem vel voluptatem suam, sed bonum Ecclesiae sponsæ, perspicuum est ex verbis sequentibus: *Et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo vitæ*. Hæc nimirum est vera & perfecta charitas, tradere seipsum ad supplicia pro salute æterna Ecclesiae sponsæ suæ.

suæ. Neque solum dilexit Christus Ecclesiam amore amicitiae, non concupiscentiae; sed amore perpetuo, non ad tempus. Nam quemadmodum naturam humanam, quam semel assumpsit, numquam dimisit, sic etiam Ecclesiam sponsam vinculo conjugii insolubilis sibi adjunxit. *In charitate perpetua dilexi te*, (Jerem. 31.) ait per Prophetam. Et hæc est causa, cur Matrimonium consummatum apud Christianos sit omnino insolubile; quia videlicet est Sacramentum, significans matrimonium Christi cum Ecclesia, quod matrimonium est penitus insolubile, cum matrimonium Hebræorum & Paganorum in certis casibus solvi possit.

Addit postea idem Apostolus erudiens mulieres, ac docet ut subditæ sint viris suis, quemadmodum Ecclesia subdita est Christo. Hoc præceptum non observavit Jezabel, (3. Reg. 21. & 4. Reg. 10.) quæ viro suo dominari volebat, & se & illum cum omnibus filiis suis perdidit. Atque utinam non multæ essent apud nos, quæ viris suis dominari contendunt; sed culpa virorum fortasse est, qui primatum suum tenere non norunt. Sara certè uxor Abraham sic subdita erat viro, ut dominum suum eum nominaret. Ego, inquit, jam senui, & dominus meus vetulus est. (Genes. 18.) Quam virtutem Saræ laudabat S. Petrus in priore Epistola dicens: *Santæ mulieres subiectæ erant viris suis, sicut Sara obediebat Abrahe, dominum illum vocans.* (1. Petr. 3.) Mirum autem esse videtur, quod Apostoli Petrus & Paulus ubique docent, ut viri uxores suas ament, & uxores viros suos timeant; vel quod in idem recidit, viris suis subditæ sint:

sint: an non etiam debet uxor virum suum diligere? debet quidem virum diligere & diligere a viro; sed diligere debet cum timore & reverentia, sic ut amor timorem non impediat: alioqui mulier in tyrannum evadit. Certè Dalila (Judic. 16.) virum suum Sampsonem, alioqui fortissimum, non ut virum sed ut servum illudebat. Et in tertio libro Esdræ (3. Esd. 4.) narratur de Rege amore capto concubinæ suæ, qui patiebatur amicam suam a dextris sibi assistere; illam verò coronam de capite Regis sublatam capiti suo imponere, & alapis Regem ipsum cadere. Itaque mirum non est, si ipsi primæ mulieri dictum sit a Domino: *Sub viri potestate eris; & ipse dominabitur tibi.* (Gen. 3.) Quare non parum sapientiæ requiritur in viro, ut uxorem suam simul diligat & dirigat; & contra, simul eam admoneat & doceat; & si opus sit corrigat & emendat; ut tamen verè diligat ut partem corporis sui; & efficiat ut illa vicissim virum diligat, & sibi certò persuadeat, se a viro pariter diligere, & ex charitate, non ex odio admoneari. Exemplum habemus S. Monicæ matris S. Augustini, quæ cum virum haberet ferocem & pagani, sive tamen eum prudenter & pie toleravit, ut ab eo semper amaretur, & ad Christum tandem ipse idem converteretur. Consulat Librum Confessionum Sancti Augustini..

C A P. XVI.

*De sextodecimo praecepto Artis bene moriendi, quod est de Sacramento
Unctionis extremae.*

Restat ultimum Sacramentum, quod dicitur Extrema unctio; ex quo colligitur utilissimum documentum, non pro ultimo tempore tantum, sed pro toto decursu vitae. Siquidem in eo Sacramento inunguntur illae omnes corporis partes, in quibus resident quinque ejusdem corporis sensus, & ad singulas dicitur: *Ignoscat tibi Deus quidquid deliquisti per visum.* & sic de cæteris. Ex quo intelligimus, quinque sensus esse portas, per quas ingreditur in animam omnium generum peccata. Proinde si quis diligenter custodiat portas istas, facile vitabit ingentem multitudinem peccatorum, ac per hoc bene vivet, & felicissime morietur.

Differamus ergo breviter de custodia harum quinque portarum. Quod oculus sit porta, per quam intrant peccata, quæ ad luxuriam pertinent, docet magister omnium Christus, cum dicit: *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo. Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & projice abs te: expedit enim tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum mittatur in gehennam.* (Matth. 5.) Deinde scimus, senes, qui Susannam (Dan. 13.) nudam viderunt, statim exarsisse in concupiscentiam ejus, & inde fuisse misere occisos. Scimus etiam Davidem, (2. Reg. 11.) amicum Dei præcipuum,

puum, ex solo conspectu Bethsabeæ leipsam lavantis, incidisse in adulterium, unde homicidium, & detrimenta innumeralia successerunt. Denique ratio naturalis est in promptu: siquidem pulchritudo foeminae cogit quodam modo se amari a viro, & pulchritudo viri a foemina; neque amor iste quiescit donec ad conjunctionem corporum veniatur, propter concupiscentiam, quæ in nobis relicta est ex peccato originis. Quod malum etiam Apostolus sanctus deplorat: cum dicit: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. (Rom. 7.)*

Quod remedium inveniemus adversus tam gravem tentationem? Remedium est expeditum & facile cum Dei adjutorio, si quis eo velit uti. Remedium extat apud S. Augustinum in Epistola centesima nona, quæ Epistola continet Regulam Sanctimonialium, sic enim loquitur hic S. Pater ad Sanctimoniales suas: *Oculi v' stri si jacentur in aliquem, figantur in neminem.* nam simplex aspectus fere est inevitabilis; sed non potest, aut certè non solet ferire corda, nisi continetur. Itaque si quis assuecat non aspicere de industria formosam personam, etsi casu incidat in ejusmodi personas, & ex bona consuetudine continuo avertat oculos, nihil periculi illi erit. Verè enim scribit S. Augustinus, non conspectum, sed moram in aspiciendo esse periculosam. Atque hoc est quod exemplo suo docuit sanctus Job, cum ait: *Reperi sœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem qui-*

quidem de virgine. (Job. 11.) ubi non dicit, *pepigi fœdus* ut non viderem, sed *ut non cogitarem*; hoc est, ut non tamdiu hærerem in visione virginis, ut visio ad cor penetraret, & inciperem cogitare de pulchritudine ejus, & paulatim etiam desiderare colloquium & complexum ejus. Et reddit rationem optimam, qualem reddere decebat virum sanctissimum: *Quam enim partem haberet in me Deus?* ac si dicere voluisset, pars mea, & omne bonum meum Deus est, bonum utique maximum, quo nihil melius cogitari potest; Deus autem non amat nisi castos & justos. Huc etiam pertinet admonitio Domini, *Si oculus tuus scandalizat te, erue eum;* (Matt. 5.) id est, sic eum posside, ac si non possideres; & sic assuesce oculos ab hujusmodi spectaculis continere, ac si cæcus esses. Porro autem, qui a prima adolescentia incipiunt de hac re solliciti esse, non laborant in reliqua vita fugere & evitare ejusmodi vitia: qui verò malè assueti sunt, difficulter quidem, sed possunt tamen cum auxilio gratiæ Dei mutare mores, & laqueum istum perniciosissimum declinare.

Sed dicet fortasse aliquis; Cur Deus formosas mulieres & formosos viros creavit, si non vult conspici & amari? Facilis est responsio, & quidem duplex. Deus enim creavit viros & fœminas propter conjugium. Sic enim dixit initio Deus: *Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adjutorium simile sibi.* (Gen. 2.) Non autem indiget vir adjutorio fœminæ, nisi ad gignendam & educandam prolem, ut supra docuimus ex doctrina S. Augustini (Lib. 2. c. 2.) in libro de Genesi ad litteram.

teram. Vir autem & fœmina non facile convenirent, nec per totam vitam, simul libenter viverent, nisi adesset forma, quæ amorem conciliaret. Cum igitur facta sit mulier formosa ut ametur a viro suo, non debet amari amore ad conjunctionem incitante nisi a viro suo: propterea dictum est in Legem Domini: *Non concupisces uxorem proximi tui.* (Exod. 20.) Et viris dicit Apostolus: *Viri, diligite uxores vestras.* (Eph. 5.) Præterea multa sunt bona & pulchra, quæ non ab omnibus appetenda sunt, sed ab iis tantum, quibus conveniunt. Esus carniæ & potus vini bona sunt, sed sanis, non ægrotis. Sic pulchritudo virorum & mulierum post resurrectionem, quando verè sani erimus, tutissimè amari poterit ab omnibus; quoniam tunc aberit morbus concupiscentiæ carnalis, quo mortales laboramus. Itaque mirum videri non debet, si nunc permittitur omnibus cum delectatione videre solem, & lunam, & stellas, & flores, & alia id genus pulchra, quæ morbum concupiscentiæ non nutriunt: non autem permittitur cum delectatione considerare pulchras mulieres vel pulchros viros, ne fortè illa consideratio morbum concupiscentiæ adaugeat vel nutriet.

Sequitur post sensum videndi sensus audiendi, qui non minùs diligenter custodiendus est quàm sensus videndi. Sed cum auribus jungenda est lingua, quæ est instrumentum loquendi, verba enim, sive bona sive mala, non perveniunt ad auditum, nisi sonent per linguæ instrumentum. Et quoniam lingua, nisi diligentissimè custodiatur, malorum plurimorum causa est; ideo S. Jacobus clamat, & dicit: *Si quis*

in verbo non offendit, hic perfectus est vir:
 & paulò post: *Ecce quantus ignis quàm magnam silvam incendit! & lingua ignis, est universitas iniquitatis.* (Jac. 3.) Tria hoc loco docet Sanctus Apostolus; Primum, linguam bene custodire rem esse difficillimam, & ideo raros esse, eosque solos perfectos viros, qui linguam bene custodire sciant. Deinde, a mala lingua brevissimo tempore ingens detrimentum provenire posse; id quod explicat similitudine ducta a scintilla ignis, quæ nisi subito extinguitur, ingentem silvam lignorum consumere potest. Sic enim unum verbum incautè prolatum potest excitare suspensiones sceleris alicujus; unde inimicitia, rixa, contentiones, homicidia, atque integræ familiæ exterminium sequitur. Docet Sanctus Jacobus denique, linguam malam non esse rem unam malam, sed includere in se malorum multitudinem: ideo vocat eam universitatem iniquitatis. Nam per eam omnia facinora aut præparantur, ut stupra & latrocinia; aut parantur, ut perjuria & falsa testimonia; aut defenduntur, ut cùm impius excusat malum quod commisit, aut simulat bonum quod non fecit. Et rursus jure dicitur lingua mala universitas iniquitatis, quia per linguam peccat homo contra Deum, blasphemando & pejerando; contra proximum, detrahendo & convitiando; contra seipsum, jactando se fecisse bona opera, quæ revera non fecit; & mentiendo se non fecisse mala, quæ fecit.

Ad hoc testimonium Apostoli Jacobi, addere volo testimonium Prophetæ Davidis in Psalmo primo ex Gradualibus, *Domine, inquit, libera animam meam a labiis*

labiis iniquis, & a lingua dolosa. (*Psalms*. 119.) Si sanctus Rex timuit sibi a lingua iniqua & dolosa; quid facere debent homines privati, & multò magis, si non solum privati, sed pauperes, debiles, obscuri sint? Addit Propheta: *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?* Verba sunt obscura ob linguæ Hebraicæ proprietatem, sed sensus hic esse mihi videtur: Non sine causa timeo mihi a lingua iniqua & dolosa; quia tam grande malum est ejusmodi lingua, ut nihil mali addi illi posse videatur. Pergit Propheta, ac dicit: *Sagitta potentis acuta, cum carbonibus desolatoriis.* Declaratur his verbis elegantissima similitudine, quàm ingens malum sit lingua dolosa: similem enim illam facit Propheta sagittæ ignitæ a robusta manu emissæ. Primum enim sagittæ longè feriunt, & tanta celeritate volant, ut vix evitari possint. Deinde sagittæ, quibus comparatur lingua dolosa, dicuntur emissæ a potenti & robusta manu. Tertiò additur, sagittas illas esse acutas, id est, ab artifice perito bene politas & exacuatatas. Denique addit, esse similes carbonibus desolatoriis, id est, esse ignitas, ut quidvis, quamvis durum, desolare possint; ac per hoc similem esse linguam dolosam & iniquam non tam sagittis hominum, quàm sagittis de cælo emissis, qualia sunt fulgura cælestia, quibus nihil omnino resistere potest. Hæc certè Prophetica descriptio linguæ dolosæ & iniquæ talis est, ut nullum tam grande malum cogitari possit, quod cum lingua dolosa & iniqua comparari valeat.

Atque, ut hæc omnia faciliùs adhuc intelligi possint, duo exempla Scripturarum

ad-

addam. Unum fit scelestissimi Doeg Idumæi, qui accusavit Sacerdotem Achimelech (1. Reg. 22.) apud Regem Saulem, quod conjurasset cum Davide adversus Regem; quæ mera calumnia & impostura erat. Quia tamen Rex Saul pessimè animatus erat eo tempore erga Davidem, facilè omnia credidit, & jussit occidi continuò non solum Sacerdotem Achimelech, virum innoxium, sed etiam omnes alios Sacerdotes, ad numerum octoginta quinque virorum, qui nulla in re peccaverant contra Regem. Neque hac strage contentus Saul Rex, jussit occidi omnes, qui habitabant urbem, nomine Nobe, sacerdotalem. nec solum sævire contentus fuit in omnes viros & fœminas, sed etiam in parvulos & lactentes; ac in ipsa etiam animantia, oves, boves, & asinos crudelitatem suam extendit. Ac de ista ipsa lingua dolosa & iniqua Doeg Idumæi credibile est locutum esse Davidem in Psalmo, cujus partem jam exposuimus. Et hoc exemplo apertè discimus, quantæ sint vires linguæ dolosæ & iniquæ ad malum.

Alterum exemplum desumemus ex Evangelio apud S. Marcum. (*Marc. 6.*) Saltante filia Herodiadis coram Herode Tetrarcha & Principibus ejus, usque adeo placuit Herodi ludus illius puellæ, ut coram omnibus juraverit, sed daturum puellæ quidquid peteret, etiamsi dimidium Regni sui. Hoc juramentum stultum & temerarium, causa fuit plurimorum malorum. Primum enim Herodiadis filia a matre quæsitit quid esset ei petendum; quæ illam admonuit, ut peteret caput Joannis Baptistæ; hoc ipsum illa petiit: & mox allatum est caput præcursoris Domini a corpore avulsum,

sunt, in disco. Quanta hinc sunt mala? Peccat mater gravissimè, petens rem iniustissimam. Peccavit non minùs graviter Tetrarcha Herodes, qui virum innocentissimum, quique erat præcursor Domini, plusquam Propheta, & quo major inter natos mulierum non surrexerat, & quem Herodes ipse sciebat virum esse justum & sanctum, iussit occidi: & sine causa, sine iudicio, tempore solemnæ cœnæ, ad petitionem puellæ saltatricis. Sed audiamus mala pœnæ, cum jam audierimus mala culpæ. Herodes paulò post ab Imperatore Caio spoliatus principatu, in exilium perpetuum relegatus fuit: atque ita qui juraverat se daturum dimidium Regni, totum Regnum cum exilio perpetuo commutavit, teste Josepho (*Lib. 18. cap. 5.*) in libro Antiquitatum. Ipsa filia Herodiadis, quæ sua saltatione causa fuit mortis S. Joannis Baptistæ, trajiciens congelatum flumen, disrupta glacie cecidit in profundum corpore toto, capite excepto, quod recisum a corpore supra glaciem saltabat, ut omnes intelligerent, qua de causa tam miserè obiisset. Ipsa denique Herodias nimio dolore correpta protinus mortem obiit, & filiam ad inferni tormenta secuta est. Scripsit hanc tragediam Nicephorus Callistus (*Lib. 1. c. 2.*) in Historia sua. En quot mala tum culpæ tum pœnæ consecuta sunt ex juramento stulto & temerè concepto ab Herode Tetrarcha.

Veniamus ad remedium, quod a prudentibus viris adhiberi debet peccatis linguæ. Sanctus Propheta David initio Psalmi trigesimoctavi indicat, quo remedio ipse uteretur: *Dixi*, inquit, *Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea.*
(*Psalm.*

(*Psal.* 38.) hoc est , Ego ut effugiam peccata linguæ , diligenter custodio vias meas ; non enim loquor , neque cogito , neque ago aliquid , nisi præmissa dijudicatione eorum , quæ acturus , vel locuturus , vel cogitaturus sum . Istæ enim sunt viæ , per quas gradiuntur homines in hac vita . Itaque remedium contra verba noxia , nec solum contra verba noxia , sed etiam contra facta , vel concupita , vel cogitata noxia , est præcogitatio vel præmeditatio eorum quæ acturus , locuturus , cogitaturus , desideraturus sum . Atque hoc est hominis proprium , non temere aliquid agere , sed reflectere considerationem ad ea , quæ agenda sunt ; & si quidem cum recta ratione concordant , agere ; sin minus , non agere . Et quod de actione diximus , idem intelligi debet de locutione , desiderio , atque aliis animæ rationalis operibus .

Sed si fortè non possunt aliqui præmeditari omnia , quæ acturi vel dicturi sunt ; certè nullus esse deberet homo prudens , & salutis æternæ cupidus , qui non singulis diebus primo mane antequam negotia vitæ hujus aggrediatur , ad Deum per orationem accedat , & petat dirigi vias suas , facta sua , verba sua , desideria sua , cogitationes suas ad gloriam Dei , & salutem animæ suæ . Deinde completo die , antequam cubile suum dormiturus ascendat , discutiat conscientiam suam & rationem a seipso petat an Deum offenderit cogitatione , locutione , opere , desiderio : & si offensionem aliquam Dei , præsertim lethalem , invenerit , non audeat oculos claudere ad nocturnam quietem captandam , nisi Deo primùm per veram pœnitentiam recon-

conciliato, & vero ac certo proposito concepto de custodiendis viis suis, ut non delinquat in lingua sua; nec in operibus aut appetitionibus suis. Atque hæc de custodia linguæ sufficiant.

Quod jam attinet ad sensum audiendi, pauca omnino dicenda restant. Siquidem lingua fræpo rationis cohibita ne in verba mala prorumpat, nihil fere erit quod sensum audiendi corrumpere possit. Quatuor sunt genera verborum, quibus maxime claudendum est ostium sensus audiendi, ne per aures ad cor inficiendum penetrent. Primum locum obtinent verba contra fidem, quæ ob curiositatem humanam non illibenter audiuntur; & tamen si intus penetrent, tollunt de corde fidem, quæ est radix & principium omnium bonorum. Sed inter verba infidelitatis nulla sunt magis perniciofa, quàm eorum, qui negant vel providentiam Dei, vel animi humani immortalitatem. Ista enim verba non tam hæreticos quàm atheos faciunt, & omnibus sceleribus aditum latissimum aperiunt. Alterum genus verborum malorum positum est in detractionibus, quæ charitatem fraternam tollunt e medio, & satis avidè audiuntur, sed ab hominibus curiosis. S. enim David, qui erat homo secundum cor Dei, dicit in Psalmis: *Detrahentem secretò proximo suo, hunc persequabar.* (Psalm. 110.) Et quoniam detractiones non rarè in conviviis audiuntur, S. Augustinus ad parietem mensæ suæ hos versiculos posuerat:

Quisquis amat dictis absentum rodere vitam,

Hanc mensam indignam noverit esse sibi.

Id refert Possidius in vita S. Augustini.

Tertium genus verborum malorum est, quod in adulationibus consistit. Adulationes enim libenter audiuntur, & tamen elationem & superbiam gignunt; Superbia autem Regina vitiorum est, & Deo potissimum inimica. Quartum genus verborum malorum pertinet ad luxuriam, & in sermonibus amatoriiis & canticis lascivis positum est. Et ab amatoribus huius mundi nihil dulcius auditur, cum nihil sit ea voce nocentius. Similia enim sunt cantica lasciva canticis Sirenium, quæ homines delectabant, ut eos in mare deicerent & devorarent.

Adversus hæc omnia pericula salutare remedium est, amicos probos habere, & ab improbis omni animi provisione disjungi. Neque enim homines ignoti facile audent verba miscere detractoria, vel hæretica, vel assentatoria, vel lasciva cum iis, quos vel non viderunt antea, vel illis familiares non sunt. Itaque Salomon in principio Proverbiorum instituens filium, primum præceptum illis verbis expressit; *Audi, fili mi, disciplinam patris tui, &c. Si te lactaverint peccatores, ne acquiescas eis; si dixerint: Veni nobiscum, insidiemur sanguini, abscondamus tendiculas contra infontem frustra, deglutiamus eum sicut infernus viventem, & integrum quasi descendentem in lacum: omnem pretiosam substantiam reperiemus, implebimus domos nostras spoliis: sortem mitte nobiscum, marsupium unum sit omnium nostrum. Fili mi, ne ambules cum eis, &c. Ipsi quoque contra sanguinem suum insidiantur, & moliantur fraudes contra animas suas.* (Prov. 1.) Hoc igitur consilium hominis sapientissimi facile potest remedium adhibere sensui audiendi, ut verbis malis
non

non facile corrumpatur; præsertim si addamus sententiam Domini, (*Matth. 20.*) qui Salomone sapientior erat, & aperte pronuntiavit, inimicos hominis esse domesticos ejus. Atque hæc de sensu audiendi.

Sensus tertius est Odoratus, de quo nihil fere dicendum occurrit. Sensus enim olfaciendi versatur circa odores, qui nec magnam vim habent ad corrumpendam animam, & preciosi odores ad paucos pertinent: communes autem, quales sunt odores florum, rosarum, liliorum, innoxii sunt.

Venio ad sensum quartum, qui dicitur sensus gustandi. Peccata, quæ per hanc portam ingrediuntur ad animam corrumpendam, generatim duo sunt, crapula & ebrietas; sed ex istis plurima oriuntur. De crapula & ebrietate habemus admonitionem Domini apud Lucam: *Videte ne graventur corda vestra crapula & ebrietate.* (*Luc. 21.*) Et aliam admonitionem Apostoli in Epistola ad Romanos: *Non in comessationibus & ebrietatibus.* (*Rom. 13.*) Ista verò duo peccata in Scripturis sanctis cum lethalibus criminibus nunterantur, dicente Apostolo in Epistola ad Galatas: *Manifesta sunt opera carnis; quæ sunt, fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, &c. homicidia, ebrietates, comessationes, & his similia, quæ prædico vobis, sicut prædixi; quoniam qui talia agunt, Regnum Dei non consequentur.* (*Gal. 5.*) Neque sola hæc est horum peccatorum pœna, sed præterea crapula & ebrietas gravant corda humana, ut ad res divinas cogitandas & procurandas assurgere non valeant. Id quod Salvator (*Luc. 21.*) noster docuit, & S. Basilii in Oratione de Jejunio explicat duabus aptissimis similitudinibus. V. F. litudi-

litudinibus. Prior est de sole & vaporibus. Quemadmodum enim crassi illi vapores, qui de locis humidis ascendunt, cœlum nubibus obducunt, & radios solis, ne ad nos penetrent, impediunt: sic etiam ex crapula & ebrietate fumi quidam, & quasi vapores in nobis excitantur, qui cœlum rationis obscurant, & radios divini luminis nobis eripiunt. Altera similitudo a fumo & apibus ducitur. Sicut enim apes mellis procreatrices ex alvearibus suis expelluntur fumo, sic etiam sapientia Dei, quæ tamquam apes quædam in animis nostris mel virtutum, & gratiæ, & consolationum cœlestium gignere solet, nulla re alia facilius quam fumo crapulæ & ebrietatis ejicitur. Ad hæc accedit, quod crapula & ebrietas nocet corporis bonæ valetudini. Antiphanes Medicus peritissimus, ut Clemens Alexandrinus in libro secundo Pædagogi refert, unam esse causam pene omnium morborum assererat, ciborum multitudinem & varietatem: contra verò S. Basilius Concione prima de Jejunio, parentem bonæ valetudinis abstinentiam appellandam esse censuit. Et passim Medici omnes ad sanitatem restituendam corporibus malè affectis inediam adhibent, & vini & carniū abstinentiam imperant. Adde ad hæc, crapulam & ebrietatem non soli corpori, & animæ incolumitati, sed etiam rei familiari plurimum obesse. Multos crapula & ebrietas ex divitibus pauperes, ex dominis servos effecit. Denique crapula & ebrietas multos pauperes & mendicos divitum elemosynis privant. Qui enim sobrio cibo & potu contenti non sunt, omnem substantiam suam in proprias voluptates facile consumunt, ut nihil pro fratribus egenis super-

perfit. Et impletur illud Apostoli; *Alius quidem esurit, alius autem ebrius est.* (1. Cor. 11.)

Sed his omiffis, ad remedia veniamus. Remedium adversus crapulam & ebrietatem esse potest exemplum omnium Sanctorum. Omitto Eremitas & Monachos sanctos, de quibus scribit S. Hieron. in Epist. ad Eust. de Custodia virginitatis, apud eos coctum aliquid comedisse luxuria erat. Omitto S. Ambrosium, qui, teste Paulino in ejus Vita, omnibus diebus jejunabat, exceptis Festis solemnibus, & Dominicis. Omitto S. Augustinum, qui, teste Possidio in ejus Vita, in mensa sua legumina & herbas habebat, & aliquando carnes propter hospites vel infirmos. Omitto alios Sanctos. Si quis attentè consideret, quid ipse Dominus omnium & Pater omnium egerit, cum in deserto populum suum pascendi munus sibi ipse suscepit; artem sobrietatis admirabiliter sine dubitatione perdiscet. Nam ad annos quadraginta Deus solus potens, solus sapiens, & solus bonus, qui potuit, qui scivit, & voluit populo suo dilecto quàm optimè providere, prout illis manna de Cœlo, & ex petra aquas eduxit. Erat autem manna cibus non dissimilis placentæ ex farina & melle confectæ, ut in libro Exodi (*Exod. 26.*) dicitur. En quàm sobriè sapientissimus Dominus populum suum prandere & cœnare voluit. Placenta cibus, aqua potus erat; & tamen omnes incolumes & sani vivebant, donec carniū desiderio teneri inciperent.

Ad exemplum Patris, Filius Dei Christus Jesus, in quo erant omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei, (*Coll. 2.*) cum prandium simul & cœnam multis millibus au-

ditorum suorum parare vellet, (*Joan. 6.*) apposuit illis panis & piscium fragmenta, & potum aquæ. Neque solum Dominus Christus cum adhuc mortalis esset, tanta sobrietate auditoribus suis convivium paravit; sed etiam post resurrectionem, cum *data illi esset omnis potestas in cælo & in terra*, (*Joan. 21.*) discipulis suis prandium dedit ad littus maris ex solo pane & pisce, eoque modico: neque vini aut rerum aliarum ulla fit mentio. O quàm longè distant consilia Dei a consiliis hominum! Rex cæli & terræ simplicitate gaudet, sobrietate delectatur; de anima locupletanda, replenda, exhilaranda in primis sollicitus est: sed homines malunt concupiscentiam suam, & diabolum hostem suum exaudire, quàm Deum; nisi cum Apostolo (*Phil. 3.*) dicamus, Deum carnalium hominum non alium esse quàm ventrem.

Restat sensus tangendi, qui omnium crassissimus est, & simul etiam omnium vivacissimus. Per hunc sensum ingrediuntur ad animum inquinandum, & simul ad alios homines corrumpendos, opera carnis, quæ B. Apostolus enumerat dicens: *Manifesta sunt opera carnis; quæ sunt, fornicatio, immunditia, impudicitia.* (*Gal. 5.*) Itaque tribus vocibus omnia genera luxuriæ Apostolus designavit. Neque opus est longius progredi in his rebus explicandis, quas oportet potius apud fideles ignorari, & ne nomina quidem earum umquam audiri. Sic enim loquitur idem Apostolus scribens ad Ephesios: *Fornicatio autem, & omnis immunditia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos.* (*Eph. 5.*)

Remedia verò adversus hæc omnia scelera, hæc mihi occurrunt: & sunt fere illa
ipsa

ipsa, quibus utuntur Medici ad curandos ægrotos. Primum enim incipiunt Medici a jejuniis sive abstinencia, prohibent ægrotare incipientibus carnis edulium, & potum vini. Idem omnino fieri debet ab homine luxuriæ dedito, abstinere a nimio cibo & a nimio potu. Id præscripsit Apostolus Timotheo suo, *Utere, inquit, modico vino propter stomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates: (1. Tim. 1.) id est, Utere vino propter stomachi debilitatem, sed modico ad cavendam luxuriam, nam in vino (Eph. 5.) est luxuria. Deinde Medici corporum potiones amaras, venæ incisionem, & alia id genus naturæ inimica adhibent. Sic viri sancti cum Apostolo dicebant: *Castigo corpus meum, & in servitutem redigo; ne fortè cum aliis predicaverim, ipse reprobus efficiar. (1. Cor. 9.)* Hinc veteres Eremitæ & Cœnobitæ vivendi genus instituerunt, deliciis carnis & voluptatibus omnino contrarium, in jejuniis, vigiliis, humi cubationibus, flagellis, ciliciis; non odio corporis, sed odio luxuriantis carnis. Unum de multis exemplum proferam. S. Hilarion, S. Hieronymo teste in ejus Vita, cum libidinosæ cogitationibus tentaretur, *Ego, inquit, corpus alloquens suum, faciam ut non calcitres, nec te hordeo aliam, sed paleis: fame te conficiam & siti, gravi onerabo pondere; per æstus indagabo & frigora, ut cibum potiùs quàm lasciviam cogites.* Ad hæc, Medici corporum exercitationem moderatam, ut deambulationem, vel pilæ ludum, vel aliquid ejusmodi ad sanitatem conservandam præscribunt. Id ipsum ad animæ sanitatem conservandam valde conducit, si videlicet homo salutis æternæ cupidus, horam aliquam quotidie*

in mysteriis redemptionis nostræ, vel in quatuor Novissimis, vel in aliis piis argumentis meditandis, tribuat. Quod si meditatio non succedit ad votum, saltem in Scripturis sanctis, vel in piis libellis, vel in Vitis Sanctorum legendis tempus aliquod diebus singulis ponat.

Denique remedium efficax valde ad omnes carnis tentationes & peccata luxuriæ superanda, est, otium fugere. Nullus enim tam est obnoxius turpibus cogitationibus, quàm is, qui nihil habet quod agat, & tempus suum terit vel ex fenestra respiciens ambulantes, vel cum amicis fabulando & ludendo. Contra verò, nulli sunt magis immunes a cogitationibus sordidis, quàm ii qui totos dies in laboribus agrorum colendorum, vel in variis exercendis artibus occupantur. Hujus rei gratia magister noster Christus parentes elegit pauperes, ut proprio labore victum sibi pararent. & ipse quoque antequam ad labores prædicationis accederet, patrem putativum fabrum lignarium habere voluit, eumque in arte illa laborantem adjuvit: dicebant enim de illo, *Nonne hic est faber filius Maria?* Hoc addere volui, ut opifices & rusticos non pœniteat sortis suæ, cum sortem illam elegerit Sapientia Dei pro se, & pro matre sua, & pro sanctissimo patre suo putativo; non quod ipsi hoc remedio indigerent; sed ut nos infirmos admonerent otium fugere, si peccata plurima vitare velimus.

DE ARTE BENE MORIENDI

Vicina jam Morte.

LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

*De primo præcepto Artis bene moriendi
vicina jam morte, quod est de
meditatione mortis.*

Artem bene moriendi in duas partes initio distribuimus. In earum priore posita sunt præcepta bene moriendi, quæ ad illud tempus pertinere poterant, in quo mors adhuc longius abesse videri poterat: in posteriore, quæ nunc præ manibus est, ea ponemus, quæ ad mortem quasi præsentem aut brevi adfuturam pertinent. Dicitur autem mors imminere vel præ foribus esse, quando vel senio confecti sumus, dicente Apostolo: *Quod antiquatur & senescit, prope interitum est*; (Hebr. 12.) vel morbus gravis & Medicorum iudicio valde periculosus, sive senem, sive juvenem, sive etiam adolescentem aut puerum corripuit. Huius secundi ordinis primum præceptum nobis esse videtur, Mortis meditatio. Mors enim, quantumvis diligenter & attentè consideretur, dum in florenti ætate sumus,

mus, parùm omnino nos movet; cùm longè abesse, ac per hoc minùs horribilè esse videatur. Sed cùm prope adesse conspicitur, ut quasi manibus tangatur; tunc verè afficit; & illius consideratio multùm prodest. Omnes artes meliùs addiscuntur exercitatione quàm doctrina; & qui, si non sæpiùs, saltem bis mortui sunt, ut beata Christina, & ille Drithelmus Anglus, cujus memini in libro de Gemitu Columbæ, & illa Eremita, cujus historiam narrat Joannes Climacus, de quo nos in extremo Capite pauca dicemus; satis alacriter mortuos fuisse constat. Nobis, quibus non nisi semel mori permittitur, nulla via melior aperitur, quàm meditandi & cogitandi quid in morte geratur.

Primum igitur cogitandum nobis est; in morte fieri separationem animi a corpore, sed neque animum extinguì, neque corpus sine spe resurgendi cadere, & in pulverem redigi. Si enim hoc fieret, ut Athei opinantur, rectè dixisse viderentur illi qui mortem contemnebant, atque dicebant: *Comedamus & bibamus, cras enim moriemur*: quod Proverbium est antiquissimum, ut intelligi potest ex Isaïæ capite vigesimo secundo, & Apostolo in priore ad Corinthios capite quintodecimo. Esse autem inter nos, qui dicant se credere, factis autem negent; ex eo potest intelligi, quòd nonnulli etiàm in extremo senio de morte non cogitant, perinde ac si vel numquam essent morituri, vel cum morte corporis animum quoque penitus extinguì existimarent. Sed quid isti delirent, separatio carnis ab animo, quasi sponsæ a sponso, divortium est.

ad:

ad tempus , non repudium in perpetuum : animus enim immortalis est , & caro in novissimo die , sine ulla dubitatione resurget.

Oportet igitur , si Christiani sumus , & si quid sapimus , de propinqua morte assidue cogitare . In hoc enim summa rerum nostrarum posita est , ut bene moriamur ; siquidem in hac vita non difficilis transitus est a virtute ad vitium ; & cum Dei gratia , a vitio ad virtutem : potest enim qui nunc est hæres regni cœlorum , cras per peccatum excidere ab hereditate filiorum Dei , & fieri reus ignis æterni ; & contra , Dei gratia aspirante , qui est mancipium diaboli , potest ab illa servitute liberari , & iterum adscribi inter filios Dei & hæredes regni cœlestis . At qui moritur inimicus Dei & reus ignis æterni , semper erit inimicus Dei & igni æterno addictus : & contra , qui moritur amicus Dei & hæres regni cœlorum , nunquam ab illa gratia & gloria eminentissima poterit excidere . Itaque nostra omnis felicitas vel infelicitas , a bona vel mala morte dependet . Quis igitur , nisi planè stultus & omni iudicio carens , audebit de hac vita per mortem discedere , nisi antea omni diligentia adhibita bene mori didicerit , atque ad bonam mortem obeundam se comparaverit ?

Altera consideratio circa mortem utilissima esse potest , quòd quamvis mors certissima sit , dicente Propheta : *Quis est homo , qui vivet , & non videbit mortem ?* (*Psal. 88.*) & Apostolo concinente : *Statutum est hominibus semel mori ; post hoc autem , iudicium :* (*Heb. 9.*) tamen nihil

est incertius die vel hora. id quod Scriptura ipsa clamat: *Vigilate, quia nescitis diem, neque horam.* (Matt. 25.) Multi rapiuntur in infantia, alii contra ad decrepitam perveniunt senectutem; alii adolescentes, alii in ætate matura moriuntur. Sed quod miserabilius est, multi repente moriuntur, ut non sit illis otium Deum invocandi, & spiritum suum divinæ misericordiæ commendandi. Hæc verò non alia de causa divina providentia secundum thesaurum sapientiæ suæ procurat, nisi ut nemo electorum audeat vel ad momentum in luto peccati lethalis hære. Proinde, qui hæc legis, si fortè conscientia peccati mortalis contra te testimonium dicat, non audeas diem crastinum expectare, imo neque præsentis diei vel horæ finem præstolari, quin saltem corde contrito & humiliato coram Deo peccatum tuum de-testeris.

Tertia consideratio non minùs utilis erit, si mane antequam ad negotia diurna progrediaris, & vespere antequam ad somnum capiendum te componas, ne fortè mors adveniens te imparatum offendat, conscientiam tuam diligenter discutias, an quid nocte præterita vel die proximè exacto egeris, quod peccatum, præsertim lethale videri possit: & si nihil invenias, Deo bonorum omnium auctori gratias agas; sin autem inveneris aliquid adversus Deum admissum, seriò & ex corde ingemiscas, & primo quoque tempore ad pedes Sacerdotis illud confitearis: & impositam mulctam libenter accipias, & fideliter reddas. Ista ratio, bis saltem in die examinandi conscientiam, mirificè juvat.

juvat, ut mors numquam nos inveniat imparatos.

Quarta consideratio non minùs utilis quàm superiores, illa est, cuius meminit Ecclesiasticus: *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, & in aeternum non peccabis.* (Eccles. 3.) Quo pacto enim peccare poterit in ullo opere suo, qui quidquid agit, expendit ad trutinam divini iudicii, quod in morte fiet? Huc pertinet memorabile illud dictum hominis bis mortui, cuius meminit Joannes Climacus, in sua Scala, Gradu sexto. Sic autem loquitur: *Non omitte solitarii illius, qui in Choreb habitabat, referre historiam. Hic cum diu negligentissimè vixisset, nullamque animæ suæ curam haberet, morbo tandem comprehensus ad extrema deductus est; cumque jam a corpore perfectè migrasset, post unam horam in seipsum rediit, oravitque nos omnes ut inde protinus abscederemus: & cella aditu lapidibus obstruèto, permansit intus annis duodecim, nulli omnino quidquam loquens, nec aliud quidquam præter panem & aquam degustans. Sedens autem ea tantum, qua in excessu viderat, attonitusolvebat; atque in his adeo fixo erat cogitatu, ut numquam vultum immutaret, sed semper sic attonitus perdurans vim lachrymarum ferventium tacitus profunderet. Cum verò jam morti esset proximus, rupto ac patefacto aditu ingressi sumus: cumque ab illo doctrina verbum supplices inquireremus, hoc ab illo tantummodo audivimus: Nemo, qui revera mortis memoriam agnoverit, peccare umquam poterit. hæc ille. Consideret Lector, hanc historiam esse, non fabulam, & ab illo scriptam, qui & vir sanctus erat, & scripsit*

quæ propriis oculis vidit, & propriis auribus audivit.

Ex quo facile est intelligere; quanti momenti sit mortem meditari, & ejus præsentiam numquam a memoria sua repellere. Hic enim negligens antea fuerat in salute sua quarenda, sed ex magna Dei misericordia mortem gustavit, & resurgens a mortuis, per annos duodecim mortem assidue cogitavit, & simul lachrymis continuis peccata sua deflevit; & quæ ante primam mortem levia & vevialia arbitrabatur, gustata mortis amaritudine judicavit esse gravissima; & digna, quæ lachrymis annorum duodecim expiarentur. Hic est igitur verus commentarius verborum Scripturæ, quæ dicit; *Memorare novissima tua, & in eternam non peccabis.* (Eccl. 7.) Et si perpetua recordatio unius ex novissimis tam grande lucrum attulit Monacho illi, ut per pœnitentiam annorum duodecim redemerit pœnam gehennæ sempiternam, & lucratus fuerit gloriam regni perpetui: quid faceret jugis memoria novissimorum quatuor; Mortis, Judicii, Gehennæ, & Paradisi? Utinam multi cognoscerent & experiri vellent compendium lucri hujus!

G A P. II.

*De secundo præcepto Artis bene moriendi,
vicina jam morte, quod est de
Judicio extremo.*

Alterum Novissimum est Judicium, quod quidem duplex est: unum particulare, quo singulæ animæ judicantur *stratim*.

animam ac de corpore exierunt; alterum generale, quod fiet in novissimo die. Utrumque horribile & tremendum valde impiis, amabile, gloriosum iustis. De utroque attentè & sapissimè cogitare utilissimum est iis qui feliciter mori cupiunt. Futurum autem iudicium particulare statim a morte uniuscujusque, nemini dubitare licet, cùm adversus hæreticos in Concilio Florentino declaratum sit, eos, qui peccato mortali inquinati ex hac vita decedunt, mox ad gehennam ignis descendere; eos, qui sine culpa lethali, sed cum debito poenæ temporalis moriuntur, ad Purgatorium duci; illos denique, qui post susceptum Baptisma immunes a culpa & debito poenæ inveniuntur, in cælum ad aternam felicitatem repentinè conscendere.

(*S. Thom. in 4. d. 47. Dominicus à Soto in 4. d. 45.*) Credibile autem est, ut Theologi docent, sententiam Christi Judicis, vel per Angelos significari, vel mentibus ipsarum animarum a Deo revelari; sed pias animas comitantibus Angelis vel ad cælum ascendere, vel ad Purgatorium descendere; reproborum verò a dæmonibus rapi, & in gehennam deturbari. Hoc iudicium in momento fieri potest, quia præsens adest Iudex, qui cùm sit Deus & homo, secundum formam hominis omnia novit. Verissimè enim S. Petrus Christo dixit: *Domine tu omnia nosti.* (*Joan. 21.*) Adest accusator; qui est diabolus, qui dicitur in Apocalypsi *accusator fratrum nostrorum*; (*Apoc. 12.*) & accurrit ad moribundos, ut lupus, vel leo, vel canis ad prædā. Adest testis, conscientia animæ, quæ cùm a corpore soluta est, non ampliùs falli potest ignorantia vel oblivione; sed penitus se ipsa.

ipsa cognoscit, & videt an sit grata Deo, vel Deo exosa. Itaque nihil impedit, quominus iudicium hoc statim fiat, & executioni mandetur. Hoc tamen iudicium privatum dici potest, si conferatur cum iudicio quod fiet in die novissimo, quod erit publicum & generale, coram omnibus omnino Angelis & hominibus.

Sed reddenda est breviter ratio, cur necesse sit iterum judicari eos, qui sunt jam non solum iudicati, sed etiam pœna vel præmio affecti. Rationes hæ sunt. Prima ratio est ex parte Dei: nunc enim non desunt, qui videntes multos homines justos ab impiis non paucioribus injustè affligi, & contra, multos iniquos affluere temporalibus bonis, suspicantur Deum aut ista non videre, aut non curare. Quare ut totum genus humanum intelligat, mundum a Deo sapientissimè gubernari; placuit ipsi Deo in die novissimo coram omnibus Angelis & hominibus reddere præmia bonis, & supplicia malis: unde omnes cogantur prædicare & dicere; *Iustus es Domine, vera & iusta iudicia tua.* (*Apoc. 16.*)

Altera ratio est, ut Christus, qui coram hominibus injustè iudicatus, & supplicio gravissimo & indignissimo affectus est; ipse coram toto mundo cernatur in throno sublimi omnes impios iudicare: ut illud impleatur, quod scriptum est in libro Job: *Causa tua quasi impii iudicata est, causam iudiciumque recipiet.* (*Job. 36.*) Itaque ignominia passionis Filii Dei justè compensabitur per gloriam iudicantis in theatro totius mundi, & tunc implebitur illud Apostoli: *In nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum.* (*Philip. 2.*)

Ter-

Tertia ratio est, ut retributio justorum integra sit. Merces enim justitiæ est honor & gloria. Et quoniam multi homines eximiè justī, quasi scelesti & impii publicè interfecti sunt; æquum fuit ut in publico totius orbis theatro justitia ipsorum prædicaretur. Ad hunc numerum sanctorum Martyres Domini præcipuè pertinent, qui in oculis persecutorum paganorum vel hæreticorum Principum & Regum coronati assistent.

Quarta ratio est, ad confusionem hypocritarum. Non enim desunt, qui cum opinione sanctitatis moriantur, cum verè sint impii; quales sunt hæretici Calviniani vel Anabaptistæ, & olim erant illi, de quibus scribit S. Cyprianus in libro de Unit. Ecclesiæ: *Ardeant licet flammis & ignibus traditi, vel objecti bestiis animas suas ponant, non erit illa fidei corona, sed pœna perfidia; nec religiosa virtutis exitus gloriosus, sed desperationis interitus*. Itaque necesse est, ut saltem in universali Judicio eorum hypocrisis publicè detegatur.

Quinta ratio illa est, ut animæ simul & corpora judicentur. Siquidem in judicio particulari solæ animæ judicantur, & præmium vel pœnam accipiunt: sed in Judicio universali integri homines comparebunt. Et quoniam animæ cum corporibus peccaverunt, vel bene egerunt, sic etiam oportet, ut post resurrectionem animæ cum corporibus præmia vel pœnas accipiant.

Sexta denique ac postrema ratio est, ut non solum bona vel mala, quæ gessimus in vita, præmia vel pœnas suas habeant, sed etiam bona vel mala, quæ nascuntur ex operibus bonis vel malis nostris, & pro-

propagantur usque ad mundi consummationem; in mundi consummatione laudem aut vituperationem publicè sortiantur.

Ac ut exemplis rem illustremus, non desunt homines pii, qui, Xenodochiis extructis, aut Monasteriis, aut Gymnasiis, in quibus multi vel convalescunt, vel instituuntur ad pietatem, vel erudiuntur in disciplinis; & hæc opera perseverant in longum tempus: alii scribunt libros utiles ad sapientiam, vel ad varias artes, vel pietatem, & alia bona opera propaganda, quibus multi singulis ætatibus proficiunt, & adjuvant proximos suos: nec desunt homines improbi, qui, scriptis libris lascivis, vel seditiosis, vel etiam hæreticis, multos homines perdunt; & extructis theatris ad ludos gladiatorum, vel ad comædias obscenas, vel alio modo proximis nocent in longum tempus post obitum suum. Quoniam igitur in fine mundi processus omnes finem accipient, & merita omnium hominum, sive bona sive mala, consummabuntur; æquum erit, ut eo die, omnium, qui fluxerunt ab initio mundi maximè memorabili, Judicis supremi potentissimi atque iustissimi sententia proferatur.

Hæ sunt igitur causæ, cur præter iudicium particulare, quod fiet in morte singulorum, expectandum sit iudicium universale in consummatione sæculi. Explicandum igitur breviter est, quis sit futurus Iudex in hoc tremendo iudicio, unde veniet, ad quem locum veniet, quos iudicabit, & quæ erit sententia iudicantis. Iudex erit sine ulla dubitatione Dominus noster JESUS Christus, ipse enim apud sanctum Matthæum sic loquitur: *Cum venerit Filius.*

Eius hominis in maiestate sua , & omnes Angeli cum eo ; tunc sedebit super sedem maiestatis sue , & congregabuntur ante eum omnes gentes , (Matth. 25.) & quæ sequuntur . Idem confirmant Apostoli , Petrus , Paulus & Joannes . Petrus in Actis Apostolorum ait : Ipse est , qui constitutus est a Deo Iudex vivorum & mortuorum . (Act. 10.) Apostolus Paulus in iisdem Actis , Deus , inquit , statuit diem , in quo iudicaturus est orbem in aequitate , in viro , in quo statuit , suscitans eum a mortuis . (Act. 17.) Apostolus Joannes in Evangelio sic loquitur : Dedit ei potestatem iudicium facere , quia Filius hominis est . (Joan. 5.) & in eodem loco : Pater non iudicat quemquam , sed omne iudicium dedit Filio .

Veniet autem ad iudicandum de cælo ; & veniet usque ad aerem terræ vicinum , ut videri & audiri possit ab omnibus , qui in terra erunt . Audi Christum ipsum apud Matthæum : *Videbitis Filium hominis venientem in nubibus cali . Audi Apostolum Paulum scribentem ad Thessalonicenses , Rapiemur , inquit , cum illis in nubibus obviam Christo in aera . (1. Thess. 4.) & hoc ipsum prædixerat Joel Propheta : Congregabo omnes gentes , & deducam eos in vallem Josaphat , & ibi disceptabo cum eis . (Joel 3.) Ex verbis autem illis , In vallem Josaphat , rectè intelligitur eo loco futurum esse iudicium omnium maximum ; tum quia vox Hebraica , Josaphat , propriè significat Dei iudicium , tum quia vallis Josaphat est prope Jerusalem , ad partem Orientalem Templi , ut S. Hieronymus testatur in Commentario capitis tertii Joel . Quo loco nullus esse potest opor-*

portunior pro tanto iudicio : inde enim conspicitur Ierusalem, ubi Christus prædicavit, & iudicium ultimum futurum esse prædixit; inde etiam conspicitur mons Calvariae, ubi Christus idem pro redemptione generis humani cruci fuit affixus; & mons Oliveti, unde victor mortis in cælum ascendit. Ad eum igitur locum in nubibus cæli Christus veniet cum omnibus Angelis, qui sunt ut minimùm *millia millium, & decies millies centena millia*, ut Daniel scribit, (*Dan. 7.*) Dixi autem, ut minimùm, quoniam sententia S. Dionysii Areopagitæ (*Lib. de Celest. hierar. Pars 1. quæst. 50. art. 3.*) & S. Thomæ est, numerum Angelorum sanctorum superare numerum omnium rerum corporalium. Ibi etiam aderit cum Rege Christo omnis multitudo sanctorum hominum in corporibus gloriosis, de quibus dicitur in Apocalypsi: *Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis.* (*Apocalyp. 7.*)

Erit igitur in hoc iudicio spectaculum, quale non fuit ab initio mundi, neque fiet. Porro rei mortis æternæ erunt omnes impii, qui, resumptis corporibus, nudī, & mæsti mæstitia summa & incredibili, astabunt in terra ab Angelis adducti ex toto orbe terrarum ad vallem Josaphat & loca vicina. Numerus autem eorum erit longè major numero sanctorum, cum Dominus ipse dixerit: *Multi sunt vocati, pauci electi; & Arcta est via, quæ ducit ad vitam, pauci inveniunt eam; lata est via, quæ ducit ad perditionem, & multi sunt, qui intrant per eam.* (*Matth. 7: & 22.*) Quòd si verum est, ut verissimum, multitudinem
san-

sanctorum hominum numerari non posse : quantò minùs numerari poterit turba repro- rum? (*Apoc. 7.*) His autem adjuncti erunt spiritus maligni , qui sunt etiam in numero maximo .

His ita constitutis , antequam sententia Judicis proferatur , libri rationum aperientur , ut ex Daniele Propheta , & S. Joanne intelligi potest . (*Dan. 7. Apoc. 20.*) Quid sint hi libri , qui in Judicio aperientur , explicat Apostolus Paulus ad Corinthios , dicens : *Nolite ante tempus judicare quoad- usque veniat Dominus , qui & illuminabit abscondita tenebrarum , & manifestabit consilia cordium .* (*1. Corinth. 4.*) Effundet enim Deus ejusmodi lumen , ut in eo cer- nantur conscientiae omnium impiorum . Vi- debunt igitur omnes , qui in eo theatro e- runt , conscientias omnium , ac per hoc o- pera , verba , cogitationes , appetitiones . O quale spectaculum erit , videre conscientias hypocritarum , mendacium , proditorum , ca- villatorum , qui nihili faciebant per omnia sacra pejerare ! Ex hac publicatione scele- rum & flagitiorum omnium hominum , ex qua sequetur præjudicium futuræ sententiæ , id fiet , quod legitur in Apocalypsi : *Reges terra , & Principes , & Tribuni , & divi- tes , & fortes , & omnis servus & liber , abscondent se in speluncis , & petris mon- tium ; & dicent montibus , & petris : Ca- dite super nos , & abscondite nos a facie sedentis super thronum , & ab ira Agni ; quoniam venit dies magnus ira ipsorum , & quis poterit stare ?* (*Apoc. 6.*) Et hoc idem prædixit Dominus in Evangelio , cum cru- cem in humeris deferret , alloquens pias mulieres : *Filia Jerusalem , nolite flere su- per me , sed super vos ipsas flete , & filios vestros ,*

vestros, quoniam ecce venient dies, in quibus dicent: Beata steriles, & ventres, qui non genuerunt, & ubera, qua non lactaverunt. Tunc incipient dicere montibus: Cadite super nos; & collibus: Operite nos. (Luc: 23.) Ad extremum feretur sententia a Iudice dicente, *Venite benedicti, Ite maledicti, (Matth. 25.)* & ibunt iusti in vitam æternam, & iniusti in ignem æternum.

Obsecro ego nunc Lectores meos, ut cogitent & recogitent sæpe & attentè, se quoque futuros in hoc theatro; nunc cùm tempus habent, seriò deliberent quid facto opus sit. Neque objiciant, diem Iudicii adhuc procul abesse, ut non sit opus ante tempus cruciari, quasi instet dies Domini. Nam si fortè distet Iudicium generale, iudicium particulare non distat, sed instat, & planè præ foribus est: & qualis erit sententia iudicii particularis, talis erit & generalis. Itaque quicumque sapit, debet omnino ita se comparare ad sententiam Iudicii divini audiendam, ac si hodie vel cras audienda esset: non enim magis distat hora iudicii quàm distat hora mortis, & hora mortis ab homine sene vel gravi morbo laborante procul abesse non potest. Ergo in expectatione tanti iudicii, in quo de summa rei agitur, oportet seriò implorare Advocatum, qui idem Iudex futurus est. *Advocatum enim habemus JESUM Christum iustum, (1. Joan. 2.)* ut Apostolus Joannes nos docet; & rursum amicos Advocati sollicitare, atque in primis Virginem clementissimam advocati parentem, & Angelos, atque homines sanctos. Neque solum vocibus, sed etiam muneribus adire nos convenit tum Advocatum tum

Advocati amicos: non enim recusant Sancti munera, quæ non illis profunt, sed pauperibus JESU Christi: ipsi enim Beati in cælo bonorum nostrorum non indigent.

C A P. III.

*De tertio præcepto Artis bene moriendi,
vicina jam morte, quod est de
Gehenna.*

Post Mortis & Judicii considerationem, expedit Gehennæ quoque cruciatus & Paradisi gaudia attentissimè cogitare. Hæc enim sunt duo Novissima, quorum alterum unicuique nostrum, Christo, judicante, continget; sed hæc duo sic inter se contraria sunt, ut unum nos miserrimos, alterum felicissimos reddere debeat. Sed quoniam de utroque scripsimus in Libro de Ascensione mentis in Deum, prope finem libri: & rursum de gaudiis Paradisi scripsimus in toto libro de Æterna felicitate Sanctorum: & de cruciatibus Gehennæ in Libro secundo de Gemitu Columbæ; denique de omnibus quatuor Novissimis, in Concionibus Latinis, quæ nobis tunc in mentem venerunt, & diximus ad populum, & scripta reliquimus: visum est hoc loco breviter summa capita attingere; ut Lector habeat, in qua re attentè cogitanda utiliter exercere se possit, dum mortem expectat, atque ad eam cum gaudio suscipiendam se parat.

Igitur de statu infelissimo damnatorum ad Gehennam tria breviter considerata suscipimus, locum, tempus, & modum. Locus est profunditas; tempus, æternitas; mo-

modus, pœna sine modo. Locus, inquam, est profunditas, siquidem homines reprobi, propter ingentia crimina læsæ majestatis divinæ, carcerem obtinebunt in profundissima parte mundi, quæ longissimè distat a Regia domo, quæ est in cœlis: hoc enim decebat ut supplicio mulctaretur superbia diaboli & hominum superbiorum. Diabolus enim dicebat: *In cœlum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, similis ero Altissimo*, (*Isa. 14.*) sed responsum est illi: *Ad infernum detraheris in profundum laci*, quod idem continget omnibus hominibus superbiæ filiis.

Ex hac autem prima ærumna reproborum sequentur tres aliæ, tenebræ, angustia, & egestas. Nam cum Gehenna sit in centro terræ, ad quem locum radii solis, & lunæ, & stellarum penetrare non possunt; nihil in ea luminis esse poterit, nisi quantum ex igne sulphureo exire poterit, qui augebit, non minuet pœnam. Videbunt enim eo lumine dæmones, hostes suos crudelissimos: videbunt quoque homines illos, five amicos, five cognatos, qui perditionis eorum causa fuerunt: videbunt denique suam nuditatem, suam mendicitatem, sua vincula, sua tormenta, quæ omnia cuperent fortasse non videre: aliquid boni, unde consolationem possent accipere, certè non videbunt. O tenebras non tenebras! tenebras, ad omnia bona occultanda; non tenebras ad omnia mala manifestanda.

Porro angustia in gehenna tantæ sunt, ut multitudinem corporum damnatorum vix capiant. Nam cum terra sit quasi punctum impartibile, si cum cœli immensitate comparatur; & gehenna non terram totam,

tam, neque partem dimidiam, sed centrum solummodò comprehendat, & numerus hominum damnatorum sit amplior quàm numerus salvandorum, de quibus tamen legimus in Apocalypsi: *Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat; (Apoc. 7.)* quis animo comprehendere poterit, quantæ sint angustiae in gehenna? Eant tunc Reges magni, Nabuchodonosor, Darius, Alexander, Julius Cæsar, & alii, quos terrarum orbis vix capere poterat; & dilatent, si possint, angustias gehennæ, ut paulò commodiùs jaceant, & paulò mihiùs torqueantur. O vanitas vanitatum! extendere & dilatare contendunt mortales fere omnes agros suos, ditiones suas, Regna sua, ut ad breve tempus de subditorum multitudine glorientur; & in mentem illis nunquam venit, quantæ illos in gehenna angustiae maneant, ubi non ad tempus breve, sed sine ullo fine, velint nolint, habitare cogentur.

Jam verò quid de incredibili egestate perditorum hominum dicam? Omnium rerum bonarum egeni, sola poenarum abundantia divites sunt omnes illi, qui in inferis habitant. Memores quidem erunt in gehenna homines divites, quantis deliciis abundaverint in terra dum viverent, sive in cibo & potu, sive in vestibus pretiosis, sive in venationibus & aucupiis, sive in hortis & vineis, sive in theatris & ludis variis, sed hæc omnis recordatio dolorem augebit, cum se viderint in gehenna nudos jacentes, despectos, rebus ac fortunis omnibus miserrimè spoliatos, tunc dicent quod in libro Sapientiæ legimus; *Quid nobis profuit superbia? aut divitiarum jactantia quid contulit nobis? transierunt omnia*

omnia illa tamquam umbra. (Capit. 5.)

Veniamus ad secundum caput, quod est tempus. Quamdiu durabit exilium gehennæ? Utinam non diutius quam duravit incolatus vitæ præsentis! sed nulla erit comparatio: tempori enim non tempus, sed æternitas succedet. Itaque tamdiu durabit habitatio impiorum in tormentis gehennæ, quamdiu durabit æternitas Dei, quæ sicut principio caret, ita carebit & fine. Tamdiu torquebuntur damnati, quamdiu lætabuntur Beati. Denique tamdiu reprobi morientur, quamdiu Deus ipse vivet: & nisi desinat esse Deus id, quod est, non desinent reprobi esse in pœnis, in quibus sunt. O vita mortifera! o mors immortalis! si vita es, quomodo occidis? si mors es, quomodo duras? neque igitur mors; neque vita dicenda es; quoniam utrumque horum boni aliquid habet, vita quietem, & mors finem; tu verò neque quietem neque finem habes. Quid igitur te esse dicemus, nisi id totum mali, quod & vita & mors habet? Magna profectò res esset, si vel mediocriter intelligere possemus quid sit æternitas pœnarum. Hæc enim sola cogitatio, tamquam frænum quoddam, omnes hominum libidines coerceret; & ita nostram vitam temperaret, ut non Christiani modò, sed etiam Anachoretæ sanctissimi omnes esse videremur.

Restat ex tribus rebus propositis solus modus, quem esse diximus pœnam sine modo. Pœna enim gehennæ non est singularis aliqua pœna, sed pœnarum omnium cumulus: torquentur enim in gehenna omnes potentia animæ intelligentis, & omnes sensus, sive interni, sive externi; idque non per vices, sed omnes istæ

pœnæ

pœnæ tamquam agnæ factæ in hominem irruunt. Hic in terris sicut bonum generale Beatorum, ita malum istud generale damnatorum numquam experimur: nam qui oculis dolet, non simul dentibus dolet; & qui dentibus, non simul oculis: & sic de cæteris ad eundem modum. Sed apud inferos, dolores atrocissimi in omnibus membris uno tempore tolerandi sunt, cum ignis gehennæ totum corpus ambiat, & totum vehementissimè torqueat, & numquam consumat. *Ite*, inquit Iudex, *in ignem æternum*, (*Matt. 25.*) & Isaias: *Vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur*, (*Isa. 66. Marc. 9.*) quæ verba Dominus in Evangelio apud Marcum ter in eodem capite repetivit, ut nobis planè in cordibus imprimeret, pœnam gehennæ esse ignem æterno tempore duraturum, & corpus totum dolore acerrimo per omnem æternitatem crudelissimè vexaturum. Qui viderunt hominem iusto iudicio hic in terris igne cremari, vix potuerunt conspectum ejusmodi supplicii tolerare, cum tamen brevissimo tempore finiatur. Quod si homo, quantumvis reus, ad integrum diem in igne perseveraret; certè nullus ferre posset spectaculum tam horrendum. Dicat igitur intra se unusquisque: Si ferre non possum combustionem hominis viventis, qui nihil ad me pertinet; quo modo ferre potero combustionem corporis mei ad unam horam, vel diem, vel mensem, vel annum? & si hoc nimis mihi videtur horrendum, ut ne cogitare quidem id possim; qua stultitia ego ipse me tam grandi periculo expono ut ardeam in æternum? Quod si ista non credimus, ubi est fides nostra? si credimus, ubi est iudicium? ubi pruden-

dentia ? si sanæ mentis sumus , & fidem Scripturis Sanctis habemus , quo modo fieri potest , ut tam immani periculo imminente non excitemur ? Ingrediatur ergo in cor suum quicumque salvus esse cupit , & rebus omnibus attentissimè consideratis ita se gerat , ut mors cum paratum inveniat , & non eum gehennæ ignis excipiat , sed in gaudium Domini sui feliciter ingredi mereatur .

C A P. I V.

*De quarto precepto Artis bene moriendi ,
vicina jam morte , quod est de
Gloria Beatorum .*

R Estat Gloria Beatorum , quæ postremum locum inter Novissima tenet . De hoc Novissimo illa tria capita solum breviter considerabo , quæ in superiori Capite de gehennæ suppliciis consideravi : locum , tempus , & modum . Locus gloriæ Beatorum cælestis Paradisus est ; tempus æternitas , quæ finem nullum habet ; modus felicitas excedens omnem modum .

Incipiamus a primo . Paradisi cælestis locus est altissimus supra omnes montes terræ , supra omnia elementa , supra omnes stellas . Inde enim in Scripturis sanctis dicitur Regnum cælorum , *domus Dei , civitas Regis magni , civitas Dei viventis , Jerusalem cælestis . (Psal. 9.)* Ex hoc sublimissimo situ civitatis cælestis facile possumus intelligere , multa esse privilegia si ve prærogativas hujus loci præ omnibus locis mundi totius . Primum enim , quod locus in hac rerum universitate est altior , eò quoque est major atque capacior , si
qui.

quidem figura universitatis rerum creatarum rotunda esse cernitur, sic ut orbis terræ centrum mundi teneat; supremum cælum extremam sive supremam sphaeram, latitudinis propemodum infinitæ complexu suo contineat.

Locus igitur Beatorum, ut est altissimus, sic etiam amplissimus est; quemadmodum e contrario locus perditorum, ut est omnium infimus, sic est omnium angustissimus. Deinde locus altissimus est etiam locus purissimus: certè enim aqua purior est quàm terra, & aer quàm aqua, & ignis quàm aer, & cælum quàm ignis, & cælum empyreum quàm cælum sidereum. Denique locus altissimus tutissimus etiam est, ut non possit ad eum locum accedere malum ullum, neque flagellum appropinquare tabernaculo eius. Primum igitur, sedes Beatorum est amplissima, ut possint Beati homines de loco ad locum liberè commigrare; neque periculum erit ne fortè fatigentur, cum ex dote agilitatis momento possint de loco ad locum pergere. Quanta erit illa voluptas, nunc ab Oriente ad Occidentem migrare, nunc ab Austro ad Aquilonem se transferre, nunc orbem totum momento circuire, dum perdit homines in gehenna ligatis manibus & pedibus in omnem æternitatem uno in loco consistent? (*Matth. 22.*) Sed major adhuc felicitas erit hominum beatorum, dum aura illa purissima in cælo fruentur, quam neque tenebræ, neque caligines, neque vapores, neque ventorum flatus, neque pestis ulla inquinare poterit: dum ultra omnem modum miserabiles gehennæ incolæ tetra caligine & fumo æstuantis fornacis, sine ulla spe auræ

purioris, in loco illo horroris plenissimo jacere cogentur. Quid jam de civitate superna dicam, propter summam altitudinem ab omni proditione vel malo quocumque tutissima? *Lauda Jerusalem Dominum*, inquit S. David, *lauda Deum tuum Sion; quoniam confortavit seras portarum tuarum.* (*Psal. 147.*) Hæc verò portarum munitio non id significat, quod verba sonant, dicitur enim in Apocalypsi de civitate cœlesti: *Et porta ejus non claudentur per diem; nox enim non erit illic.* (*Apocal. 21.*) Itaque *confortavit Deus seras portarum* Jerusalem cœlestis, quia fecit eam inexpugnabilem, ob altitudinem suam. Et si draco in cœlo pugnavit cum Michael Archangelo, causa est, non quòd ex inferis in cœlum conscenderit, sed quòd in cœlo conditus, antequam confirmaretur in gratia, rebellavit a Conditore suo; & in superbiam elatus, æqualis esse tentavit Altissimo. Sed quia cœlestis Jerusalem in pace fundata est, non potuit inimicus pacis in ea consistere, sed continuo *sicut fulgur de calo cecidit*, (*Luc. 10.*) neque deinceps pedem in ea figere potuit: atque ab eo tempore nemo admittitur ad inhabitandam cœlestem Jerusalem, nisi in pace perpetua fundatus & solidissimè confirmatus. Atque hæc de loco.

Nunc de tempore pauca dicemus. Tempus habitandi cœlestem Jerusalem, post diaboli casum, est tempus sine tempore, id est, duratio perpetua sine fluxu dierum & noctium, sic enim in Apocalypsi juravit Angelus *per viventem in sacula seculorum*, quia tempus non erit amplius. (*Apocal. 10.*) & Dominus in Evangelio, completo die novissimo dicet: *Sic inhunt-*
bi,

hi, videlicet iniqui, in ignem aeternum; justi autem in vitam aeternam. (Matt. 25.)

Hoc tantum erit discrimen, quod iniqui aeternitatem inviti patientur, & quærent mortem, & non invenient: justi autem nihil jucundius audient quam beatam aeternitatem, id est, vitam sine timore moriendi; & standi virtutem sine timore cadendi.

Reliquum est, ut de modo, quo se habebunt in Paradiso post resurrectionem Beati, paucis explicemus. Atque id unum verissimè dici posse censeo, omnia bona; quæ in terris optantur, quamvis admixta malis plurimis, ea multò majora, & sine ulla admixtione malorum possidenda esse a Beatis in cælo. Quæ in bonis numerantur in terris, hæc sunt, honor, potestas, divitiæ, deliciæ. Honor in cælo hominum Beatorum planè videri posset incredibilis, nisi is id affirmaret, qui mentiri non potest. Audi Dominum Christum, qui est Veritas, sic loquentem in Apocalypsi beati Joannis: *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut & ego vici, & sedi cum Patre meo in throno ejus (Apoc. 3.)* Quid, obsecro, ad hunc honorem addi potest? thronus certè Filii Dei in cælo altissimus est, & qui in eo sedet, honorem planè incredibilem consecutus esse existimari potest. Quis plausus, quæ laudes resonabunt in cælo coram Deo & omnibus Angelis, quando homo aliquis, quondam mortalis & fragilis, Dei manibus collocabitur in throno Filii Dei, qui est *Princeps Regum terra, & Rex Regum, ac Dominus dominantium*? Certè ad hunc honorem nihil addi potest.

Potestas autem ejusdem hominis beati

tanta erit, quantam suspicari vix possumus. Eiusdem Christi promissio est in Evangelio, de servo fidei: *Amen dico vobis, quoniam super omnia bona sua constituet eum.* (Matth. 24.) Quæ verba hoc planè significant, servum fidelem in cælo fore participem potestatis, quam Deus habet super omnes res creatas. Et quanta est potestas Dei in res creatas? omnino maxima & incomparabilis. Itaque dicentur, & verissimè erunt Sancti omnes Reges mundi totius, non ad annos paucos, sed in omnem æternitatem. Atque hæc est sententia, quam Christus Iudex supremus in Iudicio novissimo pronuntiabit, cum dicet Iustis: *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis Regnum & constitutione mundi.* (Matth. 25.)

De divitiis Beatorum hoc solum satis esse deberet omnibus hominibus, quod erunt divitiæ amplissimæ & semper duraturæ, dicente Propheta: *Gloria & divitiæ in domo ejus,* (Psal. 113.) &, *Erit Deus omnia in omnibus*, ut Apostolus loquitur in Epistola ad Corinthios. (1. Cor. 15.) Quæ verba sic exponit Theophylactus, & etiam sanctus Anselmus, ut sensus sit: *Erit Deus omnia in omnibus*; quia nunc res una nobis est cibus, alia potus, alia vestis, alia domus, alia divitiæ, alia voluntas, alia honor, alia potestas; sed in cælo, post resurrectionem, erit Deus Beatis omnibus cibus, potus, vestis, domus, divitiæ, voluptas, honor, potestas. Erunt igitur Beatis in cælo omnia pretiosa, omnia incorruptibilia, omnia divina. Addit sanctus Hieronymus in Epistola ad Amandam, Deum futurum omnibus Beatis omnia non solum corporalia,

ralia, sed etiam spiritualia, nunc enim gratiæ divinæ non dantur omnes omnibus; sed uni sapientia, ut Salomoni; alteri bonitas, ut Davidi; alteri patientia, ut Job: cum autem rerum omnium finis advenerit, tunc omnia in omnibus erunt, ut singuli sanctorum omnes virtutes & dona possideant. Quid, quæso, daret in hoc mundo avarus, ut divitias omnes omnium possideret? quid luxuriosus, ut voluptates, quas cupit, omnes consequeretur? quid ambitiosus, ut honores & dignitates, quas ambit, omnes assequi posset? Et tamen ista temporalia sunt, & citò peritura; & quod miserabilius est, brevi cum sempiterna egestate, & dolore, & ignominia commutanda. Cur ergo non quærimus Deum, in quo uno bona omnia spiritualia & corporalia in omnem æternitatem mansura possidebimus?

Sed quid tandem de gaudio & voluptate Beatorum dicemus? Isaias & Paulus exclamant, & dicunt: *Oculus non vidit, auris non audivit, in cor hominis non ascenderunt qua præparavit Deus diligentibus se.* (Isa. 64.) Verè enim paravit Deus justis diligentibus se in cœlesti patria gaudium, lætitiā, voluptatem, delicias, dulcedinem, suavitatem, qualem nullus mortalium neque gustavit, neque cogitatione assequi unquam potuit. Tria requiruntur ut delectatio generetur, potentia, objectum, & unio potentiæ cum objecto: & quò ista majora sunt, eò major gignitur delectatio. Nulla potentia in rebus creatis major, & vivacior, & delectationis capacior est, rationali voluntate: nullum objectum præstantius, & amabilius, & suavius est essentia Creatoris. *Gustate*, inquit Da-

vid, & videte quoniam suavis est Dominus. (Psalm. 33.) Et Sapiens loquens de sole & stellis: *Quorum*, inquit, si specie delectati, deos putaverunt, sciant quanto his dominator eorum speciosior est. Speciei enim generator hac omnia constituit. (Sapient. 13.) Nulla conjunctio magis intima cogitari potest, quam Dei cum voluntate rationali, dicente Apostolo: *Qui adheret Domino, unus spiritus est.* (1. Corinth. 6.) Conjunctio corporum ut plurimum in superficie fieri solet, ad interiora non penetrat; & tamen sic afficit homines corporalis voluptas, ut ad insaniam quodammodo redigantur. Quam igitur suavitatem, quam dulcedinem gustabit anima, quando sic intimè conjungetur cum Deo, qui est suavitas infinita, ut unus spiritus fiat cum eo? Hic mihi planè verba defunt, ut explicare nullo modo queam, quod cogitando mecum ipse revolvō.

Adde, quòd omnis humana voluptas, quæ ex rebus creatis oritur, aut momentanea, aut certè brevissima est; voluptas autem, quæ ex conjunctione spiritus humani cum Deo, qui est suavitas infinita, numquam omnino finietur. Et tamen tanta regnat in multis hominibus amentia, ut malint frui carnalibus voluptatibus, sordidis & modicis, & ad tempus brevissimum, quàm maximis & purissimis, & in omnem æternitatem sine ullo dubio duraturis. Atque hæc de quatuor Novissimis hoc loco sufficiant.

C A P. V.

*De quinto praecepto Artis bene moriendi,
vicina jam morte, quod est de
Testamento condendo.*

PRæmissa consideratione mortis appropinquantis, & aliorum Novissimorum, consequens est, ut qui discedere parat ex hoc mundo, disponat domum suam. Sic enim admonuit Isaias Ezechiam, dicens, *Dispone domui tuae quia morieris tu, & non vires.* (Isa. 78.) A qua molestia liberi sunt viri Regulares, qui cum Apostolis dicere possunt: *Ecce nos reliquimus omnia.* (Matth. 19.) Ex quibus fuit unus sanctus Augustinus, de quo scribit Possidius in ejus Vita: *Testamentum, inquit, non fecit, quia unde faceret pauper Christi non habebat: quamvis enim Episcopus esset, tamen more Regularium nihil proprii retinebat.*

Porro testamentum fieri debet ad initium morbi, nisi quis prudenter anteverterit: & non leviter errant, qui de testamento condendo non cogitant, nisi cum ægritudine invalescente a cognatis vel amicis coguntur; quo tempore vel delirare incipiunt, vel certè res suas non ea prudentia disponunt, qua disposuissent dum bene valebant.

Oportet autem ut primùm omnium de ære alieno, si quo fortè gravantur, restituendo cogitent. Deinde opes suas illis omnino relinquunt, ad quos de jure pertinere intelligent, neque sinant se trahi ad personas, quas magis diligunt, si quoquo modo repugnet justitia. In iis verò, quæ ab

arbitrio dependent suo, consulant in primis gloriam Dei, deinde proximorum necessitates. Quod si fortè abundant divitiis, quas uti supervacaneas, pauperibus jam dudum distribuere debuissent; non existiment se conscientiæ satisfecisse, si hoc ipsum cum aliis criminibus suis Sacerdoti aperuerint, & absolutionem obtinuerint; nisi res illas pauperibus erogari mandaverint, vel ipsi potius continuò erogaverint. Est enim sententia communis sanctorum Patrum & præcipuorum Doctorum Scholasticorum, res supervacaneas pauperibus deberi, de qua re scripsimus in Libro priore, Capite nono, quæ repetenda non sunt. De iis vero, quæ arbitrio suo donare poterunt, consulant viros pios, quæ sint opera charitatis magis grata Deo, pro loco, & tempore: alicubi enim magis urgebit ædificatio Ecclesiæ, vel Cœmeterii; alibi collocatio pauperularum virginum in matrimonio; alibi multitudo ægrotantium in Xenodochio, vel pauperum mendicantium in plateis; alibi redemptio captivorum. Denique in hujusmodi distributione nulla est regula melior, quàm *fides sincera, & providentia perspicax*, ut scribit S. Ambrosius, vel *charitas cum prudentia, & prudentia cum charitate conjuncta*, (*Lib. 3. de Offic. cap. 48. 3. Par. Past. Adm. 21.*) ut loquitur sanctus Gregorius.

Illud autem magni momenti esse videtur, ut eleemosynæ, quæ fiunt a viventibus, vel ut fiant mandantur a morientibus, tunc potissimum aut fiant, aut mandentur ut fiant, quando is qui facit vel mandat, est gratus Deo; tunc enim meritum magnum conciliant largienti, & ejusmodi bonæ eleemosynarii recipiuntur a bonis amicis

in aeterna tabernacula, (*Luc. 16.*) juxta promissionem Christi apud Lucam. Si verò fiant, aut mandentur ut fiant, ab homine impio; tunc eleemosynæ non profunt ad vitam æternam, quidquid sit de aliis meritis; neque efficiunt ut largitores recipiantur in aeterna tabernacula. Quare consulendum est a prudenti Confessario vel amicis homini, qui sibi conscius est quòd testamentum condiderit cùm jaceret in cœno lethalis peccati, ut post novam confessionem integrè & ritè peractam, confirmet, & approbet, ac ratum habeat id totum, quod in suo testamento disposuerat, ac præsertim de eleemosynis post obitum suum vel Ecclesiæ vel pauperibus largiendis.

Addendum est postremò, ut qui in testamento suo multis muneribus affecit proximos suos, non obliviscatur animæ suæ, præsertim, cùm facilè fieri possit, ut non recta in cœlum evolet, sed ad purgatoria loca deducatur. Itaque prudenter & piè faciet, si partem eleemosynarum jubeat conferri Sacerdotibus, qui pro anima ipsius Sacrificia Domini offerant. *Sancta enim & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur, (2. Mach. 11.)* ut dicitur in libris Machabæorum. Ex quo loco colligit S. Augustinus, (*Lib. de Cura pro morte cap. 1.*) multò magis juvari animas defunctorum Sacrificio Corporis Christi, si juvabantur sacrificiis pecorum in Testamento veteri.

C A P. V I.

*De sexto praecepto Artis bene moriendi,
vicina jam morte, quod est de
Confessione peccatorum.*

Post considerationem quatuor Novissimorum, & rebus domesticis expeditis, necesse est ut homo senex, vel periculoso morbo laborans, serio animum applicet, rejectis aliis curis, ad Sacramentum Pœnitentiæ ritè percipiendum. Sape enim accidit ut Sacramentum Pœnitentiæ, quo tempore magis est necessarium, illo ipso tempore minùs accuratè suscipiatur. Qui enim gravi morbo laborant, vel doloribus impediti, vel debilitate, aut deficiente iudicio, vel horrore propinquæ mortis, vel amore charorum, quos inviti relinquunt, satis imperfectam confessionem peccatorum faciunt, & valde ægrè contritionem veram & perfectam in illis angustiis in se ipsi excitare queunt.

Testis ego possum esse hujus difficultatis, quam ægroti ut plurimum patiuntur. Nam cum aliquando inviserem amicum, virum divitem & nobilem, qui ex peccato quodam gravi perpetrato in morbum lethalem inciderat, atque ei dicerem, nihil ei salutarius in eo temporis articulo esse posse quàm veram peccatorum suorum pœnitentiam & contritionem, quia Deus cor contritum & humiliatum numquam despicit, respondit ille: Et quid est contritio? non capio quid a me requiras. Subjeci ego? Hoc requiro, ut ex vero corde displiceat tibi, quòd in Deum peccaveris; & omnino statuas, si
diu.

diutius vixeris, numquam amplius Deum offendere; idque totum procedat ex vero amore Dei, qui tibi innumerabilia beneficia præstitit, cui tu ingratiſſimus pro beneficiis injurias reddidiſti. Respondit ille: Non intelligo, non ſum capax rerum iſtarum. Ita obiit, ſigna damnationis ſuæ ſatis aperta nobis relinquens. Hæc & familia exempla nos monent, ut cum bene valeamus, ſic conſcientiam noſtram exonere- mus, & pœnitentiam veram agamus, ac ſi illa confeſſio ultima nobis eſſet futura.

Sed nihilominus tamen in ipſo gravi morbo Confeſſio Sacramentalis quanta fieri poteſt diligentia fieri debet; ac præſertim contritio excitanda eſt ex vero dolore præteritorum, & propoſito firmiſſimo non amplius peccandi, ſi ulterius ſit vivendum. Neque ſolùm de peccatis commiſſis pœnitentia agenda eſt, ſed etiam de operibus bonis omiſſis, ad quæ ex officio vel ex charitate tenebamur: multi enim ſatis accuratè peccata in Deum vel proximum admiſſa conſiderant, omiſſionum autem facile obliviscuntur, vel eas non magnificiunt. Addere poſſum etiam hoc loco exemplum ſatis utile.

Ægrotabat ad mortem Episcopuſ valde doctus & pius. Accessit ad eum Sacerdos utrique noſtrum amicus, a quo hoc accipi quod narro. Quæſivit ab Episcopuſ communis amicus, an conſcientia ejus ſatis pacata eſſet: reſpondit, per gratiam Dei nihil grave ſibi occurrere, quod in Deum ſe commiſiſſe ab ultima confeſſione meminſſet. Addidit Sacerdos amicus, an conſcientia omiſſionum non eum reprehenderet, cum Apoſtoluſ tam ſollicitè Episcopuſ Timotheuſ admonuerit, dicens: *Te-*

ſtiſi.

stificor coram Deo, & Jesu Christo, qui judicaturus est vivos & mortuos, per adventum ipsius, & Regnum ejus: pradica verbum, instā opportunè, importunè; argue, obsecra, increpa in omni patientia, & doctrina. (2. Tim. 4.) His auditis, ingemuit bonus Episcopus, & ait: Verè omissiones me non parùm exterrēt: & his dictis, cœperunt oculi ejus profundere flumina lachrymarum.

Porro iis qui ad benemoriendum se parant, præcipuè contritio necessaria est: Confessio enim sine contritione vel attritione vera, non sufficit ad salutem: Satisfactio quoque vel sine contritione non prodest, vel ægrè ab ægroto præstari potest: Contritio verò, quæ charitatem includit, etiam sine confessione & satisfactione, cum illæ præstari non possunt, ad salutem perducit. Nam, ut paulò ante diximus, *cor contritum & humiliatum Deus non despiciet. (Psal. 50.)* Contritio igitur ægrotanti sollicitè quærenda nobis esse videtur: cujus rei habemus exemplum egregium sancti Patris Augustini, qui, teste Possidio, qui ejus Vitam scripsit, in ultima ægitudine, ex qua defunctus est, describi sibi jussit Psalmos Davidicos qui ad poenitentiam pertinent; ipsosque quaterniones, jacens in lecto, contra parietem positos diebus suæ infirmitatis intuebatur, & legebat, & jugiter ac ubertim flebat. Et ne intentio ejus a quoquam impediretur, cavebat. Ante dies ferme decem quàm exiret de corpore, postulavit a familiaribus suis ne quis ad eum ingrederetur, nisi iis tantum horis, quibus Medici ad inspiciendum intrarent, vel cum ei inferretur refectio: nam omni reliquo tempore orationi

vaca-

vacabat. O beatissimum & sapientissimum virum! Post Baptismum susceptum, & peccata præteriti temporis ei dimissa, vixit annos tres & quadraginta, in quibus usque ad ultimam ægritudinem assidue prædicavit verbum Dei: scripsit libros innumerabiles, Ecclesiæ universæ utilissimos: vitam duxit sine querela, innocenter & sanctissimè: & tamen in ultima senectute & morbo per dies plurimos contritioni & pœnitentiæ ita vacavit, ut in legendis Psalmis Penitentialibus jugiter & ubertim fleret. Et planè observanda sunt duo illa verba, *jugiter & ubertim*. Non enim una die vel hora contritioni vacavit, sed per dies plurimos sæpissimè & copiosissimè peccata sua deflevit. & cujus generis peccata deflevit vir sanctissimus? opinor; venialia tantum: ut non solum a flammis gehennæ, sed etiam ab igne purgatorio liber rectà in cœlum conscenderet. Et si vir sanctus & prudens delicta venialia per tot dies jugiter & ubertim deflevit; quid faciendum esset illis, qui non solum pro delictis venialibus, sed etiam pro criminibus lethalibus satisfacere debent Deo?

Igitur ægroti omnes, qui vicinam habent mortem, ita se comparent antequam ægrotent, ut in senectute vel morbo non sit illis necessarium gravia peccata expiare; sed pro levioribus tantum delictis pœnitentiam agere; & sacra Confessione & Communionem & Unctionem ita se communire studeant adversus insidias diaboli, ut ad patriam cœlestem feliciter Deo duce & Angelo sancto Custode comitante perveniant.

C A P. VII.

*De septimo præcepto Artis bene moriendi,
vicina jam morte, quod est de
Sacrosancto viatico.*

VEteres Christiani in administrando Sacro viatico, & Sacra unctione ægrotis, primo loco inungebant ægrotos Sacra unctione, deinde porrigebant iisdem ægrotis sacratissimum Christi Corpus. Ac ut unum vel alterum testimonium adferamus, extat apud Laurentium Surium Tomo primo Vita sancti Guilielmi Archiepiscopi Bitorciensis, qui vixit temporibus Innocentii Tertii Pontificis. In ea sic legitur: *Unctionis Sacramentum humiliter ac devotè suscepit: eo percepto, sacrosanctam Eucharistiam sibi porrigi instantissimè postulavit; ut tanto itineris duce munitus, posset securius hostium cuneos penetrare.* Id ipsum habetur de Sancto Malachia, in Vita ejus a Sancto Bernardo conscripta, quod videlicet Eucharistiæ viaticum post Extremam unctionem acceperit.

Præter hæc duo testimonia, quæ demonstrant ordinem inter Extremam unctionem & Eucharistiam, possunt adferri alia duo, quæ docent Viaticum fuisse postremum, quamvis non fiat mentio unctionis extremæ. In Vita S. Ambrosii, quam scripsit Paulinus, habetur, Viaticum datum fuisse S. Ambrosio, morte jam imminente; ita ut sumpto Viatico statim spiritum emisserit. Idem omnino scribit Simeon Metaphrastes de S. Joanne Chrysostomo in Vita ipsius. Itaque perspicuum est, apud Ve-

teres

teres ultimum Sacramentum fuisse viaticum Corporis Domini.

Nos hoc tempore primum ægrotos munimus Sacro viatico, deinde post aliquot dies morbo crescente inungimus Oleo Sancto. Uterque ritus habet suas rationes. Veteres considerabant, Olei sancti venerabile Sacramentum institutum fuisse tum ad bonam valetudinem recuperandam, tum ad peccata, five peccatorum reliquias expellendas. Sic enim loquitur S. Jacobus: *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyter ecclesie; & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini: & oratio fidei salvabit infirmum, & allevabit eum Dominus: & si in peccatis sit, remittentur ei.* (Jacob. 5.) Veteres igitur sperantes ex hac sacra Unctione sanitatem corporalem ægroti, non differebant hoc Sacramentum ad illud tempus, in quo desperata est salus, Medicorum iudicio; sed cum morbus incipiebat a Medicis periculosus judicari, continuo ad sacram Unctionem confugiebant. Id quod etiam potest intelligi ex eo, quod S. Bernardus scribit in Vita Sancti Malachie Episcopi, eundem sanctum virum ægrotantem, ex cubiculo, quod erat in parte superiore domus, descendisse pedibus suis ad Ecclesiam, ut Unctionem extremam primum, deinde Viaticum acciperet; & his Sacramentis susceptis, rediisse etiam pedibus suis nullo adjumento ad cubiculum & lectum suum. Nostro tempore ægroti, cum audiunt mentionem fieri Extremæ unctionis, arbitrantur jam actum esse de vita sua; eaque de causa cognati vel amici, ne ægrotos terreant, differunt hoc Sacramentum quamdiu possunt.

Est

Est etiam alia ratio, quæ veteres movebat, ut primo loco inungerent ægrotos, deinde Viaticum eis præberent; quia videlicet in Sacramento Unctionis remittuntur peccata, ut jam ex Apostolo Jacobo audivimus: & ideo vocatur a nonnullis veterum *Extrema unctio*, *Pœnitentia infirmorum*. Peccatorum autem remissio & pœnitentia rectissime præponitur, tamquam præparatio sive dispositio ad altissimum Sacramentum Eucharistiæ, quod puritatem maximam requirit.

Denique Sacramenta omnia concluduntur, & quasi consignantur Sacramento Corporis Domini. Sic enim qui baptizantur adulti, ut Hebræi vel Turcæ, post Baptismum continuo confirmantur, & admittuntur ad Sacrificium Missæ, & sacram Eucharistiam percipiunt. Sic etiam qui pœnitentiam agebant, pœnitentia peracta, ad Eucharistiam, saltem more veteri, semper accedebant. Illi etiam qui Ordines minores vel majores accipiunt, susceptis Ordinibus, ad sacram Communionem accedunt. Denique qui Matrimonio junguntur, Sacramentum conjugii Sacramento Eucharistiæ muniunt, & confirmant. Nostro tempore invertitur ordo, non sine causa rationabili. Sæpe enim accidit, ut Extrema unctio, ne terreantur ægroti, differatur in longum tempus; & periculum est, ne interim ægrotus vel usum rationis amittat, vel alia de causa reddatur inhabilis ad sacrosanctam Eucharistiam ritè percipiendam. Ideo igitur Viaticum nostro tempore præmittitur. Melius enim est, ut inverso ordine Sacramenta ista ministrentur ægrotis, quàm ut altero eoque saluberrimo careant. Unctio enim extrema conferri potest

potest ægroto etiam in agone posito, & non intelligenti vel sentienti quid circa se agatur, modò tamen in vivis sit: defuncti enim nullius Sacramenti capaces sunt. Atque hæc de ordine Sacramenta ægrotis conferendi.

Venio nunc ad pretiosum Christi Corpus ægrotis utiliter conferendum. Ac primum breviter exponam, quid agendum sit ægroto, antequam Sacramentum ad eum deferatur; deinde, quid agere debeat idem ægrotus, Christi Corpore præsentem; denique, quomodo se gerat, divinissimo cibo recreatus.

Quod attinet ad primum, ego consulerem, nisi Patri spirituali aliquid utilius suggerendum occurreret, ut diligenter ægrotus consideraret verba illa Sancti Thomæ: *O sacrum convivium, in quo Christus sumitur, recolitur memoria passionis ejus, mens impletur gratia, & futura gloria nobis pignus datur!* Primum igitur attentè considerabit, sacrosanctam Eucharistiam præberi nobis viatoribus per modum cibi, ut non deficiamus in via ad patriam, præsertim eo tempore, quo longo itinere fatigati vires minui solent. Dicitur autem hic *cibus convivium, & sacrum convivium*; quia licet detur in specie solius panis, tamen est integrum magnumque convivium; & convivium non profanum, sed sacrum; non corporis, sed animæ: ideo additur, *in quo Christus sumitur*. est enim sub illis speciebus sive accidentibus panis, verum Christi Corpus, non separatum ab anima & Divinitate; ac per hoc res maxima, & pretiosissima, & ingens, dulcissimumque convivium, omnem saporem suavitatis exuperans; sed animæ nutrien-

dæ

dæ & delectandæ, non corpori accommo-
datum.

Qui sint autem fructus five utilitas hujus cibi, additur, cum dicitur, *Recolitur memoria passionis ejus, mens impletur gratia, & futura gloria nobis pignus datur*. Primus igitur fructus hujus convivii est memoria passionis Christi; ideo enim in duplici specie, panis & vini, Corpus & Sanguis Domini consecratur, ut species panis repræsentet Corpus a Sanguine separatum, ac per hoc mortuum; & species vini repræsentet Sanguinem separatum a Corpore, quamvis sub utraque specie Christus totus & vivens existat. Voluit enim Dominus, ut per hæc mysteria jugis & quotidiana memoria apud nos extaret venerandæ passionis suæ, per quam omnia mala evasimus, & omnia bona consecuti sumus. Hinc enim Dominus ipse dixit Apostolis suis de hoc Sacramento loquens: *Hoc facite in meam commemorationem* (Luc. 22.) & Apostolus Paulus hæc Domini verba exponens ait: *Quotiescumque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat*. (1. Cor. 11.) hoc est, Quotiescumque ad hoc sacrosanctum mysterium accesseritis, memores eritis, Christum Dominum vitam posuisse pro vobis; & hæc commemoratio durabit usque ad secundum adventum Domini, id est, usque ad mundi consumptionem. Voluit autem Dominus nos assidue memores esse passionis & mortis suæ, quia sciebat, hanc memoriam nobis utilissimam fore; ut memores tam admirabilis charitatis suæ erga nos, omnem spem nostram in illo poneremus, tum in vita, tum in morte. Quid enim negare pote-

poterit illis, pro quibus vitam ipse suam tam alacriter posuit?

Alter fructus hujus cœlestis convivii notatur in verbis illis, *Mens impletur gratia*: quod est privilegium Sacramenti Eucharistiæ singulare, quando cum debita præparatione suscipitur. Nam quemadmodum cibus corporalis res una est, & per manducationem ad stomachum trajicitur; tamen omnia membra corporis reficit, nutrit, roborat, exhilarat: contra verò nimia cibi abstinencia non stomachum solum inanem reddit, sed omnia membra debilitat, extenuat, deformia & languida reddit, ac tandem occidit: sic cibus iste divinus omnes animæ spirituales potentias reficit, nutrit, roborat. Memoria hoc sacro alimento impletur gratia dulcissimæ recordationis beneficiorum Dei, ac præcipuè passionis Dominicæ, per quam liberati & salvati sumus. Intelligentia hoc eodem alimento repletur gratia fidei, non habitualis tantum, sed etiam actualis: (*Actor. 15.*) fides autem purificat corda ab erroribus plurimis, & replet mentem intelligentia rerum divinarum, quæ incredibile gaudium parit. Denique voluntas hoc ipso alimento repletur gratia spei certissimæ, & charitatis ardentissimæ: quæ, cum sit regina virtutum, omnes virtutes ad se trahit; quarum possessione homo ditissimus cœlestium opum evadit. Sic igitur per hoc divinissimum Sacramentum mens repletur gratia.

Denique *futura gloria nobis pignus datur* per hoc idem salutiferum Sacramentum. Sumpta est autem metaphora pignoris, ab eo quòd inter homines non potest negari id, quod promissum est, quando in
fidem

fidem servandæ promissionis relictum est pignus. Reliquit autem Dominus Corpus suum in Eucharistia, ut pignus cœlestis beatitudinis. Proinde qui moritur, suscepto Corpore Dominico cum debita puritate & reverentia, is pignus ostendet, & a cœlesti felicitate excludi non poterit. Ostendit autem pignus, qui moritur unitus Christo per veram charitatem, quam reliquit in anima digna perceptio hujus salutiferi Sacramenti. Tunc enim egreditur anima de corpore, ut *sponsa innixa super dilectum suum*.

Atque hoc est, quod scribit sanctus Joannes in Apocalypsi, cùm dicit: *Beati mortui, qui in Domino moriuntur: (Apoc. 14.)* id est, Beati morientes, qui moriuntur conjuncti Domino, ut membra capiti. *Nemo enim ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis, qui est in cœlo. (Joan. 3.)* Filius autem hominis Christus non ascendit sine corpore suo, cui ipse est caput. Proinde soli illi moriuntur in Domino, qui, dum moriuntur, adhærent Domino, ut membra capiti: quod omnes obtinent, qui paulò ante mortem Christum in Eucharistia dignè percipiunt.

Atque hætenus de præparatione ægroti ad Viaticum percipiendum, antequam Viaticum ipsum sit præsens. Nam statim atque Sacrum viaticum allatum est, debet ægrotus eo modo, quo potest, assurgere, & Dominum suum vel in genua provolutus, vel certè inclinato capite adorare. Sæpe autem Dominus vires præbet, ut homines, etiam moribundi, in illa hora confurgant, & genua flectant. Sic enim legimus de S. Guilielmo Archiepiscopo Biturici.

turicenſi: Ut autem Dominum & Creatorem ſuum ad ſe veniſſe cognoverat, illico reſumptis viribus de ſtrato proſiliens, tamquam jam febris omnis abſceſſiſſet, non ſine ſtupore circumſtantium, maxime quòd jam fere in ſupremo ſpiritu poſitus videretur, concito gradu procedit obviam Salvatori ſuo, vires ſubminiſtrante charitate; flexiſque genibus, totus lachrymis diffluens, illum adorat: utque ſapiùs genua poſſit flectere, crebrò proſtratus erigitur; illique ſuum agonem tota devotione commendat; orans ut quidquid purgandum ſupereſt, ipſo purgare dignetur, ne quid funeſtus poſſit invenire inimicus.

Videtur autem mihi optimum factu, ut ægrotus antequam Domini Corpus accipiat, recitet, vel recitari audiat verſiculos illos ſancti Thomæ Aquinatis, qui ſimul fidem proteſtantur, & ipſam erigunt, & charitatem accendunt. Sunt autem hi:

*Adoro te devotè latens Deitas:
 Qua ſub his figuris verè latitas.
 Tibi ſe cor meum totum ſubjicit,
 Quia te contemplans totum deſicit.
 Viſus, guſtus, tactus in te fallitur,
 Sed auditui ſoli tutò creditur.
 Credo quidquid dixit Dei Filius,
 Nihil Veritatis hoc verbo verius.
 In cruce latebat ſola Deitas,
 Sed hìc latet ſimul & humanitas.
 Ambo tamen credens atque conſitens,
 Peto quod petivit latro pœnitens.
 Plagas, ſicut Thomas, non intueor,
 Deum tamen meum te conſiteor.
 Fac me tibi ſemper magis credere,
 In te ſpem habere, & diligere.
 O memoriale mortis Domini,*

Panis

*Panis verus vitam præstans homini ,
 Præsta mea menti de te vivere ,
 Et te illi semper dulce sapere .
 Pie pellicane Jesu Domine ,
 Me immundum munda tuo Sanguine ,
 Cujus una stilla saluum facere
 Totum mundum posset omni scelere .
 Jesu , quem velatum nunc aspicio ,
 Quando fiet illud , quod tam scio ,
 Ut te revelata cernens facie ,
 Visu sim beatus tua gloria ?*

His versiculis devotissimè recitatis, vel auditis, præmissa confessione ordinaria, *Confiteor Deo*, &c. & accepta Sacerdotis absolutione & benedictione, & dicto, *Domine non sum dignus*; summa, qua potest, humilitate & devotione adjungat. *In manus tuas Domine*, &c. & sacrosanctum ac cœlestem cibum secarè accipiat.

Sumpto Viatico, restat gratiarum actio pro tam eximio Dei beneficio: & præter orationes vocales, quæ ex piis libellis recitari solent, valde utile esset, ut qui Viaticum accepit, ingrederetur cubiculum cordis sui, & tacitus intra se meditaretur verba illa dulcissima Domini Jesu, quæ habentur in Apocalypsi: *Ecce sto ad ostium, & pulso, si quis aperuerit mihi, intrabo ad eum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum*. hæc enim propriè conveniunt illis, qui a sacra Communione recedunt: Dominus enim, qui hoc Sacramentum instituit in specie convivii, nihil aliud magis cupit, quàm ut Christiani ad convivium istud accedant: & hoc significatur illis verbis: *Ecce sto ad ostium, & pulso*; id est, ego me ipse invito ad commune convivium, ut simul pascar. Si quis mihi aperuerit, assentiens bono desiderio a me illi inspirato, ut simul con-

VIVA

vivamus ; *intrabo ad eum* , per sacrosancti convivii communicationem : & *cœnabo cum illo* , & *ipse mecum* . Deus enim cœnare dicitur nobiscum , quando delectatur de nostro spirituali profectu , juxta illud Prophetæ : *Latabitur Dominus in operibus suis* . (*Psal.* 103.) Et in eodem loco : *Jucundum sit ei eloquium meum* , ego *verò delectabor in Domino* . Quibus verbis exprimitur mutua delectatio , & quasi dulce convivium Dei cum anima , & animæ cum Deo . Deus enim delectatur de profectu spirituali animæ , & anima delectatur de acceptis a Deo beneficiis , quorum præcipuum est , quòd ipse idem per hoc magnificum Sacramentum cum anima quodam modo conglutinari dignetur .

Cogitet igitur anima fidelis post acceptum Viaticum , quàm dulce & quàm fructuosum sit habere hospitem Christum , dum sacræ illæ species durant , non solum ut Deum , sed etiam ut hominem ; & posse cum illo cum fiducia agere , & pericula atque angustias suas in exitu de corpore cum illo communicare , seque illi ex toto corde commendare , atque ab eo petere ut tentatorem reprimat , Angelum sanctum comitem sibi adjungat , atque ad portum salutis se perducatur .

C A P. VIII.

De octavo præcepto Artis bene moriendi, vicina jam morte, quod est de Unctione extrema.

Ultimum Sacramentum est Sacra unctio, quæ magnam consolationem ægroto adferre potest, si virtus ejus intelligatur, & ipsum Sacramentum opportuno tempore percipiatur. Duo sunt effectus hujus Sacramenti, ut Capite superiori dicebamus; sanitas corporalis, & remissio peccatorum. De utroque effectu paucis disseremus. De primo sic loquitur S. Jacobus: *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesia, & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini; & oratio fidei salvabit infirmum.* (Jac. 5.) Hæc sanè satis aperta & certa promissio est.

Cur autem rarissimè nostro tempore convalescant ægroti hac Unctione suscepta, duæ sunt causæ: una est, quia nostro tempore seriùs, quàm oporteret, hoc Sacramentum exhibetur ægrotis: neque enim per hoc Sacramentum miracula expectanda sunt, quale miraculum esset, si is, qui agit animam, continuò convalesceret. Verùm si hoc Sacramentum conferretur ægrotis quando periculosè ægrotare incipiunt, sæpe videremus effectum sanitatis, quæ non quidem in momento, sed tempore suo succederet: quæ causa est cur Extrema unctio non conferatur iis, qui propter commissâ crimina a carnifice interficiuntur: isti enim non nisi apertissimo miraculo a mortis periculo liberari possunt. Altera causa est, quia non semper expedit ægroto a morbo suo liberari, sed expedit potius mori; & oratio Ecclesiæ, qualis est, quæ funditur in hac

hac Unctione, non petit absolutè sanitatem ægroti; sed si utile illi sit ad salutem æternam eo tempore convalescere.

Alter effectus hujus Sacramenti est, Remissio peccatorum. Sic enim loquitur S. Jacobus, *Et si in peccatis fuerit, remittentur ei.* (Jac. 5.) Sed quoniam remissio peccati originalis propriè pertinet ad Baptismum; remissio peccati actualis, tum ad Baptismum, si baptizentur adulti; tum ad Sacramentum Pœnitentiæ: ideo Theologi docent, peccata, quæ remittuntur in Sacramento Unctionis extremæ, esse reliquias peccatorum. Sunt autem duo genera ejusmodi reliquiarum: aliquando enim reliquiae peccatorum dicuntur peccata ipsa lethalia, aut venialia, quæ post Sacramentum Pœnitentiæ jam susceptum commissa sunt, & non sunt postea Confessario manifestata; vel ex ignorantia, quia non sciebat pœnitens illa esse peccata lethalia; vel ex oblivione, quia memoriæ non occurrerunt; & ideo non quæsit ægrotus Confessarium, cui illa confiteretur. Has igitur reliquias peccatorum Sacra unctio delet. Et de hoc genere peccatorum dicit S. Jacobus: *Si in peccatis fuerit, remittentur ei.* Quod etiam satis apertè docent Concilium Florentinum & Tridentinum sess. 14. can. 2.

Aliud genus reliquiarum peccatorum est quidam horror & torpor, sive tristitia & mœror, quæ invadunt ægrotos: & huc respicit illa promissio S. Jacobi, *Et allevabit eum Dominus.* Exhilarat enim hoc Sacramentum ægrotos, quando attendunt ad promissiones divinas, quæ in hoc venerabili Sacramento exprimentur: atque ea de causa non deberet differri ad extremum illud tempus, quo ægrotus nihil audit, vel nihil intelligit.

Quanta verò sit utilitas huius Sacramenti, ex ipsa forma verborum intelligi potest. Inunguntur enim Sacro oleo præcipuè quinque loca corporis, in quibus sedes sunt quinque sensuum, videlicet sensus videndi, sensus audiendi, sensus olfaciendi, sensus gustandi, & sensus tangendi; & interim Sacerdos dicit: *Indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti per visum, auditum, & sic de aliis.* Et quoniam Oratio illa est forma Sacramenti; sine dubitatione ulla efficaciter operatur id, quod verba sonant, nisi aliquid impediatur ex parte suscipientis.

Quanta verò sint in hoc Sacramento liberalitas & benignitas Dei nostri, facile intelliget, qui cogitaverit quanta multitudo peccatorum profluat ex his quinque fontibus peccatorum. Atque hæc causa est, cur S. Malachias Episcopus Hibernus, cujus Vitam scripsit S. Bernardus, cum distulisset ad aliquot horas ministrare Sacramentum Unctionis extremæ cuidam nobili scæminæ ægrotanti, & illa interim vitam cum morte commutasset, tanto dolore correptus sit, ut in cubiculo mulieris defunctæ cum suis Presbyteris tota nocte jacuerit orans & lugens, culpæ suæ deputans, quòd illa pia mulier per Sacramentum Extremæ unctionis vel non convaluisset, vel tam largam indulgentiam peccatorum de Domini liberalitate non percepisset. Quia verò sanctus ille Episcopus amicus Dei erat, a Domino suo precibus & lachrymis obtinuit ut mulier illa resurgeret, & ab eodem sancto viro cum ingenti devotione inuncta, utrumque effectum Sacræ unctionis acciperet: nam & planè convaluit, & ad multos annos supervixit, & indulgentiam peccatorum, ut piè credimus, non amisit. Hoc exemplum

plum tanti viri, & ab alio sanctissimo viro fideliter litteris commendatum, potest omnibus facile persuadere, quanti fieri debeat hoc venerabile Sacramentum.

C A P. I X.

De nono praecepto Artis bene moriendi, vicina jam morte, quod est de prima tentatione diaboli, id est, de Hæresi.

PROpinquante morte, diabolus adversarius noster, *tamquam leo rugiens* (1. Pet. 5.) non deest tibi, sed tamquam ad prædam velox accurrit, & totis viribus in extrema illa lucta moribundum aggreditur. Primum verò prælium inchoare solet a tentatione circa fidem. Nam & res, quas credimus, non solum supra sensum, sed etiam supra rationem naturalem ascendunt; & ipsa eadem fides fundamentum justificationis nostræ est; & eo fundamento everso, omnis ædificatio bonorum operum corrui. Est autem hæc tentatio facile omnium gravissima, quia prælium nobis est cum adversario non solum doctissimo & acutissimo, sed etiam ejusmodi præliis assueto ab exordio mundi. Ipse omnes Principes hæreticorum seduxit, quorum non pauci, viri optimi & sapientissimi fuerant. Rectè igitur Apostolus nos admonet, dicens: *Non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem*, id est, adversus homines; *sed adversus spiritualia nequitia in cælestibus*, (Eph. 6.) id est, adversus dæmones, qui spiritus sunt, & spiritus nequissimi & astutissimi, & ex cælo aereo nos omnes vident. Arma nostra in hoc prælio non sunt disputationes, sed simplex veritatis fides. Sic

enim Principes Apostolorum nos docent : Apostolus Petrus , *Adversarius* , inquit , *vester diabolus , tamquam leo rugiens circumit querens , quem devoret ; cui resistite fortes in fide .* (1. Pet. 5.) & Apostolus Paulus , *In omnibus* , inquit , *sumentes scutum fidei , in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere .* (Eph. 6.) Itaque ex doctrina Apostolorum non oportet cum diabolo disputare , sed clypeo fidei excipere & retorquere omnia tela ipsius , quantumvis ignita & ardentia , id est , efficacia & subtilia esse videantur .

Habemus exemplum valde tremendum apud Petrum Barocium , Episcopum Patavinum , qui scripsit libros tres de Ratione bene moriendi . Is in libro secundo sic loquitur : *Fuere , quemadmodum audiui , duo quondam viri eruditissimi , & omnium qui ex eodem gymnasio essent , in disputando facile principes : ac iidem bene morati , maximeque religiosi . E quibus unus cum excessisset e vivis , ei qui superstes erat , in sua forte bibliotheca Scriptura sacra studiis incumbenti totus ardens apparuit ; territoque , ac quamam ei tam grandis poena causa foret , interroganti , gemens dolensque respondit : Cum essem migraturus e vita , venit ad me hostis antiquus ; & quoniam apprime eruditum noverat , sciscitari cepit , de fide quid crederem . Ego , quae in Apostolorum Symbolo sunt , credere me respondi . Ille exponi sibi quadam , quae minus lucida viderentur , rogavit . Exposui , ut in Symbolo Athanasii legeram . Neque enim lucidius aut verius exponi posse putabam . Tum ille , Non est , ait , ut putas : sed quae ad Patrem pertinent , partim aperta & vera , partim obscura & falsa sunt . Nam ipse quidem aeternus est , non tamen ut sem-*

Semper Deus, sic semper & Pater: sed prius Deus, postea Pater. Ad hac cum ego exclamarem hereticum esse documentum, doctrinamque diabolicam: Non est, inquit ille, clamoribus differendum, sed rationibus, si veritatis indaganda studio ducimur. Ego quid pro mea sententia sit, dicere facile possum: tu quid pro tua sit, explicare si poteris, ab errore me grandi liberaveris. Ipse miser, qui ingenio & doctrina mea magis quam equum erat confiderem, cum eo tamquam cum uno quolibet hominum ceterorum disputare coepi; tandemque rationibus, quas mihi ex adverso plurimas ingerebat, &, quod magis admiratus sum, Scriptura sacra testimoniis in errorem me paulatim tam nefarium misit, ut jam neque Filium neque Spiritum sanctum Deum putarem. Interim rapuit animam mors, & qualem reperit, Iudici obtulit. Ab eo discedere in hunc ignem sum iussus: quem, etsi maximus est, tolerabilem tamen utcumque putarem, si post mille annorum millia finiendus foret. Sed aternus est, idemque tantus, quantum nulla apud nos vidit atas; ut me in singulis ferme horas scientia mea poeniteat, qua in tam immane precipitium me dejecit: & hac dicens evanuit. At ille tum rei novitate, tum verò amici damno permotus, ut in se primum reversus est; cum iis, qui sibi amicissimi erant, quod viderat, contulit; petiitque quidnam adversus ejuscemodi rem factum optimum ducerent. Decretum in commune est, ut ad eam se quisque fidem reserret, quam Catholica servat Ecclesia. Paulo post in agrotationem, ex qua mortuus est, incidit. Et ecce ad eum itidem antiquus hostis, prioris disputationis successu animosior venit; querit de fide, quid credat. Respondet, credere se quae Mater Ecclesia credit. Rursus antiquus hostis, quidnam credat

Mater Ecclesia, sciscitatur. Et ille, Quod ego, inquit; atque in hunc modum, audientibus his, qui astant, veluti ab aliquo interrogatus, Credo qua credit Ecclesia, & Ecclesia credit qua ego credo, tantisper dicere non cessavit, dum animam redderet. Ita factum est; ut delusa inimici versutia, ipse in cœlum migraret. Et post paucos dies amicis, quos quidam in hujusmodi re factu optimum videretur, consuluerat, longè alio habitu corporis apparens, gratias egit, quod eorum consilio ad cœleste Regnum ascenderat: Qua nos uti sunt gesta describere superfluum arbitrati non sumus, ut horum vel infortunio vel successu discere unusquisque posset, de fide cum diabolo disputari non oportere: sed satis esse, si ad eam unusquisque se referat fidem, quam Catholica servat Ecclesia. Hæc Barocius, cui nihil est, quod addamus.

C A P. X.

De decimo præcepto Artis bene moriendi, vicina jam morte, quod est de secunda tentatione, id est; de Desperatione.

Altera tentatio solet esse de Desperatione, qua tentatione diabolus solet non solum improbos homines, sed etiam valde pios aliquando vexare. Et quidem homines valde improbos satis faciliè imminente morte in desperationis barathrum detrudit: subjicit enim ante oculos mentis omnia omnino crimina, quæ dum viverent, gesserunt: ut de quodam milite scribit venerabilis Beda in libro 5. Historiæ gentis suæ, cujus hæc sunt verba: (*Lib. 5. cap. 14.*) *Fuit quidam temporibus Coenredi, qui:*

qui post Edilredum regnavit, vir in laico habitu atque officio militari positus: sed quantum pro industria exteriori Regi placens, tantum pro interna suimet negligentia displicens. Admonebat ergo illum sedulo ut confiteretur, & emendaret ac relinqueret scelera sua, priusquam subito mortis superventu tempus omne poenitendi & emendandi perderet. Verum ille, licet frequenter admonitus, spernebat verba salutis; seseque tempore sequenti poenitentiam acturum esse promittebat. Inter hac taetus infirmitate, cecidit in lectum, atque acri cepit dolore torqueri. Ad quem ingressus Rex (diligebat enim eum) multum hortabatur ut vel tunc, antequam moreretur, poenitentiam ageret commissorum. At ille respondebat, non se tunc velle confiteri peccata sua, sed cum ab infirmitate resurgeret; ne forte exprobrarent sibi sodales, quod timore mortis faceret ea, quae sospes facere noluerat. Fortiter quidem, ut sibi videbatur, locutus, sed miserabiliter, ut postea patuit, daemoniaca fraude seductus est. Cumque morbo ingravescente, denuo ad eum inviscendum ac docendum Rex intraret, clamavit statim miserabili voce: Quid vis modo? quid huc venisti? non enim mihi aliquid utilitatis aut salutis potes ultra conferre. At Rex, Noli, inquit, ita loqui; vide ut sanum sapias. Non, inquit, insanio, sed pessimam mihi conscientiam certus pra oculis habeo. Paulo ante intraverunt ad me duo pulcherrimi juvenes, & resederunt circa me, unus ad caput, & unus ad pedes; protulitque unus libellum perpulchrum, sed valde modicum, ac mihi ad legendum dedit; in quo omnia quaecumque bona feceram intuens scripta reperi; & haec erant nimis pauca & modica.

Tunc subito supervenit exercitus malignorum & horrendorum spirituum. Tunc ille, qui obscuritate tenebrosa faciei, & primatu sedis major esse vedebatur, proferens codicem horrenda visionis, & magnitudinis enormis, & ponderis pene importabilis, iussit uni ex satellitibus suis mihi ad legendum deferri. Quem cum legissem, inveni omnia scelera, non solum qua opere vel verbo, sed etiam qua tenuissima cogitatione peccavi, manifestissime in eo tetris esse descripta literis. Sic loquebatur miser desperans; & non multo post defunctus, poenitentiam, quam ad breve tempus cum fructu venia facere supersedit, in aeternum sine fructu poenis subditus facit. hæc venerabilis Beda. Ubi manifestè videmus, hostem nostrum diabolum primum egisse cum isto miserabili milite, ut non ageret poenitentiam, spe vitæ longioris; deinde adegisse eum ad desperationem.

Alterum exemplum habetur apud eundem Auctorem in sequenti capite, ubi sic loquitur: (Lib. 5. c. 15. Hist.) Novi, inquit, ipse fratrem, quem utinam non nossem; cujus etiam nomen, si hoc aliquid prodesset, dicere possem, positum in Monasterio nobili, sed ipsum ignobiliter viventem. Hic percussus languore, atque ad extrema perductus, vocavit fratres, & multum mœrens ac damnato similis, coepit narrare quia videret inferos apertos, & satanam immersum in profundum tartari: Caipham quoque cum ceteris, qui occiderunt Dominum juxta eum flammis ultricibus contraditum; in quorum vicinia, inquit, heu! misero mihi locum afficio aeterna perditionis esse preparatum. Audientes hac fratres coeperunt diligenter hortari, ut vel tunc adhuc positus in

corpore pœnitentiam ageret. Respondebat ille desperans: Non est mihi modo tempus vitam mutandi, cum ipse viderim iudicium meum jam esse completum. Talia dicens sine Viatico abiit, & corpus ejus in ultimis est Monasterii locis humatum. hæc Beda. Quod autem hic miserabilis Monachus dicit, non fuisse tunc sibi tempus vitam mutandi, non ex veritate, sed ex diaboli persuasione dicit. Spiritus enim sanctus apertissime clamat per Ezechielem (Ezech. 18. & 33.) Prophetam, Deum semper esse paratum amplecti eos, qui convertuntur a peccato ad pœnitentiam: quod apertius docet sanctus Leo Papa in Epistola ad Theodorum For-Juliensem Episcopum his verbis: *Misericordia Dei nec mensuras possumus ponere, nec tempora definire; ad quem nullas patitur venire moras conversio, dicente Spiritu Dei per Prophetam: Cum conversus ingemueris tunc saluus eris.*

Addam exemplum unum vel alterum, quibus demonstratur, a dæmone tentari etiam piissimos viros in exitu de hac vita de peccato desperationis. Extat apud Laurentium (Tom. 5. ad diem 27. Septemb.) Suerium Vita B. Comitis Elzearii, qui vixit in virginitate cum conjuge sua Dalphina, & post sanctissimam mortem multis signis & miraculis claruit. Is tamen in exitu de hac vita tentationes gravissimas toleravit: sic enim scribit Auctor in ultimo capite: *Ad extremum in agone positus, vultum prætulit valde terribilem, unde colligi liceret, eum in magno versari labore ob quadam illi objecta: atque sub ejusmodi conflictu exclamavit: Magna est demonum vis; sed eam penitus enervarunt virtus & merita sacrosanctæ Incarnationis & Passionis Iesu Christi.*

sti . Post paululum rursus exclamans ait : Planè vici . Post aliquantulum temporis spatium , cum ingenti clamore dixit : Totum me divino iudicio committo . Atque his dictis reparatus est vultus ejus , & quodam rubore atque splendore , multaque elegantia perfusus reddidit spiritum .

Alterum exemplum multò adhuc terribilius , extat apud Joannem Climacum , qui refert , Monachum quemdam valde venerabilem , nomine Stephanum , cum annos circiter quadraginta in eremo vixisset , jejuniis , vigiliis , lachrymis , precibus , aliisque virtutibus exornatus , ad exitum tandem pervenisse . Cum autem in extremo illo agone constitutus , a dæmonibus multorum criminum reus fieret , ut ad desperationem impelleretur ; repentè obstupuisse animo , & apertis oculis clara voce respondere cœpisse , aliquando quidem : *Ita sanè , revera ita est , sed pœnitentia & lachrymis crimen dilui : aliquando verò : Non est ita , mentimini .* deinde rursum : *Verum loquimini , sed fleui , sed ministravi .* in quibusdam tamen : *Verè me accusatis , & quid respondeam non habeo .* Atque ita obiit , ambiguum relinquens , salvusne an reprobus esset . Hæc igitur & alia ejusdem generis exempla nos monent , ut ante horam illam sollicitè conscientiam nostram expurgemus , & numquam de misericordia Domini diffidamus .

C A P. XL

*De undecimo praecepto Artis bene moriendi
vicina jam morte, quod est de tertia
tentatione, id est, Odio Dei.*

ADversarius noster diabolus non solum
niritur quantum potest ut moribundos
spoliet fide, & spe, & inducat in hæresim
& desperationem; sed etiam contendit ami-
cos Dei ab amicitia ejus separare, & indu-
cere in odium Dei, & blasphemias, & ma-
gicas artes. Isti ut plurimum non timent
mortem, nec poenas geliennæ. Sperant e-
nim se apud inferos felicem vitam acturos,
utpote socios dæmonum, quos in inferis
regnare arbitrantur. Scribunt de hac re Gril-
landus in libro de Sortilegis, quæstione no-
na, numero secundo, & ex eo Martinus
del Rio libro sexto Disquisitionum magica-
rum; capite primo, sectione tertia. Sic igitur
loquuntur hi Auctores: Postquam captæ
sunt maleficæ, ut ipsæmet sæpe fassæ sunt,
tunc diabolus nihil aliud satagit, nec labo-
rat in alio, nisi in persuadendo ut persistant
in sententia usque ad mortem. Adducantur
licet in supplicii locum, ignisque succenda-
tur; se illorum corpora & laqueo & flam-
mis palam erepturum, facturumque ut ex
flammarum contactu nullum dolorem per-
cipiant. Quod si mori illas contingat incen-
dio, mortem illam cruciatus expertem fore;
migraturas ex hujus vitæ miseriis absque
supplicii sensu, ut in futuræ vitæ beatitudi-
nem transferantur: illic eas dæmonibus similes
fore, eodem robore, scientia, divitiis, poten-
tia, voluptate, quibus ipse dæmon potitur ac-
pollet, fore donandas: sic diabolus mendax
fallit.

Sunt:

Sunt præterea quidam alii, qui quamvis malefici vel magi propriè non sint, tamen sic ab avaritia excæcati sunt, ut parùm omnino ab infidelibus absint. Neque enim sine causa beatus Apostolus avaritiam appellavit idolorum servitutem. (*Eph. 5. Coloss. 3.*)

Ego ipse invisens aliquando ægrotum morti propinquum, cùm inciperem loqui de præparatione ad exitum de præsentì vita, respondit constanti animo, & sine ullo metu, ac dixit: *Ego, Domine, cupivi alloqui te, non pro me, sed pro conjuge mea, & filiis meis: ego enim propero ad inferos, neque est quod aliquid pro me agas*, hæc verò protulit animo tranquillo, ac si de itinere ad villam vel oppidum aliquod loqueretur. Ita nimirum diabolus animam ejus sibi subjecerat, ut non cuperet nec vellet ab eo divelli. Nec tamen magus aut necromanticus erat, sed artem exercebat valde periculosam, & intentus lucro per fas & nefas, oblitus videbatur non solùm Dei, sed etiam animæ suæ. Summa est, cùm multis verbis illum ad meliorem mentem revocare tentassem, nihil efficere potui. Cupiet fortasse aliquis nosse, quam ille artem exerceat, dicam, ut ejus interitus aliis hominibus ejusdem artis, si qui sunt ei similes, profit ut resipiscant. Procurator causarum erat, ex illorum numero, qui non multùm laborant, utrùm causam justam an injustam defendendam suscipiant. Atque interim utrique parti injuriam faciunt, modò ipsi marsupium impleant.

Addam unum, quando in hunc sermonem incidi. Vir quidam apprimè doctus cùm sæcum ageret, & merita causæ cujusdam exponeret; ego sermonem ejus interrumpens ajo: Videris mihi causam injustam
fove-

fovere, ille assentiens respondit: Ego non sum Advocatus veritatis aut iustitiæ, sed clientis mei, meum est exponere merita causæ, quam defendendam suscepi: Iudex viderit, pro qua parte sententiam ferat. At ego, Nolo, inquam, mihi fidem habeas, sed sancto Thomæ Aquinati, (2.2.9.71. art. 3.) Doctori summo & sanctissimo, is enim in secunda Parte Summæ Theologicæ sic loquitur: Respondeo, dicendum, quod illicitum est alicui cooperari ad malum faciendum, sive consulendo, sive adjuvando, sive qualitercumque consentiendo, quia consilians & coadjuvans quodam modo est faciens: & Apostolus dicit ad Romanos scribens, quod digni sunt morte non solum, qui faciunt peccatum, sed etiam qui consentiunt facientibus. (Rom. 1.) Unde, ut supra dictum est, omnes tales ad restitutionem tenentur. Manifestum est autem, quod Advocatus auxilium & consilium prestat ei, cuius causæ patrocinator, unde si scienter injustam causam defendit, absque dubio graviter peccat, & ad restitutionem tenetur ejus damni, quod contra iustitiam per ejus auxilium altera pars incurrit, si autem ignoranter injustam causam defendit, putans esse justam, excusatur secundum modum quo ignorantia excusari potest, hæc sanctus Thomas: explicat autem Cajetanus Cardinalis ultima verba sancti Thomæ, dicens: Qui omnino defendisset, sive justam sive injustam causam, quamvis nesciat injustam esse, non ex ignorantia, sed cum ignorantia, qua non excusat; patrocinator injuste. Qui etiam non curant discernere & penetrare, an justam vel injustam causam suscipiant, manifestè negligunt scire id, quod tenentur scire: hæc ille.

Ad

Ad has tentationes addi potest alia, quæ non tam nocet quam prodest, quamvis diabolus ea utatur ut noceat. Solet enim ipse hostis generis humani plerumque adesse, seque terribili facie ostendere morituris, ut eos si decipere non potest, saltem impediat ab alacritate & studio orationis. Sic de beato Martino scribit Severus Sulpitius, morienti apparuisse diabolum, eique a sancto Martino dictum: *Quid hic astas cruenta bestia? nihil in me funestè reperiēs.* Scribit quoque venerabilis Petrus Damiani in Vita sancti Odilonis, apparuisse prædicto Odiloni paulò ante mortem diabolum terribilissima specie, de quo sic ipse beatus Odilo locutus dicitur: *In ipsa mea decisionis hora, in illo angulo (ostendebat enim quasi digito locum) vidi figuram quamdam trucem nimis atque terribilem, qua mihi teterima sua visionis horrorem atque formidinem tentavit incutere: sed Christi confortante virtute, nulla me potuit infestatione nocere.* Scribit enim sanctus Adelelinus Sagien-sis (22. Aprilis.) Episcopus apud Laurentium Surium in Vita sanctæ Opportunæ virginis, morienti sanctæ Opportunæ apparuisse diabolum in specie nigerrimi Æthiopis, cujus capilli & barba distillabant quasi picem calidam & liquidam, oculi ejus erant quasi ferrum ignitum, quod de fornace multis scintillis emicans produçitur: de ore & naribus ejus flamma exhibat, & vapor sulphureus.

Cur autem Deus permittat sanctos viros ejusmodi visionibus exerceri, docet Angelus Domini in Vita sancti Alcardi, quæ extat apud Laurentium Surium ad diem quindecimum Septembris. Nam cum diabolus esset in quodam Monasterio intentus

ad

ad prædam, Angelus sanctus ejus Monasterii Custos, dixit ad diabolum: *Habebis hic ministerium Monachis quidem fructuosum, sed non tibi proficuum; illis ad expiationem, sed tibi ad confusionem*, & respondente diabolo: *Numquid ego his aut ullis Christiculis debitor sum ad salutem?* respondit Angelus: *In hoc, inquit, his debitor es; quia si quid in eis est, quod refecari debeat, horrore visionis tue purgabitur*. Deinde paulò post idem Angelus sancto Aicardo de diabolo dixit: *Ne verearis a facie ejus: nulla ei in hac Christi familia ad nocendum data potestas est, præterquam quòd animabus e corpore exituris visio illius expiabilem terrorem incutit, ut si in eis aliquid est quod refecari debeat, horrenda illius visionis terrore expietur*.

C A P. XII.

De duodecimo præcepto Artis bene moriendi, vicina jam morte, quod est de remedio primo adversus tentationes diaboli.

EXposuimus Capitibus superioribus tentationes quatuor, quæ moribundos graviter vexare solent: adversus eas tentationes duo remediorum genera adhiberi possunt. Unum est pro iis qui compotes sunt rationis, & audire & intelligere possunt, quæ ipsis dicuntur: alterum est generale pro omnibus, idque utilissimum atque tutissimum.

Quod ad primum attinet, si tentatio fidem Catholicam impugnât, nullo modo expedit, ut supra diximus, cum diabolo disputare. Sed generatim admonendi sunt ægroti, qui tentantur, ut si tentatio versatur circa naturam Dei, qui unus in essentia, & unus in personis credendus est, cogitent quàm.

quàm multa ignoramus de rebus creatis , non solum spiritualibus , sed etiam corporalibus : siquidem magna pars hominum non facile credere potest , stellas firmamenti singulas majores esse toto orbe terrarum : & tamen hoc ipsum Mathematici facile demonstrant esse verissimum . Quòd si res ista , quæ corporalis est , non intelligitur a plurimis , qui tamen fidem habent , hominibus doctis : cur non credent de natura Dei id , quod ipse Deus per Apostolos & Prophetas revelavit , & signis ac miraculis plurimis & maximis confirmavit ?

Quòd si tentatio ad ea pertineat , quæ Deum fecisse & in dies facere credimus , quale in primis est transmutatio panis & vini in Corpus & Sanguinem Christi , remanentibus accidentibus panis & vini ; adhibenda sunt exempla rerum innumerabilium , quas credimus Deum fecisse , cum earum nullam rationem reddere possimus . Quis capiat , mundum universum solo Dei nutu ex nihilo fieri potuisse ? & tamen multi id credunt , qui mysterium Eucharistiæ adduci non possunt ut credant . Quis igitur crederet , corpora omnium defunctorum redacta in cineres vel in pulveres , aut a bestiis vorata , vel in herbas conversa , jussu Domini in momento resurrectura ? & tamen hoc omnes Catholici facile credunt , & in Symbolo confitentur , & credit hoc ipsum Job ante aliquot annorum millia ; ait enim : *Scio quòd Redemptor meus vivit , & in novissimo die de terra surrecturus sum ; & rursum circumdabor pelle mea* (Job. 15.) Ex his igitur & aliis id genus mirandis operibus Dei , quæ superant caput nostrum , facile credi possunt alia , quæ nobis Ecclesia Catholica credenda pro-

po-

ponit , cū sit Ecclesia , Apostolo teste , columna & firmamentum veritatis. (1. Tim. 3.) Hæc & similia proponi possunt iis , qui tentantur circa Fidem .

Qui verò tentationes patiuntur circa Spem , iis proponenda est magnitudo planè infinita misericordiæ Dei , quæ longè superat numerum & molem omnium peccatorum . Sic enim loquitur Spiritus sanctus per Davidem in Psalm. 144. *Miserator & misericors Dominus , patiens , & multum misericors . Suavis Dominus universis , & miserationes ejus super omnia opera ejus .* Item proponenda est propitiatio Mediatoris , de qua sanctus Joannes dicit : *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris ; non pro nostris autem tantum , sed etiam pro totius mundi .* (1. Ioan. 2.) Proponenda quoque est virtus pœnitentiæ , quæ si ex corde verè contrito procedat , numquam apud Deum repulsam accipiet : verissimè enim scripsit Propheta : *Cor contritum & humiliatum Deus non despiciet .* (Ps. 50.) Proponendum etiam est exemplum filii prodigi , qui vix illa verba protulerat , *Pater peccavi in cælum , & coram te .* (Luc. 15.) cū statim patris viscera commota sunt , & in complexum filii ruit , & iussit indui tunica pretiosa , & imponi annulum in digitum ejus , & parari convivium solemne , quia filius ejus perierat , & inventus erat .

Denique proponendum est exemplum sancti Pauli , qui dum adhuc Ecclesiam persequeretur , præventus a gratia Dei mutatus est de persecutore in prædicatorem . Id quod ipse idem scribit factum esse , ut omnes peccatores ejus exemplo converterentur , & nemo , quantumvis scelestus , desperaret de misericordia Dei . *Fidelis* , inquit , *sermo , & omni acceptione dignus ; quod Christus*

Itus Iesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere; quorum primus ego sum; sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primò ostenderet Christus Iesus omnem patientiam, ad informationem eorum, qui credituri sunt illi in vitam aeternam. (1. Tim. 2.)

Qui autem tentantur a dæmone tentatione gravissima contra charitatem Dei, & incitantur ad odium Dei, & amorem diaboli; docendi sunt primo loco, diabolum esse mendacem, dicente Domino: *Cùm loquitur diabolus mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est, & pater ejus. (Joan. 8.)* Ubi illud, *& pater ejus*, significat, diabolum esse patrem mendacii, ut sanctus Augustinus & sanctus Joannes Chrysostomus docent. (*Tract. 41. in Joan. Hom. 42. in Joan. Gan. 3.*) Diabolus enim primùm omnium mentiri cœpit, cùm ait Evæ, & per illam Adamo: *Nequaquam moriemini.* Deus enim dixerat Adamo ut non comederet de ligno vetito, si vellet numquam mori: diabolus autem contra dixit, ut comederent, quia non morerentur. Itaque diabolo nulla fides haberi debet, cùm sit mendax, & pater mendacii. Deinde diabolus jam judicatus est ad ignem aeternum, cum omnibus qui illum sequuntur, sic enim Dominus dicet in die judicii: *Ite maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus. (Matth. c. 25.)* Errant igitur quicumque diabolo se subjiciunt. sperantes se cum diabolo post mortem apud inferos regnatos, & opes ac voluptates maximas habituros. Denique experimento constat omnia diaboli promissa esse fallacia: nemo enim ex iis, qui ad notitiam nostram venire potuerunt, adhuc inventus est, qui

the-

thesauros ingentes a diabolo promissos acceperit; neque qui adjudicati ad carceres, vel triremes, vel ad ipsam mortem a legitima potestate, per diabolum eripi potuerint.

Hæc tria si cupidis hominibus seriò cogitarentur, fortasse pauci aut nulli essent, qui a Deo vero, verèque omnipotente, & sapientissimo, & optimo, ad diabolum mendacissimum, & mendicissimum, nec non miserrimum deficere auderent.

De quarta tentatione nihil est, quod dicamus, cum jam satis abundè constiterit, eam tentationem non tam noxiam quàm salutarem morientibus esse. Si quis tamen velit remedium ex Scripturis, ad eam faciliùs tolerandam, legat ipse, vel jubeat sibi legi, dum horribilis illa visio durat, Psalmum vigesimum sextum, qui incipit: *Dominus illuminatio mea, & salus mea.*

C A P. XIII.

De tertiodecimo præcepto Artis bene moriendi, vicina jam morte, quod est de secundo remedio adversus tentationes diaboli.

EXplicavimus remedium primum adversus singulas tentationes diaboli: nunc explicabimus remedium secundum, quod erit commune omnibus tentationibus. Hoc magnum & salutare remedium in oratione positum est, si ipse pro se ægrotus orare possit, si alii pro ipso orent, si ipsius ægroti & astantium oratio conjungatur. Id enim constat, multum valere orationem timentium Deum, præsertim cum pro comperto habeamus, non posse diabolum tentare, nisi quantum Dominus illi permittit. Est enim quasi leo rugiens, vel ca-
nis

nis rabidus catena ferrea alligatus, qui non potest pro arbitrio mordere, sed quantum Deus, qui catenam manu sua potentissima regit, illum mordere finit. Hoc docet in primis sanctus Augustinus, exponens verba illa Psalmi: *Dic anima mea: Salus tua ego sum.* (Psal. 33.) Et adferens exemplum sancti Job, Ostendit, inquit, hoc Deus in causa viri illius sancti Job, quia & ipse diabolus auferendi hac temporalia non habet potestatem, nisi cum acceperit a summa illa potestate. Invidere potuit sancto, numquid nocere potuit? Accusare potuit, damnare numquid potuit? Numquid valuit aliquid tollere? numquid vel unguem, numquid vel capillum ledere, nisi Deo diceret: *Mitte manum tuam?* Quid est, *Mitte manum tuam?* Da potestatem. Accepit. Ille tentavit, ille tentatus est: tentatus tamen vicit, tentator victus est. Deus enim, qui diabolo permiserat ut illa tolleretur, ille servum suum interiorius non deseruerat, & ad ipsum diabolum superandum, animam servi sui frameam sibi fecerat. Quantum valet hoc? de homine dico. Victus in Paradiso, vicit in stercore. Ibi victus est a diabolo per mulierem, hic vicit diabolus & mulierem.

Hoc ipsum, quod sanctus Augustinus docet, nihil posse diabolum, nisi quantum permittit Deus, exemplo suo docuerunt sanctus Antonius & sanctus Franciscus. De sancto Antonio sic loquitur sanctus Athanasius, qui ejus Vitam scripsit: *Antonius multitudine demoniorum vallatus, quasi de inimicis luderet, dicebat: Si virium aliquid haberetis, sufficeret unus ad praelium, sed quoniam Domino vos enervante frangimini, multitudine tentatis inferre terrores; cum hoc ipsum infirmitatis indicium sit, quod ir-*
ratio-

rationabilium induitis formas bestiarum. Rursumque confidens agebat: Si quid valeatis, si vobis in me potestatem Dominus dedit, devorate concessum: si verò non potestis, cur frustra nitimini? signum enim Crucis & fides ad Dominum, inexpugnabilis nobis murus est.

De sancto Francisco eadem fere narrat sanctus Bonaventura. *Loca, inquit, solitaria quarens, ad solitudines derelictas oraturus nocte pergebat: ubi demonum pugnas horribiles frequenter sustinuit, qui secum sensibilibus confligentes, nitebantur ipsum ab orationis studio perturbare. (S. Bonav. in vita S. Francisci cap. 10.) Ipse verò armis munitus cœlestibus, quantò vehementius impetebatur ab hostibus, tantò fortior in virtute, & ferventior reddebatur in opere; fidenter dicens ad Christum: Sub umbra alarum tuarum protege me, a facie impiorum, qui me afflixerunt. Ad demones autem: Facite quidquid in me valetis, maligni spiritus & fallaces. Non enim potestis, nisi quantum vos manus superna relaxat: & ego ad perferendum omnia, qua ille infligenda decreverit, cum omni jucunditate paratus affisto. Quam mentis constantiam superbi demones non ferentes, abscedebant confusi. Hoc igitur iacto solidissimo fundamento, quòd diabolus nihil possit, nisi quantum ei Deus permittit, dubitari non potest, quin oratio fervens ad Deum, sive ægroti, sive adstantium, multum omnino valeat, præsertim si ii, qui orant, sint amici Dei.*

Habemus huius rei præclarissimum exemplum apud sanctum Gregorium in libro quarto Dialogorum, qui etiam hoc ipsum exemplum in Monasterio suo contigisse, & inter concionandum narrasse se dicit. Hæc sunt
ejus

Eius verba: Is, inquit, de quo in Homiliis coram populo me narraſſe jam memini, inquietus valde puer fuit, Theodorus nomine, qui in Monasterium meum fratrem ſuum neceſſitate magis quàm voluntate ſecutus eſt. (Lib. 4. cap. 3. Dial.) Cui nimirum grave erat, ſi quis pro ſalute ſua aliquid loqueretur, bona enim non ſolum facere, ſed etiam audire non poterat. Numquam ſe ad ſancta converſationis habitum venire, jurando, irascendo, deridendo teſtabatur. In hac autem peſtilentia, qua nuper huius urbis populum magna ex parte conſumpſit, percuffus in inguine, eſt perductus ad mortem. Cumque extremum ſpiritum ageret, convenerunt Fratres, ut egreſſum illius orando protegerent. Jam corpus eius ab extrema parte fuerat premortuum, in ſolo tantum pectore vitalis adhuc calor anhelabat. Cuncti autem Fratres tantò cœperunt pro eo enixius orare, quando eum jam videbant ſub celeritate diſcedere. Tunc repente cœpitiſdem Fratribus aſſiſtentibus clamare, atque cum magnis vocibus orationes eorum interrumpere, dicens: Recedite, recedite. Ecce draconi ad devorandum datus ſum, qui propter veſtram præſentiam devorare me non poteſt, caput meum jam ſuo ore abſorbuit: date locum ut me non ampliùs cruciet, ſed faciat quod facturus eſt. Si ei ad devorandum datus ſum, quare propter vos moras patior? tunc Fratres cœperunt ei dicere. Quid eſt quod loqueris, frater, ſignum tibi ſancta Crucis imprime. Reſpondit ille dicens: Volo me ſignare, ſed non poſſum, quia ſquamis huius draconis premor. Cumque hoc fratres audirent; proſtrati in terram cum lachrymis cœperunt pro ereptione illius vehementiùs orare. Et ecce ſubito cœpit ager clamare dicens: Gratias Deo.

Deo, ecce draco ille, qui me ad devorandum acceperat, fugit, orationibus vestris expulsus stare non potuit: pro peccatis meis modo intercedite, quia converti paratus sum, & secularem vitam funditus relinquere. Homo ergo, qui jam, sicut dictum est, ab extrema corporis parte fuerat premortuus, reservatus ad vitam, toto corde ad Deum conversus est; & postquam mutatus mente diu est flagellis adstrictus, tum ejus anima carne soluta est. Hæc sanctus Gregorius.

Discant igitur qui morientibus assistunt, non tam cum agroto loqui, quam Deum pro eo ardentem orare. Neque quoscunque homines ad visendum agrotum in extremis constitutum admittere, sed viros pios & probos, qui suffragiis suis multum valeant apud Deum. Multum enim valet oratio iusti assidua & fervens. Et quemadmodum diabolus, quia modicum tempus habet, omnem movet lapidem in eo temporis articulo; sic etiam, & multò amplius debent fideles amici juvare precibus & lachrymis fratres suos de præsentis sæculo exeuntes.

C A P. XIV.

De quartodecimo præcepto Artis bene moriendi, vicina jam morte, quod est de iis, qui non ex consuetudo morbo, sed ex alia causa moriuntur.

DOcuimus hætenus, qua ratione comparare se debeant ad mortem, qui ex morbo diuturno decumbunt: nunc addere visum est, quid illis faciendum, si qui non ex morbo diuturno, sed aliunde in periculo mortis versantur. Sunt autem tria hominum genera, quibus extra morbum consuetum

imminet mortis discrimen. Aliis enim ad-
est mors propinqua, improvsa, & certa,
quales sunt qui corripuntur apoplexia, vel
feriuntur cœlesti fulmine. Aliis adest mors
propinqua, nec improvsa, nec certa, sed
valde probabilis, quales sunt, qui vel bellum
gerunt cum hostibus, vel in alto mari cum
fluctibus & ventorum flatibus pugnant. A-
liis denique propinqua mors est, nec im-
provsa, nec incerta, quales sunt, qui de-
creto Judicis a carnifice feriuntur.

Primi generis homines nullum aliud re-
medium habent, nisi quotidianam, vel po-
tius continuam mortis memoriam. Atque
ad hos propriè pertinet gravissima illa Do-
mini Salvatoris admonitio: *Vigilate, quia
nescitis diem, neque horam.* (Mat. 25.) Gra-
vis quidem, sed pretiosa necessitas, quæ ad
optima & utilissima compellit. Si diceret
Dominus, Vigilate nudi in aere frigidissimo
donec congeletis, & disruptis undique car-
nibus extingamini, ut Quadraginta Marty-
res olim vigilaverunt: nonne id faciendum
esset, ut securi ad æternam felicitatem læti
perveniremus? & si diceret: Vigilate nudi
& craticulæ alligati, donec a subiecto igne
ardenti cum intimo & acerrimo dolore con-
sumpti de vita recedatis, ut quondam cum
sancto Laurentio actum fuisse legimus: non-
ne id quoque alacri animo faciendum es-
set, ut gehennam ignis æterni evaderemus?
At non hoc jubet Dominus Deus noster
omnibus nobis; sed ut vigilemus, ne dor-
mientibus nobis fur nocturnus adveniat, &
aurum charitatis, vel gemmas pretiosissimæ
castitatis, vel thesaurum fidei, aut alia ver-
ræ virtutis bona nobis in peccato dormien-
tibus eripiat: & somno peccati lethalis op-
pressi, & morte præoccupati, Regni cœle-
sti

itis jacturam faciamus, & in gehennam igne inextinguibili ardentem projiciamur. At pauci sunt, qui sic repente moriantur, ut nullum eis remedium afferri queat. Esto, pauci sint; unde nosti te non futurum unum ex illis? & si de illis paucis unus eris, quid proderit tibi multitudo eorum, qui ejusmodi periculum evaserunt? Audi ergo, quando licet tibi tam horrendum malum evadere, consilium Patris nostri Dei clamantis & dicentis: *Vigilate, vigilate, quia nescitis diem, neque horam.*

Alteri generi hominum, qui vel in bello repente mortui cadunt, vel in mari vi tempestatis ab undis absorpti extinguuntur, tria videntur esse necessaria ut feliciter moriantur. Primum est, ut ad bellum non accedant, nisi constet eis bellum esse justum; aut si non sponte, sed coacti a proprio Principe arma capiunt, saltem non sciant, bellum esse injustum. Sic enim docet S. Augustinus in libris contra Faustum Manichæum. (*Lib. 22. c. 79.*) Scribit enim, aliam esse rationem Principis imperantis, aliam militis obsequentis. Ac Principem non posse bellare docet, nisi sciat bellum esse justum: militem autem posse, modò non sciat bellum esse injustum. Alterum est, ut in bello leges observent sancti Joannis Baptistæ, qui interrogatus a militibus, quid agendum illis esset ut salvi fierent, respondit: *Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, & contenti estote stipendiis vestris.* (*Luc. 3.*) Postremum est, ut non patiantur peccatum lethale in corde suo umquam hære: alioqui facile crit, ut mors, quæ in præliis multos de medio tollit, illos imparatos invadat, & ad mortem æternam perpetuo cruciandos amandet. Itaque milites in castris positi,

in periculo maximo versantur amittendæ vitæ sempiternæ, nisi perpetuò vigilent & pugnent non minùs adversùs dæmones tentantes ad peccata, quàm adversùs hostes mortales pro temporali gloria dimicantes.

Hæc eadem dici possunt ad eos, qui non sine periculo navigant mare. Primùm enim cavere debent ne ad malum finem navigare incipiant, ut ad capiendos & spoliandos quoscumquè obvios, ut piratæ faciunt. Deinde, si bellandi causa suscipitur navigatio, observent etiam ipsi leges acceptas à sanctissimo Præcursores Domini. Denique, ut ipsi quoque non audeant lethali crimine Deum offendere, cùm non longiùs distent a morte, quàm navis eorum ab aquis.

Tertii generis homines felices dici possent videntur, si bona sua noverint. Nam vel occiduntur jure damnati, vel injuria: si jure, mors illis ad satisfactionem coram Deo prodesse poterit, modò seriò peccatum suum detestentur, & libenter mortem ad peccata sua expianda suscipiant. Si injustè occidantur, & ignoscant ex animo iis, qui causa exitii illis fuerunt; imitatores Redemptoris erunt, qui pro crucifixoribus suis Patrem oravit, dicens: *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciant.* Adde, quoddam isti longè minùs patiuntur in morte, quàm ii, qui gravi & diuturno morbo laborant. Deinde isti integris sensibus, & cerebro non vitiato cùm sint, faciliùs possunt sacræ Confessioni & Sacramento Corporis Domini suscipiendo, & orationibus operam dare, quàm ii, qui detinentur in lecto doloribus variis tolerandis occupati, & virtute naturali ut plurimùm debilitata, vel etiam prostrata. Denique non desunt multis in locis homines docti & pii, qui summa
dili-

diligentia & sollicitudine assistunt ejusmodi hominibus supplicio extremo afficiendis, eosque docent, quo modo se comparare debeant ad mortem piè suscipiendam; ut cum mori incipiunt vitæ mortali, vivere incipiant beatæ immortalitati.

C A P. X V.

De felici morte eorum, qui Artem bene moriendi didicerunt.

EXplicatis præceptis Artis bene moriendi, illud unum superesse videtur, ut breviter explicemus, quæ sit utilitas in Arte bene moriendi. Res est facilis, & tamen maxima: qui enim bene moritur, feliciter moritur. Neque quomodocumque feliciter moritur qui bene moritur, neque quomodocumque infeliciter moritur qui male moritur. Sed qui bene moritur, transit a vita mortali & misera ad vitam æternam, & omni ex parte beatissimam; & contra, qui male moritur, transit a vita quæ videtur diuturna & felix ad vitam omni labore & dolore plenissimam, quæque finem laboris nullum inveniet, ut inde mors æterna sit potius dicenda quam vita, erunt enim homines reprobi, mortui ad omnem laborem & dolorem.

Rem ita se habere Scripturæ sanctæ aperte nos docent. De illis qui bene moriuntur, loquitur sanctus Joannes in Apocalypsi, dicens: *Audiivi vocem de cælo dicentem mihi: Scribe: Beati mortui qui in Domino moriuntur. Amodo jam dicit Spiritus, ut requiescant a laboribus suis: opera enim illorum sequuntur illos. (Apoc. 14.)* Hanc sententiam non desunt ex Scripturibus, qui

ad solos Martyres pertinere existiment : sed communior & verior explicatio ad omnes Sanctos, qui piè moriuntur in Christo, verba sancti Joannis pertinere docet. Certè sanctus Bernardus in Epistola quadam, quæ inscribitur de Machabæis, sic loquitur: *Beati mortui, qui in Domino moriuntur: non soli qui pro Domino, sicut Martyres; sed qui in Domino moriuntur, sicut Confessores, profectò beati sunt. Dux proinde res mihi videntur mortem facere pretiosam, vitam, & causam; sed ampliùs causa, quam vita: porro illa erit pretiosissima, quam & causa commendat & vita.* (Epist. 98.) Hæc ille. Huc accedit, quòd Ecclesia, quæ optima interpretes est Scripturarum, ex hoc loco Apocalypsi Lectionem legi jubet in Missa pro defunctis omnibus. Ait igitur sanctus Joannes: *Beati mortui, qui in Domino moriuntur*, hoc est, *beati sunt illi omnes, qui cum moriuntur inveniuntur in Domino*, id est, inveniuntur conjuncti Domino per veram charitatem, ut membra viva capitis, quod est Christus. Sic de sancto Stephano moriente scripsit sanctus Lucas; *Obdormivit in Domino*; (Luc. 7.) id est, conjunctus Domino, ut membrum capiti.

Cur autem sint beati, qui moriuntur in Domino, explicat sanctus Joannes dicens: *Amodo jam dicit Spiritus, ut requiescant a laboribus suis.* (Apoc. 14.) Spiritus enim sanctus apertè declarat, in morte Sanctorum finem imponi laboriosis operibus omnibus, & inchoari requiem sempiternam; nec solum cessare labores omnes, sed etiam inchoari vitam felicissimam, plenam omni genere voluptatis: quia opera illorum sequuntur illos. Opera enim bona & meritoria omnis consolationis & voluptatis,
non

non temporariæ, sed æternæ, non remanent in terra, sed sanctos operarios sequuntur in cœlum, juxta illud Prophetæ: *Dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in saculum saculi.* (*Psalm. 111.*) Opes quidem sancti viri reliquuntur in terra, vel potius consumuntur in terra: sed *justitia*, liberalitas, misericordia, qua opes terrenæ communicatæ sunt pauperibus, *manet in saculum saculi*; nec solum manet, sed ditissimum facit eum, qui divitias perituras in egenos distribuit super terram. Nec solum opera liberalitatis sequuntur eos, sed etiam opera sapientiæ, opera fidei, opera spei, opera charitatis, opera timoris Domini, opera temperantiæ, opera fortitudinis, opera castitatis, opera religionis; denique opera omnia bona sequuntur eos, & præmia amplissima & perpetua illis acquirunt. Verè igitur felicissimus est, qui bene moritur cum & requiem a laboribus, & summam omnium bonorum in æternum acquirat. Accedunt ad hoc Scripturæ verissimum testimonium visitationes Sanctorum, qui adesse solent morientibus piis hominibus, ut eos in exitu de corpore consolentur & adjuvent, & dæmonia, quæ terrorem ipso tempore incutere solent, compescant: quæ visitatio inter felicitates piæ morentium non modica est.

Potlem hoc loco historias plurimas recensere, sed contentus ero exemplis, quæ extant in Dialogis sancti Gregorii. (*Lib. 4. Dialog. cap. 11.*) Igitur in quarto libro sic ipse beatus Gregorius de Ursino Presbytero loquitur: *Ursinus Presbyter vicinus morti, cum magna cœpit letitia clamare, dicens: Bene veniant domini mei, quid ad tantillum servulum vestrum estis dignati*

convenire? *venio, venio, gratias ago.* Cùmque hoc iterata crebrò voce repeteret, quibus hoc diceret; qui illum circumsteterant, requirebant, quibus ille admirando respondit, dicens: Numquid hic convenisse sanctos Apostolos non videtis? B. Petrum & B. Paulum primos Apostolorum non aspicitis? Ad quos iterum conversus dicebat: Ecce venio, ecce venio, atque inter hæc verba animam reddidit. Et quia veraciter sanctos Apostolos viderit, eos etiam sequendo testatus est. Quod plerumque contingit, ut in morte Sanctorum præcellentium visiones aspiciant, ne ipsam mortis suæ pænalem sententiam per timescant; sed dum eorum menti supernorum civium societas ostenditur, a carnis suæ copula sine doloris & formidinis fatigatione solvantur.

Idem sanctus Gregorius in eodem libro capite sequenti narrat, ad Probum Reatinæ Ecclesiæ Episcopum moribundum venisse sanctum Juvenalem & sanctum Eleutherium martyres eum ingenti splendore, & mox venerabilem Probum carne solutum cum illis, qui ad eum venerant, in cœlum abiisse. Idem capite sequenti refert, sanctæ Galæ ancillæ Dei agrosanti & morti proximo apparuisse sanctum Petrum, eique significasse, dimissa illi fuisse omnia peccata, ut securè de mundo recederet. Idem sequenti capite refert, moriente Servulo paralytico, audita fuisse in cœlo cantica Angelorum, & odorem mirificum effusum. Idem sequenti capite narrat de Romula ancilla Dei; ingentem numerum animarum sanctarum de cœlo ad eam venisse cum inæstimabili claritate luminis, & suavissimi odoris fragrantia. In sequenti capite refert de amita sua Tharsilla, quòd primùm viderit apparen-

tem sibi Felicem Pontificem affinem suum; dicentem: *Veni, quia in hac te lucis mansione recipio*, deinde mox febri correpta, & ad extrema deveniens, J E S U M ad se venientem viderit, & in eum intendens expiraverit. Tantam autem odoris fragrantiam in eo loco relictam fuisse, ipsa quoque suavisitas ostenderet, illic auctorem suavitatis fuisse. Idem in sequenti capite scribit, Musæ puellæ B. Virginem Dei matrem cum Virginum choro apparuisse, eamque morientem ad Regna cœlorum secum duxisse. Denique in sequenti capite scribit, morienti Stephano Angelos sanctos adfuisse.

Habemus igitur, teste sancto Gregorio, viris aut mulieribus piis de hac vita migrantibus assistere solitos non solum Angelos, sed etiam Martyres jam defunctos, vel Apostolorum Principes, vel ipsam Reginam cœlorum, vel denique Christum ipsum, Regem æternæ gloriæ. Quanta autem hæc sit felicitas, quanta gloria, quanta cordis lætitia iis qui bene vivere & feliciter mori didicerunt; ii soli explicare possunt, quibus datum est hæc tam ingentia Dei beneficia experiri.

C A P. XVI.

De infelici morte eorum, qui Artem bene moriendi discere neglexerunt.

DE Juda proditore Dominus ait: *Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille.* (Matt. 26.) Nihil enim infelicius cogitari potest homine, quia sine suo, ad quem creatus erat, culpa sua aberrat. Res enim ceteræ, sive animantia bruta, sive plantæ, sive res inanimæ, si finem suum non con-

I. 5.

sequan-

sequantur, nihil tamen molestiæ patiuntur, cum esse desinunt: homo verò si a fine suo aberrat, qui est vita beata & sempiterna, non desinit esse & vivere, sed vitam ducit omni morte deteriore, ut perpetuò quærat mortem, & numquam inveniat. Proinde omni stulto stultior est, & omni insipiente insipientior, qui non contendit omnibus viribus ad felicitatem æternam pervenire: cum nemo possit ab æterna felicitate excidere, quin incidat in æternæ damnationis abyssum.

Ad hoc ipsum summi momenti negotium verè capiendum, operæ pretium esse duxi verba illa Apostoli Pauli breviter considerare, quæ habentur in Epistola priore ad Corinthios: *Id enim quod in presenti est momentaneum & leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis: non contemplantibus nobis, quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt; quæ non videntur, æterna.* (2. Cor. c. 4.) Hæc Apostolica & planè aurea verba homini spirituali apertissima sunt; & iis potissimum spiritualis homo discit facillimo negotio, artem bene vivendi, & artem bene moriendi; sed homini carnali vel animali verba ista sunt meræ tenebræ, eæque Cimmeriæ, ac si homini Latino, vel Græco Hebraica vel Arabica essent.

Homo spiritualis ex his verbis colligit, tribulationes quamvis gravissimas, pro Deo susceptas, esse levissimas & brevissimas, etiam si per multos annos tolerandæ essent: quia omne, quod finem habet, non potest esse diuturnum. Easdem verò tribulationes efficere apud Deum meritum tantæ pretii, ut inde ematur immensus & sempiternus gloriæ & bonorum omnium thesaurus. Ex quo,

quo intelligunt homines sapientes, non esse timendas tribulationes, sed timenda esse peccata; neque esse magnificianda bona temporalia, sed æterna. Ex quo sequitur ut bene vivant in terris, ut feliciter regnent in cœlo; & per hoc piè vivant, & feliciter moriantur.

Sed homines animales & spiritum non habentes, qui verbis dicunt se credere verbis Scripturæ divinæ, *factis autem negant*; ii prorsus invertunt verba Apostolica, & dicunt, si non voce, saltem corde, egestatem, ignominiam, injurias, tribulationes esse gravissimas, & omni animi provisione cavendas & propulsandas, etiam si oporteat mentiri, fraudare, homicidia perpetrare, Deum offendere, & gehennam post obitum tolerare. Quis enim scit, inquiunt, an sit usquam gehenna? & quisnam vidit æternum gloriæ pondus? At egestatem, ignominiam, injurias esse malas, experimur, certò scimus, manibus palpamus. Hæc mundus & qui de mundo sunt, non quidem ore pronuntiant, sed operibus testantur, & ea causa est, cur magna pars hominum male vivat, & infelicissimè moriatur.

Ac ut exemplum unum vel alterum mortis infelicissimæ hominis perditæ afferamus; extat apud sanctum Gregorium in libro 4. Dialogorum exemplum cujusdam Crisorii, qui cum esset unus de illis, quos paulò ante descripsi, homo politicus, prudens, & ad res mundi, ut sanctus Gregorius loquitur, valde idoneus, superbus tamen & avarus: Hic ad extrema vitæ cum venisset, apertis oculis vidit teterrimos spiritus coram se assistere, & vehementer imminere ut ad inferni claustra eum raperent. Cœpit tremere, pallescere, sudare, & magnis vocibus inducias petere, clamans, & dicens: *Indu-*

cias vel usque mane, inducias vel usque mane. Sed cum hæc clamaret, in ipsis vocibus de habitaculo suæ carnis evulsus est. De quo nimirum constat; quia pro nobis ista, non pro se viderit, ut ejus visio nobis proficiat. Ita nimirum accidere solet iis, qui conversionem suam ad extremam vitæ horam differre volunt; & de illorum numero sunt, qui, ut idem sanctus Gregorius initio quarti libri docet, quæ non vident, non facile credunt; vel si credunt, non ita credunt, ut eos ad vitam probè agendam inducant.

Alterum exemplum in eodem loco idem sanctus Gregorius narrat de Monacho quodam hypocrita, qui jejunare credebatur, cum interim secretò comederet & biberet. Hunc enim ad inferos damnatum fuisse scribit sanctus Gregorius, ipso confitente peccatum suum, nec tamen pœnitentiam agente. Voluit enim Deus, ut appareret hypocrisis ejus; nec tamen gratiam pœnitentiæ illi concessit, ut alii discerent non differre confessionem & pœnitentiam usque ad finem.

Sed his dimissis, qui culpa sua artem bene vivendi non didicerunt, & ideo felicem de hac vita exitum non habuerunt: redeo ad verba sancti Apostoli Pauli, quæ gravida sunt mysteriis & saluberrimis documentis.

Primum igitur observare par est; quàm vehementer extenuet Apostolus merita sua, id est; labores pro Christo susceptos; & extollat gloriam Regni cœlorum, quæ merces est meritorum. *Quod; inquit, est momentaneum & leve tribulationis nostræ.* Hæc est meritorum suorum extenuatio. Laboravit Apostolus totis viribus ad annos circiter quadraginta. Nam cum accessit, vocatus a Christo ad obsequium adolescens erat. Sic.

Sic enim scribitur in Actis Apostolorum: *Deposuerunt vestimenta sua* (lapidatores S. Stephani) *secus pedes adolescentis, qui vocabatur Saulus.* (Actor. 7.) Vixit autem in obsequio Christi usque ad senectutem, ipso scribente de se ad Philemonem: *Cum sis, sicut Paulus, senex.* Itaque consumpsit Apostolus Paulus in obsequio Christi annos omnes: juventutis, & virilis ætatis, & partem senectutis; & tamen dicit; tribulationes suas, quæ perpetuæ illi fuerunt a conversione sua usque ad martyrium, fuisse momentaneas. Et verum dicit; si comparentur ad æternitatem sempiternæ felicitatis: tamen absolute longo tempore duraverunt.

Adjungit brevitati levitatem, dicens: *Momentaneum & leve tribulationis nostra.* Quàm autem fuerint crudeles & asperæ tribulationes, ipse indicat; cum ait in priorè Epistola ad Corinthios: *Usque in hanc horam & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cadimur, & instabiles sumus, & laboramus operantes manibus nostri: maledicimur, & benedicimus; persecutionem patimur, & sustinemus; blasphemamur, & obsecramus; tamquam purgamenta hujus mundi facti sumus, omnium peripsema usque adhuc.* (1. Cor. 4.) Idem ipse in posteriore Epistola ad eosdem Corinthios hæc addit: *In laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter. A Judæis quinquies quadragenas; una minus, accepi: ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, & naufragium feci, nocte & die in profundo maris fui. In itineribus sæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in sab-*

sis fratribus, in labore, & arumna, in vigiliis multis, in fame & siti: in jejuniis multis, in frigore & nuditate. (2. Cor. 12.)

Hæ sunt tribulationes, quas appellavit leves; quæ quamvis in se gravissimæ sint, tamen amor Christi & magnitudo præmii non sine causa fecit videri levissimas.

Adjungit Apostolus magnitudinem præmii, dicens: *Supra modum in sublimitate æternum gloria pondus operatur in nobis*. Ubi more Scripturarum sanctarum, quæ se nostræ capicitati accommodare solent, describit Apostolus præmium laborum ad similitudinem magnitudinis rei corporalis. Res enim corporalis tunc magna esse dicitur, cum est sublimis, diuturna, ampla, & profunda. De sublimitate felicitatis Beatorum dicit, *Supra modum in sublimitate*; id est, præmium laborum nostrorum erit sublime supra modum, id est, celsissimum, sic ut nullus honor, nulla dignitas, nulla sublimitas cogitari possit major. De longitudine dicit, *æternum*; quod videlicet finem nullum habebit, ad cujus comparisonem omnis duratio brevissima & momentanea dici poterat. De latitudine & profunditate dicit, *gloria pondus*. Nomen *gloria* significat beatitudinem similem fore splendori vel lumini, quod ubique diffunditur, & omnia replet. Nomen *pondus* designat profunditatem rei solidæ & plenæ, quæ non est superficialis & inanis, sed solidissima atque plenissima. Erit igitur beatitudo Sanctorum res quædam supra omnem modum & mensuram sublimis, æterna, solidissima, atque plenissima.

Quia verò ista non capiunt homines animales, quales sunt cives mundi hujus, addidit: *Non contemplantibus nobis, quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur,*

tur.

ter, temporalia sunt, quæ non videntur, æterna. Hæc est tota & vera ratio, cur tam pauci discant artem bene & feliciter vivendi & moriendi; quia vel non cogitant, vel non seriò cogitant ea, quæ non videntur, & æterna sunt; sed toti sunt occupati in consideranda pulchritudine vel utilitate rerum corporalium & transeuntium, quæ videntur. Itaque hoc solum interest inter animantia bruta & homines animales spiritum non habentes; quòd illa non considerant nisi præsentia, quia non habent mentem rationis capacem, qua sola considerari possunt res futuræ & sempiternæ; homines autem carnales & animales non cogitant neque considerant res futuras & sempiternas, quia visco concupiscentiæ carnalis capti, non volunt mentem avertere a rebus præsentibus, & convertere ad res futuras, quæ solæ sunt verè magnæ, pretiosæ, & sempiternæ. Atque hæc de prima consideratione sententiæ Paulinæ.

Alterà consideratio non minùs utilis & salutaris, ad illos pertinet, qui ad inferos descenderunt: illi enim, quibus pœna jam oculos mentis aperuit, quos in hoc sæculo culpa clauserat; illi, inquam, jam apertissimè intelligunt, bona mundi hujus, divitias, honores, delicias, Regna & Imperia fuisse pro ipsis momentanea & levia; & tamen propter illa amisisse se bona eminentissima & perpetuò duratura. Unde perpetuò gement, & consolationem nullam invenient, quòd cum in terris essent, tam stulti fuerint, ut propter bona fragilia & peritura, & non tam bona quàm umbras bonorum, amiserint bona cœlestia, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus habentia.

Audiamus voces eorum ex libro Sapien-
tiæ: placuit enim Spiritui sancto in libro
Sapientiae nobis referre voces insipientium
illorum, quæ illis quidem inutiles sunt, no-
bis autem fructuosæ esse poterunt, si veli-
mus. Ergo erravimus, inquiunt, a via veri-
tatis, & iustitia lumen non luxit nobis, & sol
intelligentia non est ortus nobis. Lassati sumus
in via iniquitatis & perditionis, & ambula-
vimus vias difficiles, viam autem Domini
ignoravimus. Quid nobis profuit superbia?
aut divitiarum jactantia quid contulit nobis?
Transierunt omnia illa tamquam umbra, &
tamquam nuntius percurrens, & tamquam
navis, quæ pertransit fluctuantem aquam,
cujus, cum præterierit, non est vestigium in-
venire; aut tamquam avis, quæ transvolat in
aere, cujus nullum invenitur argumentum
itineris. (Sap. 5.) hæc Sapiens. Ex quibus non
solum intelligimus, animales homines in
inferno pœnitentiam acturos, quod propter
bona exigua & temporalia amiserint ma-
gna & æterna; sed etiam quod multum la-
boraverint usque ad magnam defatigationem
in bonis perituris acquirendis vel conser-
vandis. Quod planè verissimum est & sæpe
accidit, ut contemptores temporalium bo-
norum vivant hilariores & lætiores, quàm
ii, qui divitiis & honoribus abundant.

Certè Apostolus Paulus, cujus verba ex-
plicanda suscepimus, de se ipse dicit: *Re-
pletus sum consolatione, superabundo gaudio
in omni tribulatione nostra.* (2. Cor. 7.) De
S. Antonio, qui temporalia bona omnia di-
miserat, S. Athanasius in ejus Vita refert,
eum numquam visum fuisse tristem. Quod
idem de sanctis omnibus dici potest, quam-
vis pauperrimis, & laborantibus perpetuò
in oratione, & jejunio, & carnis propriæ
mor-

mortificatione . Itaque qui propter bona temporalia comparanda , vel conservanda , vel augenda , non timent amittere bona sempiterna , ii non solum sempiterna bona penitus amittunt , sed magna ex parte propter ipsa temporalia , lætitiæ & consolationis internæ jacturam faciunt ; & dum felicitatem terrenam quarunt , felicitatem terrenam & cœlestem perdunt .

An non igitur æquum esset , ut nos , qui adhuc in via sumus , exemplo eorum qui nos præcesserunt , sapere inciperemus ? Certè , si dum iter facimus , admoneret nos aliquis , viam , quam ingressi sumus , non ducere ad locum , ad quem pervenire desideramus , sed ad præcipitium , vel ad speculancam latronum ; nemo nostrum esset , qui non cum gratiarum actione acciperet admonitionem , & dicto citius aliud iter arriperet . Quod si in corporali & temporali periculo facimus ; æquum profectò est , ut multò libentius & alacrius id faciamus in periculo spirituali simul & corporali , temporali & sempiterno .

Postremò restat consideratio pro illis hominibus , qui usque adeo carnales & animales sunt , ut detrimentum æternæ vitæ & gloriæ cœlestis exuperantis omnem sensum , non magnifaciant . Isti verò admonendi sunt , ut si non magnifaciunt gloriam cœlestem , quam numquam viderunt , saltem non despiciant ignem , & sulphur , & alias corporales pœnas , quas noverunt , quæque in gehenna atrocissimæ inveniuntur . Verè enim *quod est in presenti momentaneum & leve* voluptatis carnalis ; *supra modum* in profunda gehenna *aternum* miseriæ pondus operantur in impiis . Et quidem Dominus Christus in die novissima paucis verbis aperiet hac.

hoc ipsum, dicens: *Ire maledicti in ignem aeternum, qui preparatus est diabolo & angelus ejus.* (Matth. 25.)

Sed beatus Joannes in Apocalypsi copiosius explicavit, qualia sint tormenta parata diabolo & angelis ejus, & hominibus ab ipso circumventis & seductis. De Diabolo principe impiorum sic legimus in Apocalypsi: *Et diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis & sulphuris, ubi & bestia & pseudopropheta cruciabuntur die ac nocte in secula seculorum.* (Apoc. 20.) & capite sequenti de reliquis ad inferos damnatis dicitur: *Timidis & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicationibus, & veneficis, & idolatris, & omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure; quod est mors secunda.* (Apoc. 21.) Ex quibus verbis, primum solum indiget explicatione, reliqua enim manifesta peccata sunt. Timidos igitur vocat sanctus Joannes eos, qui non audent resistere tentatori, sive diabolo, sive homini; sed continuo dant manus, & consentiunt tentatori. Quibus S. Jacobus ait: *Resistite diabolo, & fugiet a vobis* (Jac. 4.) Sunt autem non pauci, sed fere innumerabiles, qui non didicerunt bellare bella Domini; sed absque ulla resistantia suscipiunt vulnera diaboli, & moriuntur morte prima, quæ est peccatum lethale: & quia timidi sunt etiam in agenda poenitentia, cum non audeant castigare & in servitutem redigere corpus suum, ideo incidunt in mortem secundam, quæ est gehenna. Itaque rectè posuit Joannes primo loco timidos, quia timiditas infinitos homines ad inferos perducit.

Quid igitur hinc dicent homines carnales? Momentanea & levia esse bona temporalia,

lia, experimento aliorum & nostro omnes didicimus: gravissima & sine fine duratura esse tormenta gehennæ, Scriptura divina, in qua falsitas esse non potest, apertè restatur. Ex quibus sequitur, ut summa totius Artis bene moriendi sit ea, quæ tribus sequentibus propositionibus continetur, sive quæ sequenti ratiocinatione concluditur.

C A P. XVII.

Summa totius Artis bene moriendi.

Momentanea & modica est tam consolatio quam tribulatio vitæ præsentis: sempiterna & maxima est tam consolatio quam tribulatio vitæ futuræ. Igitur stulti sunt, qui consolationem vel tribulationem vitæ futuræ contemnunt. Hujus argumentationis propositio prima nota est per experimentum; secunda notissima est per Scripturam Spiritus Sancti; tertia sequitur ex duabus præcedentibus. Si quis igitur velit Artem bene moriendi facile & citò perdiscere, non sit contentus lectione libri hujus aut aliorum similium; sed attentè consideret, non semel, sed sæpiùs; non animo discendi, sed intentione bene vivendi & feliciter moriendi, quantum distent a momentaneis sempiterna, & a gravissimis levissima. Et si in hac utilissima veritate solidissimè confirmari cupit, consideret exempla eorum, qui fuerunt ante nos, sive sapientes, sive stulti illi fuerint, hoc est, sive bene vivendo feliciter mortui sint, sive malè vivendo perierint in æternum. Ac ut laborem quærendi exempla Lectoribus demam, adferam ego tria paria exemplorum, unum Regum, alterum hominum privatorum,

ter-

tertium Ecclesiasticorum; & omnia ex Divinis litteris deprompta proponam.

Primum erit Saulis & Davidis. Saul primus Rex Hebræorum, cum esset homo privatus & pauper, usque adeo probus erat, ut Scriptura (1. Reg. 9.) testante, non esset inter filios Israel melior illo. Creatus Rex, mutavit vitam & mores, ut jam non inveniretur illo deterior. Persecutus est Davidem innocentem usque ad mortem, non alia de causa; nisi quia suspicabatur, eum post se Regem futurum. Tandem cum regnavisset annis viginti, occisus in bello ad gehennam descendit. David fidelis & pius, post diuturnam persecutionem Saulis Rex declaratus, Regnum annis quadraginta iustissime gubernavit, in quibus multas tribulationes perpeffus, tandem in pace quievit.

Conferamus nunc utriusque consolationes & tribulationes, & videamus, uter artem bene vivendi & feliciter moriendi melius didicerit. Saul dum vixit, voluptatem imperandi, quæ maxima esse solet, non liquidam nec solidam habuit, propter odium, quo Davidem persequabatur. Itaque viginti annis regnandi dulcedinem non sine felle invidentiæ degustavit. Annis illis evolutis fugit ab eo omnis vitæ jucunditas, & successit pura & sempiterna calamitas; & nunc usque ad annos circiter bis mille & septuaginta, vivit pars ejus nobilior, quæ est animus, in doloribus maximis, & quod miserabilius est, sine fine ullo duraturis. David contra vixit annis septuaginta, quadraginta regnavit. Et quamvis tribulationes non exiguas nec paucas gustaverit, tamen consolationes etiam maximas & frequentissimas expertus est ex revelationibus divinis, quas in Psalmis suis dulcissimis expressit; & post
obitum

obitum non ad pœnas, sed ad refrigerium, in sinum Abrahæ cum S. Patribus concessit: & post Christi Domini resurrectionem cum ipso Christo ad regna cœlorum sempiterna conscendit.

Judicet nunc Lector, annon sit infelicissimus exitus de corpore hominum iniquorum, quamvis Regum vel Imperatorum; & felicissimus exitus justorum etiamsi Regum vel Imperatorum. Saul, ut dixi, annis viginti regnavit; post obitum annorum duobus millibus & eo ampliùs in igne gehennæ absque ullo refrigerio mansit. Quæ comparatio est annorum viginti cum duobus millibus annorum? Quis optaret viginti annos summæ & liquidissimæ voluptatis, si certò sciret, ob eam voluptatem in ardentissima fornace mansurum se ad annos bis mille & ampliùs? Et essetne ullus homo tam vecors, qui tormentum omnium maximum subire vellet ad annos, non dicam bis mille, sed bis centum, ut postea ad annos viginti voluptate quantumvis maxima potiretur? Quid si nunc addamus, tormentum gehennæ non annos bis mille duraturum, sed finem nullum habiturum? Hæc certè sola tormentorum æternitas, sine ulla cessatione & sine ullo refrigerio duratura, ejusmodi est, ut cor ferreum & pectus æneum ad pœnitentiam flectere possit. Eandem considerationem Lector per se adungere poterit de tribulatione Davidis momentanea & levi, cum gloria & voluptate maxima & sempiterna, quam post obitum is ipse David in cœlesti regno consecutus est, quamvis magis non moveant tormenta gehennæ, quàm gaudiâ Paradisi.

! Alterum exemplum erit Epulonis & Lazari, ex Evangelio sancti Lucæ. Dives Epulo ad

lo ad modicum tempus lætatur est cum amicis suis, quippe qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendide; Lazarus e contrario mendicus & ager jacebat ad fores Epulonis ulceribus plenus, & cupiebat saturari de micis, quæ cadebant de mensa divitis, & nemo illi dabat. Sed paulò post mutata omnia: Dives Epulo mortuus est, atque ad gehennam descendit: mortuus est etiam Lazarus, & ab Angelis in locum refrigerii & sinum Abrahamæ delatus est. Et quidem Epulo post brevissimam consolationem in flamma ignis æterni cruciari cœpit, & nunc etiam cruciatur, & sine ullo refrigerio vel cessatione cruciabitur in sæcula sæculorum: Lazarus pius & patiens, post brevem tribulationem ad quietem in sinum Abrahamæ concessit; deinde post Christi resurrectionem ad cœlestia & felicissima regna migravit, ubi beatus sine fine erit. Certè quidem, si tempore illo nos quoque fuisset in vivis, pauci aut nulli ex nobis similes Lazari, sed omnes aut plurimi ex nobis similes esse cupivisset Epulonis: & nunc tamen omnes Lazarum felicissimum, & Epulonem miserrimum judicamus. Cur igitur nunc, cum nobis optio detur, non eligimus virtutem Lazari potius quàm vitia Epulonis? neque enim vituperandæ sunt divitiæ, cum Abraham, (*Luc. 16.*) & David, & alii multi Sanctorum, ditissimi fuerint: sed damnanda est crapula, luxus, vanitas, immisericordia, & alia vitia, quæ Epulonem ad gehennam perduxerunt. Neque in Lazaro solum pauperiem & ulcera consideramus, sed patientiam & pietatem extollimus. Illud autem est valde mirandum, quòd cum ista omnia noverimus, & Epulonem stultissimum,

mun, & Lazarum sapientissimum iudicemus; tamen adhuc non pauci reperiuntur, qui vivendo Epulonem imitari non desinant, cum certissimi esse possunt, similes illi se futuros esse in pœnis, cujus similitudinem in vitiis exprimere voluerunt.

Restat exemplum tertium Judæ proditoris & Sancti Matthiæ, qui Judæ in Apostolatu successit. Judas prorsus infelix in hoc mundo, & infelicissimus in aliò, tribus annis Dominum Salvatorem secutus, ex furto sacrilego marsupium implere satagens, non contentus iis pecuniis, quas ex communi eleemosyna sibi accipiebat; avaritiæ morbo stimulante eò pervenit, ut Dominum & Magistrum venderet. Sed paulò post a diabolo in desperationem adductus, pecunias restituit, & se ipse suspendio necavit, vitamque temporalem & sempiternam simul amisit. Itaque Dominus de Juda horribilem illam sententiam protulit: *Bonum erat ei, si natus non fuisset.* (Matt. 26.) S. Matthias, qui Judæ successit, id est, in locum ejus electus, momentaneum laborem & dolorem, non sine affluentia cœlestium deliciarum, sustinuit: nunc verò omni labore & dolore finito, cum Christo felix regnat in cœlis, cui fidelissimè servivit in terris.

Hæc Judæ cum Matthia collatio, ad Episcopos & Regulares pertinet. Fuit enim Judas Christi Apostolus, ac per hoc Episcopus designatus. Nam de Juda & Matthia S. Petrus illa verba Psalmi exposuit: *Episcopatum ejus accipiat alter.* (Ps. 108.) Et idem Judas inter viros regulares numerabatur, cum de Apostolis omnibus S. Petrus dixerit: *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te: quid ergo erit vobis?* (Matt. 27.) Judas ergo omnium hominum infelicissimus, ex altissimo
per.

perfectionis statu cum cecidisset, id parum
 Incri quod malè adquisierat, restituendo
 amisit, & sibi ipse carnifex factus, ad pœ-
 nas sempiternas damnatus, exemplo esse
 potest Ecclesiasticis & Regularibus omni-
 bus, ut videant quomodo ambulent, &
 quale periculum illis immineat, nisi per-
 fectioni status sui sanctè vivendo respon-
 deant. Nam Saul & Epulo de felicitate
 temporali ad ærurnam sempiternam mo-
 riendo venerunt: Judas verò temporalem
 felicitatem nullam habuit, sed umbram so-
 lum, sive spem felicitatis; & tamen ad
 sempiternum exitium, & quidem horribi-
 lius quàm Saulis & Epulonis exitium fue-
 rit, semetipsum occidendo, descendit.
 Sed etiam Judas ditescendo divitias om-
 nium mortalium superasset, & postea ta-
 men ad æternam pauperiem & supplicia
 gehennæ sine fine duratura venisset, ut
 re ipsa jam venit; quid illi divitiarum cu-
 mulus profuisset?

Maneat ergo stabilis & vera ratiocinatio,
 quam initio Capitis posuimus, & quam
 nunc verbis Apostolicis repetimus.

*Quod in presenti est momentaneum & le-
 ve tribulationis nostra, supra modum in su-
 blimitate æternæ Gloria pondus operatur
 in nobis, non contemplantibus nobis, quæ vi-
 dentur, sed quæ non videntur: quæ enim
 videntur, temporalia sunt, quæ non viden-
 tur, æterna sunt. (2. Cor. 4.)*

F I N I S.

60 5291

